

Van Nu en Straks. Jaargang 1

bron

Van Nu en Straks. Jaargang 1. Xavier Havermans / Al. Bergueman, Brussel 1893

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_van002189301_01/colofon.htm

© 2007 dbnl

[Nummer 1]

[Woord vooraf]

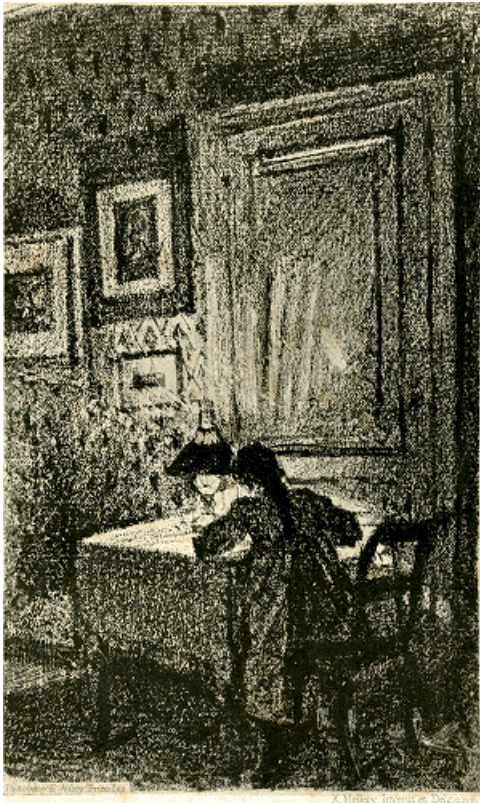
‘Van Nu & Straks’ heeft een tweevoudig doel.

Het is vooral: het tijdschrift der jongeren uit Zuid-Nederland, eene uiting van het willen & denken der laatstgekommenen, - zonder aesthetische dogmata, zonder school-strekking - een vrij voorhoede-orgaan gewijd aan de kunst van Nu, nieuwsgierig naar de kunst-nog-in-wording - die van Straks - hier en in 't buitenland.

Die uitgave vormt ook een werk van boek-kunst, door kunstenaars stoffelijk verzorgd, en waarin zoo weinig mogelijk aan 't werktuiglijk industriëele zal worden overgelaten.

Er wordt van dit tijdschrift eene reeks van tien nummers uitgegeven.

Bestuur: Pachécostraat, 81, Brussel.

Phototypie E. Aubry, Bruxelles
X. Mellery, Inventit et Delineavit

Van Geluk.

*Hooger dan schijn
 van 't menschen-zijn
 in grijze guurheid
 droef neêrgebogen,
 - vèr bóven logen
 van levensbanden,
 wilde ik gebouwd een hemel voor mijn puurheid,
 als prinsekind van langverloren landen.*

*O ijsglanzige wijde mijner landen,
 ijslichtend licht doorschijnend als goudraggen bevend!
 o recht, en bleek van kuischheid herléven
 kind! mijn krystallen ziel in mijn handen!*

*Over mijn stille handen
 gevouwd in offerande
 glijden lichtwaduwingen...
 - verre herinneringen
 suizelen rond mijn oogen
 volzalig neêrgeloken...*

*De zilvrige misten
langs 't uitgewischte
hel verregezicht,
en 't water, en 't maagdenaakt morgenlicht
dat bloesemt in hemelsche lelieperken,
het straalt al uit mij als innige bede,
't weerkaatst mijn ziel van zondagsvrede.
- stil opengeruischt, als engelenvlerken...*

*Stoeten blankvoetige droomen, zingend,
gaan voorbij naar omhoog, met lange gewiegel...*

*Zij schouwt, mijn Ziel, in de ziel aller dingen,
lachend en kalm, als in wondre Spiegels.*

Heimwee.

Hij werd wakker, zijn hoofd zwaar, als in watergesoes, onbewust, half in dien droom nog, - met onbekende & onrustige vergezichten, wegen uitschuivend naar vèr-weg...

De flauwe morgen die in de kamer was ging vóór zijn oogen open. De dingen stonden in donkervraag gelijn, alles vast wezenlijk. Hij voelde zich zoo moê-beklemd, laf van zijn vleesch, heel zijn lichaam af-moê, & wendde zich nog eens om in sluimering, & bleef wat liggen op den rug lang-uit, starend. En een logge moeite om eindelijk uit het bed te glijden. Onzeker gemijmer, griezelig & verkleumd, in het hoofd.

Weer een dag die begon! De morgen schaduwde het lange kruis der vensterramen op de vaal afgetaande rolgordijnen, waaronder een licht oudwit, een matte mistlicht doorspleet, & vulde met diffuze bleekheid - glimmig op een somber meubel - tusschen het opgaan der wanden de héél-stille & toeë tapijtkamer.

Die kamer scheen hem zoo vreemd, alsof daar zoeeven iets gebeurd ware, alsof daar nog een ontastbare aanwezigheid...

Hij ging kijken naar de pendule op de marmerschouw - een verouderde pendule met onuitstaanbare bijzonderheden, haar in-sektgetik cadanseerde het stilzwijgen langdurig, in de holle kamer. Het was bijna zeven uur. Hij begon zich te kleeden, treuzelig, gedachtenijl.

Een dag als gisteren, als morgen; alles wezenlijk, gewoon. En, toen hij de gordijnen optrok, hetzelfde licht - als gisteren, als morgen - dat zich op dezelfde zwaardonkere ladetafel, en glad op dien killen

spiegel, vaststelde - uitgeschenen op de afgegane bloemen der deurbhangsels, & wat gelend dien ivoren Christus boven 't bed, met een glansje op zijn puntige knieën.

Het scheen hem dat hij zich iets moest herinneren... Er was iets gebeurd, het was hem alsof hij, in wie weet welk drama, een vergeten rol had gespeeld, heel-en-al vergeten.... Gedroomd.... hij had zeker gedroomd, dezen nacht....

En zijn geest neêr in een korte duizeling... En, ineens, zoo hij voor den spiegel stond, deed dat spiegelvlak hem denken aan een kalm breed water, ergens gezien, - elders... Maar 't was vergeten,... verloren!...

Neen, hij zag het nu terug in een vluggen schijn: hij had gedroomd van een hoofd, een vrouwehoofd, een lang kwijnend gezichtje, heel dun de lippen & glimlachend vreemd. Maar in welk ingebeeld & geestelijk land had hij dat gezien? in welke pleinen van droomen?... O ja, hij wist nu: een lange vlakte lag, van groenlichtend water, & weggedampt in horizonnen. Alles te schoon, ontrustend schoon. En hij was daar, vond alles heel natuurlijk. Hij zag hoe 't water stil asemde, - & uit de slingeren & de rappe groenglansen was opengebloeid & gerezen, met de twee ovalen der oogen die waren als zeer vreemde zeebloemen, dat vrouwehoofd.

Hij wist dat het komen moest, & was eerst niet verwonderd. Het wiegelde langzaam in kringelingen van licht, & alleen bleef onbeweeglijk de blik der groenachtige krystaloogen, de dichtgenepen lipjes wenkten met den glimlach van een versmadend & pruilend kind. En men raadde het lichaam stengelslank, & twee zeer kleine borsten, met daarrond de zoutringen van 't water.

Hij werd nu bevreesd dat alles zoo bladstil bleef, rond dat geheimzinnig hoofdje dat onbekende, geduchte machten moest bezitten... Waarom daar ineens zoo opgeboren voor heur eigen schoonheid, ach zoo tener? En wat scheen dat hoofdje haar te zwaar, het broze meisje!... Het

wiegelde langzaam heen & weer boven het water in een onverschillig lui gedans... En toen was er iets gebeurd, handjes om zijn schouders gestrengeld als zegels op zijn vleesch, & die oogen, die breede oogen waren een licht in heel zijn vleesch... Hij wist niet meer, hij wist niet meer, maar hij was zoo bang & doodgelukkig, het was in hem een roodsombere schittering... Nochtans, alle dingen keken met zonderlinge ijle gezichten, in dat wijd & open & bijna pijnlijk stilzwijgen, buiten de tijden.

En daarna, wat?... Vergeten weer, verloren! Hij kon zich niets meer bepaald herinneren, & bleef halfgekleed, met den elleboog geleund in het oorkussen, op den kant van 't bed zitten, - zoekend in zijn geheugen. Maar het waren alleen onafzienbare perspectieven, monumentaal, onverdraaglijk stom geheim, onzeker, in plechtigheid ontzettend... Hij had van dien droom een rilling behouden door zijn arme leden, een nasmaak van bevend geluk & leêge zwaarmoedigheid tevens, - den zoeten slimmen smaak van een wrange vrucht, - & dan, al dat ontbrekende, dat twijfelachtige...

'Ik heb toch wat anders gedroomd, mijmerde hij, er moet daar nog iets zijn, ergens in de kelders daar... in de terrae incognitae van mijn geest...' & zijn gedachten aaneengeregen gleden ver door 't onzinnige, zonder aan te landen.

'Belachelijk, dat zoo te betreuren, een verloren droom.... *iets dat men niet kent...*'

Maar terwijl hij zijn vest aantrok, vaarde zijn gepeins af in een ander richting: 'Waarom heb *ik* dat gedroomd? Passies misschien die 'k zelf niet bespeurde,... onderzeesche stroompjes... - Zoo'n hoofd moet ik nochtans ergens, ergens gezien... Ik heb er al veel gezien die mijn verlangen waren, maar ze zijn nu zoo ver reeds van mij, ze zijn zoo te loor geschemerd in de violette avonden, dat haar lippen en haar oogen als asch schijnen... - Maar die lippen, die oogen!... Hoe ver

van al mijn schamele liefdegevalletjes! Mijn arme popliefjes, met haar niet te dulden hoerengevoelerigheid, kunnen zoo'n onmogelijk raadseltje niet weerkaatsen op mijn droomen, zoo'n absurde kindje...

'Droomen... en slapen... Mysteries toch!... Al ons daden zijn schrikkelijke mysteries...' En hij draaide nu weer rond de Geheimenis. die hij sedert eenigen tijd in alles terugvond, & rond zich overal zag. En iedermaal dat hij de oogen sloot & over zijn eigen ziel boog, zag hij ze weer in den somberen spiegel van die diepte.

Onbewust was hij uit de kamer getreden. En dat nutteloos gemijmer langzaam klaarde weg, & nu het werktuiglijke van daden der gewoonte.

De breede trap daalde in 't onbewogen morgenstilzwijgen. Van omhoog uit een glazen dak scheen als door een laag sneeuw wat koude dag neêr, rijzend op het mahoniehout der rampen. Maar op de helft der treden tegen den muur, & van treê tot treê degradeerend, & onder de trap, schaarde nog halfduister, dat verging beneden in groote rechte schaduwen. En al dat zoo eenzaam droef, in zijn kalme ernstige rijkheid, - & de roode tapijten verdoofden de stappen.

Slechts kwam van beneden uit de keuken opsuizen een zachte zing-zang van kokend water, als de stem van een goed oudje, & men hoorde de meid rondgaan, zonder haast in haar bezigheden.

Het geheele huis was altijd stil, - in die doodafgelegen patriciërswijk van woningen met dichtgeloken oogen. De breede plechtigheid van de trap sliep, soms kraakte een trede onder den voet. En de stucwanden die blind opvlakten stonden in twijfeligen morgenschemer & hooge stilte.

In de eetzaal ook, benêen, alle dingen stom. Als een kamer sedert

lang gesloten, alles op zijn plaats gebleven sedert lang. Alle dingen daarin duister, hoekig met enge lichtschijnen; donkergesmoord de oude schilderijen in oudvergulde lijsten; & de groote schaduwen der behangsels, & de eiken meubelen massief, ongemakkelijk. Door groenachtige loodruitjes zag men op een weinig tuin, een smal grijs afgepeld grasplekje.

De meid, binnengekomen met een goeiendag-gemompel, bracht de koffie & de melk, die ze voorzichtig schonk met haar bloedlooze handen, verteerde kwezelhanden.

‘Geen brief voor mij?’ vroeg hij, even opkijkend (Misschien een vriend... wat nieuws...)

- Nee, meneer. - Ze sprak de woorden onverschillig koel weg, & bleef daar staan met haar ronde oogen, wachtend, de twee handen op tafel gekneukeld. En na een oogenblik ging ze weêr uit, met een geschuif van haar muiltjes.

Hij nam de courant die voor hem lag & begon, den mond vol, iets te lezen over vooruitgang. Maar hij vond het artikel walgelijk, schoof weldra het papier weg. En hij bleef voorteten, over het kopje koffie, starend vóór zich.

Die courant deed hem denken aan de verveelde mediocriteit die hij meêleefde - aan zijn studentenleven, een leven als van een ambtenaar, een stadhuisklerk - het telkens weêrkomen derzelfde uren, alles ingeschikt & geregeld - altoos draaien in den circus der nuttelooze daden - ironisch, zoo droef ironisch praten met onverschilligen & hatelijken, &, met de liefde voor het misschien nooit te verwezenlijken in zich overeind, met die passie van 't onmogelijke als een rechtoplange vlam in zich overeind, gaan door het gekriel der kudde-menschjes, met

gebaren, en in dat gedrang moeten meêloopen, & zijn droomen moeten opschorsen, van dag tot dag & van jaar tot jaar altoos opschorsen, dat was nog het droeft...

O zich opsluiten om eens duchtig te werken, met zijn plannen & zijn kunst alleen, & al de kleinzielige vrienden loslaten die toch niets willen verstaan van uw innig leven, & geen wijven meer...

En in één herinnerde hij zich weer dat vrouwkindje uit den droom... Het was hem vreemd te moede, alles te twijfelachtig, al die gedachtewasems verschaald, in de limben van zijn geest.

Hij had toch méér gedroomd, er was nóg iets gebeurd... Maar dat was allemaal onzichtbaar geworden, hij zou het nooit meer zien misschien, nooit meer... - En hij bleef daar zitten, met zijn nutlooze handen.

Dat wiegelend hoofdje! als een lichtvleesch geworden rytmus, als een krystallisatie in dagglorie!... Daar opgerezen alleen voor zijn verliefde oogen... En daarbij de perversiteit van dat onnatuurlijke, - het groote mysterie van al wat volledig schoon is...

En zijn gedachten nu gingen op in licht lijnengedein: o beminnen zoo een kind in de twijfelige dagen van het vrouw-worden, wanneer de broze ziel geheimzinnig openbloeit van verlangen! O beminnen zoo een vreemde kind met een onschuldig & aandachtig voorhoofdje, vol schiksels die 't zelf niet kent & als verwonderd van zijn eigen leven... Spreken tot die stil dichtgelaten oogen, & met een zacht gekreun heel-en-al willen vergaan in dat lang donker haar dat is als een trage stroom in den avond...

Hij wreef zich de moeë oogen, & schoof zijne tasse wat verder' & leunde zich op: 'Ba! onmogelijke dingen... - En indien ik dát moest zien, hoe leêg misschien die liefde, hoe onzeker, hoe ingebeeld... Weer alles door mijn verstand alleen... En waarschijnlijk zou ik nog te lui zijn om de handen uit te reiken naar zoo iets...'

Hij had zooveel liefde nochtans in zich, zooveel liefde die nutteloos bleef! En zelfs niet weten wat men verlangt, & zelfs niet kunnen lijden... Zijn ziel was als een somber en oud winkeltje, waarin men, met de wintermist, reeds 's middags gas moet ontsteken.

En plots in hem de neiging om zich los te scheuren uit het stilzwijgen rondom en boven, om luid te lachen, veel lachen of weenen, hij wist niet... Hij bleef staan voor 't open piano, & liet zijn duim glijden over de ivoren toetsen van 't een einde der schaal tot het andere. De klanken volgden opeen, wakkergetokkeld, in rap gedribbel loopend op tot den witsten discant, om van daar weêr af te rijzen in een sleep van geluiden tot de laagste langzware noten, waarop hij bleef slaan, eentonig hardnekkig slaan op dezelfde sombere noten slaan, al de vingers op de toetsen vallend opengesperd...

Het barbaarsch geklank vloog & toefde wat in trillingen, & ademde langzaam uit tegen de wanden, - terwijl hij mijmeren ging vóór de smalle ruitjes - waardoor hij het alleenig tuintje kon zien, met de dorre blâren op den grond geplakt en roestend onder de dunne herfstregens.

(... De droefheid der pure avondschemeringen, der wijde roze schemeringen, in een verre haven, waar men heel vergeten staat...)

- Het geheele huis was weer in hoog stilzwijgen.

GUST VERMEYLEN.

[Van hoogmoed]

I

*In 't hoog geheim van 't grondelooze wezen,
ter kruin, omvloed van eeuwge morgenlichten,
is 't door geen Lot of Wereld te verwrichten,
't verheerlijkt Ik in glorie opgerezen.*

*En voor 't Algoede-Alschoone, 't Onvolprezen,
gaan duisternis en schemeringen zwichten,
en stijgt uit immer nieuwe vergezichten,
de psalm van vreugd en weeën uitgelezen.*

*'k Voel me eeuwig boven 't eigen mensch-zijn gloren,
en ginds het klein, heel ver gekrielt der menschen
op aarde, in mijn oneindigheid verloren.*

*Naar de eigen Glorie vlammen liefde en wenschen,
en 'k voed - o bloedwet door mij-zelf geschreven! -
mijn eigen Godzijn met mijn eigen leven.*

II

*Uit zelf behagen in mijn doen en trachten
heb ik de dingen naar mijn beeld in 't leven
geroepen en aan alles van mijn krachten
en diep gevoel den stempel ingedreven.*

*Met hooge goedheid loon ik 't laag verachten
der schepslen, die mijn liefdewet weerstreven.
'k Voel deernis met hun vreugde, met hun smachten,
want 't is toch m-ij-n wil, dat ze aan de aarde kleven.*

*Mijn adem waait langs de ongemeten zeeën,
waait door het matelooze ruim der tijden,
van liefde zwanger, eindloos zwaar van weeën;*

*en 'k voel een klagen uit de onpeilbre verte
opstijgen tot mijn innig-hoog verblijden,
- stem van 't Heelal... stem van mijn eigen herte.*

III

*Mijn Godheid weeft het stevig rag der draden,
de onvoelbre draden, die me-zelf omgeven.
Aan 't oude streven hangt het nieuwe streven,
op de oude daden stronklen nieuwe daden.*

*En hoop en liefde, wanhoop en versmiden,
't wordt tot ééNZelfde keten saamgeweven.
Nauw buiten mij, tot eigen goed, gedreven,
zoek ik mij-zelfven weêr, met rouw beladen.*

*En 'k voel het rustloos in mijn eigen klossen,
het wentelboutje, en 't net des levens spinnen,
het staalnet, waar me géén kan uit verlossen.*

*Mijn Godheid, tronend - o zoo stout - daarbinnen,
U smeeK ik - 'k heb U de almacht toch geschonken -
den band te slaken door U-zelf geklonken.*

IV

*Mijn almacht is onmachtig. - Uit mijn hert
was kracht van trots ontstaan, die onmacht baarde.
Het beeft en schokt en brokkelt waar ik terd
in rood verlangen langs mijn zwenkende aarde.*

*Wat ben Ik? Wat is Schoonheid, Liefde, Smert?
O twijfel! 't hoog gevoel van eigenwaarde,
en alles wat uit mij geboren werd
zinkt weer in 't Niet, dat droom noch Godheid spaarde.*

*Mijne almacht in het stof! 't Heelal een logen!
en eeuwig Niet in 't hart, en zelfs geen pijn...*

*En voor den kouden, drogen blik der oogen,
de aarde en de menschen, zielloos als ze zijn!*

*Ik voel, o God! in deemoed neergebogen,
den zachten weemoed van uw verren schijn.*

Wrangheid.

*Ik heb weer, tuk op de oude mijmeringen,
't bevallig kronkelende dal doorloopen
waar eens mijn kinderlijke stappen gingen
in dartlen levenslust en dwepend hopen; -*

*bij d'ommezwaai der heimelijke paden,
weer schielijk de onverwachte vergezichten
zien scheemren, die in blauwe dampen baden,
en eens, zóo lokkend, voor mijn treden zwichtten*

*Het goud des avonds vloeide van de delling
waarboven 't geel azuur des hemels trilde;
geen droom meer, die me, stijgend langs, de helling,
in rusteloozen gang naar hooger tilde!*

*'k Ontwaarde, van den rug der heuvelketen,
weer 't oude kalm gehucht wiens lage daken
zoo vreedzaam hurkten, grillig rondgesmeten,
en rood en ros van 't schuinse zomerblaken.*

*Nog kon mijn blik langs wondre lijnen zweven...
Geen bloem van liefde is in mijn borst ontsproten.
Geen traan van weemoed deed mijn wimpers beven:
mijn ijskil harte en heeft niet meêgenoten.*

*'k zag, onverschillig, veld en boomen glijden,
geen frischheid! ook geen lust tot verder streven.
O wrangheid! half maar voelen, half maar lijden,
verdorde schakel van 't oneindig leven!*

PROSPER VAN LANGENDONCK.

Sonnet.

*En verre tochten gaan en zullen gaan..
 En schepen varen heen en zullen varen..
 En oogen staren na en zullen staren..
 't Staat wild, mijn harte, en wilder zal het slaan!..*

*Geen woud, doorkruist van wegel, baan en laan,
 - een oerwoud!... Ach! een droom die op kan klaren
 en is geen droom; vervulde wenschen baren
 steeds nieuwen wensch, en 't kan niet stille staan,*

*mijn hart, en 't gaat en gaat van in der eeuwen;
 en bouwt en bonst en breekt en bouwt, en tart
 al wat Gewoonte of Wisheid tegenschreeuwen,*

*zoekt smart in vreugde en dan weer vreugde in smart,
 - week kinderhart, ontembaar hart der leeuwen,
 mijn menschenhart, - ô menschedom in mijn hart!..*

PROSPER VAN LANGENDONCK.

Moeder.

Langzaam valt de avond. Een dikkende nevel omhult en verduistert alle dingen; de lucht is kalm, het weer ijskoud.

Het oord, dood-eenzaam, is van een navrante treurigheid. Behalve het arm, klein hutteken der van Lierde's, dat dichtbij den landweg staat, zijn daar geen andere woningen dan de groote hoeve van Lemmens, wier grauwe spitse stroodaken nog vaag, op een geweeschot afstands, onder het duister der naakte boomenkruinen uitkomen, & recht tegenover, het kleinere hoeftje der Verbauwen's - tevens een landelijk herbergje. In het laag, met den rug naar de straat staande, achterhuis, schittert reeds een lichtje. De weg ligt modderig, vol waterplassen, met dorre blâren overal bespreid, & bezoomd door hooge boomen & struikgewas, langsheen den steilen rand der slooten; & rondom, wegs meltende in het beperkt, mistig verschiet, zijn het de velden, de vierkante ook van slaghout & slooten omsingelde stukken lands, de eene donkergroen van 't rapenloof, de andere naakt & omgewoeld - & allen even ingesluimerd, dood, verlaten, als zou er nooit iets weer op wassen, als zou er nooit meer eene ziel op leven.

En moeder, voor de derde maal, komt buiten op den dorpel harer woon. De koude valt op haar, zij huivert, bewegingloos; zij luistert, den blik gevestigd op het lichtje van de kleine herberg, ginds, aan den overkant der straat.

‘O! zou hij toch heen zijn!’

Pijn & angst op het bleek gelaat, hoort ze geen andere geluiden meer dan het dof, eentonig gebons der dorschvlegels in boer Lemmens schuur. Zij huivert zoo in haar schrale kleeren, waagt een slap in de eenzame straat. Reikhalst, de linkerhand tegen een boom geleund.

‘Neen, hij is nog niet weg!...’ Daar hoort ze nu weer het

geschreeuw, het joelen & zingen, & het gerinkel van een glas dat ginder op den vloer aan stukken valt. Zij wijkt terug op den drempel, & blijft er stilstaan, halsstarrig, het oog door de mistige schemering op het eenzaam lichtje gevestigd.

De schemering verdikt, de mist droppelt met een stil geruisch in trage groote tranen uit de naakte boomenkruinen op den kleverigen grond. De grauwe daken van boer Lemmens hoeve verdwijnen geheel in de duisternis. En de elzestruiken staan daar fantastisch, vreemd, nevens den weg. Zij huivert... zij huivert...

‘O, zou hij toch niet eens meer komen!...’

Hij heeft haar altijd zooveel misdaan. Van kindsbeen af was er niets meê te doen. Vader & moeder heeft hij een leven van verdriet berokkend. En dan, voor anderhalf jaar, die vreeselijke twist met vader! zij beeft er nog van. Toen heeft hij schielijk het ouderlijk huis verlaten; zij hebben hem niet meer gezien, van hem niet meer gehoord, hij leefde als een landlooper, een deugniet. En nu is hij plotseling terug, - maar slechts voor eenige uren: morgen vroeg vertrekt hij, met eenige jongelingen van 't dorp, naar Argentina. De burens hebben haar dat verteld.

Zij weet, zij voelt dat hij nooit in het land zal weêrkomen. Argentina is zoo ver, zoo ver... Hij, & de anderen, hebben gezegd: ‘Nooit keeren we terug’.

Lang was hij afwezig, & tóch verlangde ze niet hem weer te zien: sinds hij vertrok kwam er vrede in huis. Doch nu is hij daar, nu gaat hij vertrekken voor immer! - och ja, zij wou hem nog eens zien...

Zij denkt, zij zou willen denken, dat hij naar 't dorp terug kwam, opzettelijk om zijn ouders nog eens te zien. Haar moederliefde zegt het haar, - &, indien hij kwam, neen, ze zou hem niets verwijten; maar hem naast den haard doen zitten, hem vragen of hij geen honger heeft. Ze zou vader stillen, indien vader, wrokkiger dan zij, hem onvriendelijk bejegende.

Daarom heeft ze geen rust meer, sinds hij in de buurt is. Zij denkt dat hij misschien zou willen komen, maar niet durft. En zij wacht... Hij was toch in den grond nooit slecht van harte, hij zou misschien goed geweest zijn als zijn broeder, hadde zijn karakter beter met dat van vader kunnen overeenstemmen. En heel, heel diep in haar binnenste is nog wat hoop: wie weet? - misschien voelt hij berouw, is hij verbeterd? Nu hij, na zoolang, na al die beproevingen, zijn huis terugziet, zou niet in hem het goede bovenkomen? Zou hij niet om vergiffenis smeeken, zich met vader verzoenen, & blijven... Dan zouden zij allen nog vereenigd en gelukkig kunnen leven.

De nacht is nog versomberd; de nevel wordt zoo dik, dat het lichtje van de herberg ginds in het vage verdwijnt. Zelfs de elzestruiken smelten nu weg in onduidelijke schaduwen, & de mistregen valt loomer, treuriger uit de naakte boomen, terwijl de klamme kou neerzinkt als een kleverige ijsmantel. Van boer Lemmens spitse hoevedaken ziet moeder volstrekt niets meer, maar zij hoort het gebons der vlegels, eentonig als werden zij door een horlogewerk geregeld, in doffe cadans op den schuurvloer neervallende.

‘Och, wat is 't leven toch ruw voor sommige menschen!...’

Die doffe, trage bonzen vallen heur als het ware op het hart, & wekken 't geheugen van 't verledene. Wat heeft ze geërbeid, gezwoegd, daar, op die groote sombere hoeve, sinds hare jongste jaren, van 's morgens tot 's avonds, in zonnebrand, in regen & in kou! En ook haar man heeft er gezwoegd, zijn leven lang; en Miel, haar jongste zoon, en Lisa, hare dochter, alvorens zij er haren misslag beging. Waarom heeft hij alleen, hij de oudste en de sterkste, nooit zijn best willen doen?

En moeder, hardnekkig steeds op den dorpel, huivert angstiger in haar dunne kleeren. God! wat blijft hij lang in die herberg? Zal hij niet eens komen? Is het misschien als uitdaging tegen zijn ouders, dat hij daar, zoo dichtbij hun huis, lawaai komt maken? Eene bittere

plooi verwringt haren mond, een opwelling van onuitsprekelijke droefheid brengt tranen in haar oogen.

De klank eener ruwe stem trekt haar schielijk uit haar mijmeringen.

‘Ala toe, kom maar binnen, laat den sloeber loopen’ zegt vader, die de voordeur geopend heeft.

Moeder, verschrikt, dringt aan, bijna smeekend: ‘Ik zou hem toch nog eens willen zien, eer hij voor goed vertrekt...’

- ‘Ik niet, ik heb geen uitstaans meer met hem’ klinkt ‘t harde antwoord. ‘Ala toe toe, kom binnen!’

Moeder gehoorzaamt.

Doch binnen, in het lage, flauw verlichte keukentje, heeft ze geen rust. Zij luistert naar de geluiden daarbuiten, zij hoort nog steeds de doffe slagen van de vlegels in boer Lemmens' schuur, zij verneemt ook, soms duidelijk, het zingen & roepen in 't herbergje. En eensklaps springt ze recht, & rukt de deur open: zij verlaten de herberg, ze hoort het, ze wil, ze zal hem nog eens zien... Vader houdt haar niet meer tegen. Hij volgt haar zelfs instinctmatig naar buiten, en Lisa, die haar kindje in zijn wieg legt, volgt haar ook.

Daar nadert de bende. Zij zijn wel een tiental, zij dragen twee brandende fakkels, en schreeuwen luidkeels het lied:

‘Waar kunnen wij beter zijn
Dan bij ons befte vrienden?...’

God wat bonst heur hart! Zij heeft hem dadelijk in 't bloedig laaien der toortsen erkend. Hij is schier niet veranderd, hij is nog steeds de knappe flinke jongen van vroeger, met zijn donkere kroezellokken & zijn fijn, zwart snorbaardje. En hij schijnt netjes aangekleed, in 't zwart, & met een rond zwart hoedje dat hem schuins & driest op het hoofd staat. Maar hij is dronken, zijn oogen draaien, hij schreeuwt luider dan de anderen het refrein:

'Laat ons drinken, laat ons klinken,
Laat ons vroolijk zijn!'

Doch hij heeft haar ontwaard. Hij houdt op van zingen, maakt een stap terzij, als wou hij tot haar komen.

'Jules, jongen...' streelt ze, ontroerd & zacht, ook tot hem naderend.

Maar plots trekt hij zich terug, 't gelaat versomberd, de wenkbrauwen gefronst, de oogen hatend op vader gericht. Hij maakt een dreigend, afwijzend gebaar, vloekt, schreeuwt razend: 'Nooit! nooit, nooit kom ik weerom!' & met de bende is hij voorbij, woest, plassend door het slijk, in rooden smook, luider huilende dan al de anderen.

Pal, stom, doodsbleek, met zwarte oogen, ziet moeder hem passeeren.

'O sloeber! sloeber!' raast vader met bevende stem.

Lisa weent; moeder, staroogend, ziet den bloedigen langzaam verbleekenden gloed achter de sombere elzekanten, een oogenblik verlicht, wegsmelten & verdwijnen.

Dan keert ze zich om, en, huiverend, met een schorre gebrokene stem:

'Ongelukkig kind... ongelukkig kind...'

II.

Midden in het keukentje neergehurkt, klieft van Lierde brandhout met een hakmes. Zijn gelaat, gerimpeld & geelbleek, met een gepijnigde uitdrukking er over, ziet er ziekelijk uit. Langzaam, treurig, met tusschen-poozen van stilzwijgen, klaagt hij van alles wat 'nen armen mensch boven 't hoofd hangt. Gaat er iets verkeerd, dan komt er wat anders bij, en dan weer nog wat anders, & zoo van *maleur* in *maleur*, geraakt

ge met al uwen goeien wil in korten tijd op den *dompel*...

Moeder gaat bekommerd heen & weer in de keuken, Lisa wiegt haar zieke kindje, Miel zit onbeweeglijk naast den schoorsteen. Op de kleine eetkast brandt het lampje; eentonig gaat het getiktak der horloge.

Miel trok zich verleden jaar in 't lot. Hij werd ingelijfd te Bergen, bij het eerste jagers te voet, doch na eenige dagen door den regimentsdokter afgekeurd & voor één jaar vrijgesteld om zijn zwakke borst.

O wat geluk, die afkeuring! Wat gaf hij om zijn 'zwakke borst'? Hij mocht nu naar huis keeren, opnieuw op de hoeve van Lemmens gaan werken, zijn arme ouders bijstaan, die hem zoo vandoen hadden.

Sinds had hij gezwoegd voor twee, voor hem & zijn ziekelijken vader. Zijne gezondheid had er niet door geleden, integendeel: dit vlijtig, kuisch leven had hem verkloekt, zoodanig dat hij nu van de beklemdheid op de borst niet meer leed.

Maar op 't einde van 't jaar bracht hem de veldwachter een nieuwe dagvaarding voor den krijgsraad. Te vergeefs matte hij zich af, staakte eten en slapen, dronk zelfs - wat hij anders nooit deed. Ditmaal werd zijne borst niet te zwak gevonden voor den soldatendienst.

En 't is vanavond dat hij vertrekt. Onderworpen, van kindsbeen af aan 's levens ruwheden gewend, wacht hij gedwee dat het tijd zij van vertrekken. Straks zal Maebe, zijn vriend, die van hetzelfde regiment is, hem komen halen.

Vader, in het midden van den keukenvloer neêrgehurkt, klieft steeds zijn hout. Moest hij zijn werk laten staan, & zich daar neerzetten, de armen gekruift, om nog wat met zijn teergeliefden zoon te spreken, hij zou zijn tranen niet kunnen inhouden, zijn hart zou breken, hij zou zijn armen jongen omhelzen, hem aan 't hart drukken, hem niet kunnen loslaten. En dat mag niet, arme menschen doen dat niet. Hij moet kalm blijven, zijn ontroering bedwingen om aan zijn zoon zijn laatsten raad te geven. 't Is reeds kwart voor zes & om zes uur komt Maebe.

‘Wees altijd braaf, jongen, braaf en gehoorzaam. Tracht wel te staan met uw oversten, laat u door uwe makkers niet misleiden. Ga regelmatig elken zondag naar de mis, & zeg ook elken dag, 's morgens en 's avonds, uw gebeden op. Drink niet, ga nooit in slechte huizen.. Ge moet ook soms eens schrijven, jongen, Lisa zal ons uw brieven lezen, & we zullen dan ook schrijven...’

- En peinst ook dikwijls op vader & moeder,’ voegt moeder zelve, met verkropte stem, er bij.

Veel meer zou ze willen zeggen, maar ze kan niet. Zoodra zij twee woorden uitsprekt komt haar gemoed vol, & zij moet zwijgen. 't Is alsof ze in een droom leefde, of haar geest elders was, vol angst, bekommerd door eene gedachte die zij niet uitdrukt.

Miel antwoordt in stilte: ‘ja vader, ja moeder’, altijd onderworpen, op voorhand toestemmende in al wat men van hem verlangt. En Lisa, de oogen roodgeweend, zegt niets: zij wiegt voortdurend haar kind, het hoofd ter neêr gedrukt, met eene eentonige beweging - als vreemd in haar huis, sinds haar gepleegde & vergeven fout - gekweld & beschaamd, als hadde zij voortaan haar aandeel schuld in elken tegenspoed die hare ouders komt beproeven.

Maar de voordeur gaat open & Maebe komt binnen. Hij is grof & lomp, steenrood van aangezicht, met groote bleekblauwe, wijd van elkander staande oogen. Hij draagt een pakje aan de hand, hij weigert neêr te zitten, hij zegt, na gegroet te hebben, dat het tijd is van vertrekken.

Werktuiglijk staat Miel op & neemt ook zijn pakje, dat op eenen stoel ligt. Hij draalt eenige stonden & dan, met een gesmoorde stem:

‘Zoo, vader, & moeder, & Lisa, ik ga vertrekken’, zegt hij.

‘God... beware u... jongen - & stel het... al wel’ snikt vader dof. Hij blijft een oogenblik zonder beweging, als schielijk verlamd, maar durft het hoofd niet oprichten.

Lisa buigt het hare dieper neêr, weent in stilte heetere tranen.

‘God beware u, Miel’, zucht zij ook.

En moeder, doodsbleek, met vergroote, angstige oogen, murmelt op hare beurt:

‘God beware u, Miel, jongen, God beware u’.

De deur is open, zij zijn weg, de klink valt weder toe.

Doodsche stilte heerscht een oogenblik in huis. Vader heeft het houtklieven gestaakt, Lisa staakt het wiegen. En moeder zinkt op een stoel neêr, zij slaat zich den voorschoot voor 't aangezicht, & al haar verkropte wee barst los, & zij snikt, zij snikt het nu allemaal uit.

O waaróm weent ze, zoo lang, zoo bitter?

Om de miserie van den aanstaanden winter? Om het vertrek van Miel?

Neen...

Zij weent, - o maar, 't is leelijk, zij verwijt het zich, zij durft het aan haar eigen niet bekennen - zij weent nog om den anderen, die nu een jaar geleden heenging, die nooit van zich meer hooren liet, & die gezegd heeft dat hij nooit terug zal keeren.

CYRIEL BUYSSE.

Blonde gedachten.

MAX stond vóór zijn spiegel en bezag zichzelf met een verveeld gezicht.

Hem ergerde reeds lang zijn lichaam, dat niets-zeggende welgedane lichaam, getuigend van goed voedsel, geen enkele verdenking van een ander leven openbarend. Zijn rond vleeschgezicht vooral, dat hem soms kreten van echte woede ontrukte, die gulle frissche gezondheidsskop; - &, in die lijnloos-banale trekken, de voor bijna niemand merkbaar opflauwende lichtblauwe oogen, kinderachtig-goed kijkend - loochenend zijn langzaam kwijnende levenslust, zich weigerend tot het naneuren van het zachtklagende twijfelen van zijn ontevreden ziel, vol heimwee van het betere, het niet bereikte, het nooit bereikbare... En uit zijn vettigen lach van reëel mensch graafde geen zieledokter de bacterie van het spleen, het spleen van al die om hem, het spleen van zichzelf, het spleen van alles... Het vuilgrijze van een regenachtige stadslucht: zóo, de horizon van zijn gedachten, immer wegnevelend, immer wijder, hoe diep zijn blik ook drong, eeuwig grijs, grijs, grijs... Maar op zijn gewoon bol kindergelaat, sarrend als van een wassenpop, niets te lezen, dan het gewone denken en voelen van elkeen. En zijn haar - de kleur van zijn haar verveelde hem nog 't meest. In vlokkige bossen krulden de blonde pluimen tegen zijn middelmatig voorhoofd; welig omstrengelden zij den kleinen schedel, met iets zoet-zachts, iets goedhartigs, iets... waaraan men niet meer dacht als men 't gezien had, haren met de kleur der gedachten die zij moesten beschutten...

En het was een uitbarsting van lang verbeterd wrevel tegen zichzelf: zijn haren waren het, die hem tot niemand maakten; onnoozele sullige goedheid, dát zegden zij; zij waren 't die hem tot onzelfheid doemden, tot het alleen denken van blonde gedachten, blonde gedachten!.. En in hem galmde 't voort, als, in den lauwen morgen, van een kerk-

toren, het eentonige zachtgele getamp van een klokje: blonde gedachten, blonde gedachten!.. En er lag spot in die klanken, medelijden, welwillendheid in die klanken, en ze suisden aldoor in zijn ooren, onverdraaglijk: blonde gedachten! blonde gedachten!.. Ze maakten hem driftig, ijlhoofdig, waanzinnig - omdat hij voelde dat 't niet waar was, dat het maar zóo scheen, omdat hij wist, dat zijn Willen toch heel anders was, iets heel hoogs, zoo hoog dat hij 't zelf niet zien kon...

Ja, juist, maar zijn Kunnen dan? Want, wanneer hij op zijn weggebloeide jongensjaren terugzag, ontwaarde hij 't niet alom, dat blonde, dat gehate blonde van al zijn doen? Hij verdeelde zich in twee, en hij riep vóór zich op zijn natuur, waaraan hij rekenschap vragen wilde. Had hij niet altijd het kinderlijke verlangen, het naïeve trachten gehad naar iemand om zich aan te hechten, iemand die sympathiek zijn gemakkelijke uitstortingen zou willen opvangen? Bekeek hij niet jaren-lang de menschen met de oogen van een plafond-engeltje? Waren zij. niet allen goed en te vertrouwen, en had hij niet vaak blootgelegd voor onwaardige oogen, wat hij in de vergeethoeken van zijn herinneren had moeten wegbergen, als gevangenen die nooit meer 't licht mochten zien?

O 't kind zijn, de smart van 't eeuwig een kind zijn!

Maar 't leven geneest daarvan zoo spoedig! Niet één vriendschap, of ze was met de jaren bloedloos verzwakt en weggekwijnd. Geen vrouw of na 't bezit had hij haar minder geacht, de werkelijkheid toetsend aan zijn hooge verlangen. En zijn hoogste bewonderingen, met smart had hij ze in elkaar zien brokkelen, als oude huizen. In zijn hart lagen reeds vele puinen van zulke ingevallen huizen. Maar, dat was toch natuurlijk! En goed ook. Op puinhoopen groeien de mooiste bloemen... Ja, zijn blonde gedachten waren de teere bloemen van zijn kindsheid geweest, en een voor een werden ze geknakt - & het was ook

goed dat ze dood waren, want hun doodgaan had hem leeren weten.

Maar waren ze wel dood, & waren het niet juist die doode bloemen, die wezenlijk voor hem opgebloeid waren, en mocht hij gelooven, dat in zijn kinderziel ooit die andere bloemen, de bloemen van het Weten, zouden leven? Was niet die kindsheid, waarop hij meedoogend neerblikte, zijn eenig ware leven, zijn eigen persoonlijkheid, die hij elders te vergeefs zocht?

En hij herdacht de kalme, ironisch-schijnende woorden van zijn vriend Wilghe, den jurist: 'Blonde gedachten, jongen! Je zult nooit hebben dan blonde gedachten. Die ondeugd-bloemen zijn voor u niet. En ik raad u aan, het blonde in u te exploiteeren voortaan: het blank-blauwe, het verzoenende, het geluk! Tot iets anders ben je niet in staat...'

Er lag in dit zeggen iets heel wreeds, dat hem ontmoedigde. Een heele wereld die voor hem gesloten moest blijven? Veroordeeld tot het zoetaardig gekir van een tortelduifje?

Hij kwam in opstand. Omdat die Wilghe in zich niets voelde van dat wat aandringt tot het zeggen van wat in u is, geloofde hij aan anderen 't recht tot vrij-zeggen te mogen afmeten? Zou hij dat soms uit jaloezie gedaan hebben, als een verbloemde nijd om eigen onmacht? Och neen, want de twee of drie rechtsgeleerde studie's van Wilghe, steeds hoog-kalm, drijvend boven het woelig getwist der kleine praters, vond hij eigenlijk veel dieper dan zijn eigen knoeien aan sonnetten, waarin hij toch nooit zeggen kon wat hij wilde. Wilghe meende 't goed; hij had hem immers nooit geveleid, - anders had Max toch van hem nooit zijn vriend kunnen maken, & zijn vriendschap, die wantrouwen mocht hij niet, want het heugde hem, hoe die alleen hem steeds, in de koude dagen van droefheid, als een donzen winterpels streelend had omwuijd. En Wilghe kende hem van de schoolbanken af, hij had al zijn omwentelingen gâgeslagen met belangstelling, soms met verwonde-

ring. Het uitstortelijke van Max had hem steeds behaagd: hij die zelf zoo weinig spontaan was, die het niet zijn kón, de schrandere bruinoog, hield met bijna vaderlijke genegenheid aan dit teugellooze, dit onberekende zich-geven, dat hij zeker moest bestudeeren, al had hij er nooit iets van laten merken, - dan eerst nu... Juist omdat hij dit voelde, pijnigde Max dit wreede oordeel zonder genade: het moest ernstig doordacht zijn, het resultaat van jaren-lang beschouwen, de synthesis van door geduldige studie verkregen overtuigingen. O! Max benijdde in hem die gaaf van samenvatten, van samenpersen in één klank de som van veel gepeins. Zichzelf had Wilghe zoo spoedig ontdekt! Dit was misschien ook zijn vonnis: hij had niet lang hoeven te zoeken om te weten, waarvoor hij deugde. Misschien was het ook een merk van zijn hoog verstand, dat hij niet streefde naar wat hij wist niet te kunnen bereiken. Of is het edeler, het eeuwige tasten naar het onmogelijke, het gulzige grijpen naar het droombeeldige Ideaal, dat men ergens meent te ontwaren, maar nooit bezitten zal? Wilghe had dát nooit gevoeld, & hadde hij 't gevoeld, dan moest hij er zich, met bewonderenswaardige kalmte, overheen gezet hebben. Want is er iets droevigers, zoo vroeg Max zichzelf af, dan juist, mathematisch juist, op voorhand te weten, waar men belanden zal, - nooit de illusie te hebben, de aanwezigheid van het lang-verlangde heel dicht bij u te voelen, zooals men het kleed van een onbekende vrouw zou hooren ruischen zonder haar te zien? Neen, die Wilghe was een positief mensch; hij had al heel vroeg zijn athenaeum-droomen als methaphysieken ballast van zich afgezet, en nu vloog zijn ambitie nog maar heel laag langs den grond, als een eend. In dit wetenschappelijke voelen van wat men kan, in dat volkomene zelfbewustzijn lag nochtans iets wat Max met al zijn begeeren innig benijdde aan dien Olympischen Wilghe. Dáártoe komen! En daarom ook, van heden af, zou het voor hem een wreed genoeg, een gemakelijke sport worden, geen enkele van zijn eigen gewaarwordingen ongeanaly-

seerd van zich te laten weggaan. En zijn dilettantisme zou zich uitstrekken op zijn allereerste denken, op wat hij wist van zijn eerste jaren, zijn familie, zijn voorouders, om dan zoo tot de essence van zijn eigen wezen door te dringen.

En wurmend over wat hij tot nu toe geschreven had, bemerkte hij, dat zijn werk nooit de volkomen uiting van eigen diep voelen geweest was, maar wel dat van een vreemde, tijdelijk in hem huizend, & wiens gedachten hij roofde, door wiens hersens hij peinsde, en toch niet zóo als de vreemde het zelf zou gedaan hebben. Baudelaire en Verlaine hadden hem gedichten ingegeven met uitstortingen van voorbarige geblaseerdheid, met een moedwillig en kunstmatig wroeten in de rottende rozen der ondeugd, of, daarna, een even onpersoonlijk opgaan in een ideëele extase, een onmogelijke kuisheid, geheele ontzwachteling van de ziel uit de vleeschlarve, etherisch wegzweven, mystische adoratie van de zeer heilige Moedermaagd... Met Huysmans ging hij 't leven averechts leven, uit haat van al het herkauwde, het reeds genotene... Edgar Poe had hem de poëzie van den nacht geleerd, het mysterie dat men dichter nabij is in het lichaam-vergeten, de aantrekkingskracht van het afschuwlijke, de sombere grootschheid der hallucinaties... Hij kon geen andere vrouw meer mooi vinden, dan die eenmaal Burne-Jones gezien heeft. En alle zijn indrukken knoopten zich op 't oogenblik vast aan een of ander gezien schilderij of aan een gelezen boek... 'Dat is Hedda Gabler... Kijk eens, een vrouw van Whistler...' Het was een geheele ontzeling, een totale vervalsching van zijn denken door de moderne kunst die hij gezien had; zijn ziel smukte zich met een geschooid arlekijnspek, waarvoor ieder groot kunstenaar van dezen tijd een lapje zou afgestaan hebben. Hij was te velen om iemand te zijn. Dat ontvankelijke in zich voor al de indrukken van 't Schoone reeds door anderen genoten kwetste hem.

Hij ontleedde zijn heele leven en vooral de verliefdheidjes die hij

tot hiertoe had gehad. Er was daar altijd iets onvolledigs in geweest. Zijn uitstortelijkheid, zijn naïefheid, een deel overerfde zinnelijkheid zelfs - o die dikke vleeschlippen, waarin hij vruchteloos zijn tanden drukte! - hadden hem vaak voor een hoog en heilig gevoel doen aannemen, wat maar een vluchtige impressie, miniatuur van een diep gevoel was. Dít recht moest hij zich echter laten wedervaren: in alle deze gevoeltjes was hij oprecht geweest, hij had goedsjeugdig geloofd in zijn eerste zoowel als in zijn laatste liefde, en steeds een groote smart gevoeld, toen hij - onvermijdelijk - ten laatste gewaar werd, dat hij zich door zijn sentimentaliteit wederom op het dwaalspoor had laten brengen.

O de kinderjaren! zij blankten weer voor hem op, als een liewisioen, een visioen met pure blauwe luchten en een kinderlijk aanschouwen der natuur met wijdgeopende blauwe oogen. En soms vroeg hij zich af, of het mooie bruinharige meisje, dat hij ééns, één enkele maal, gezien had, op een avond ergens in een sociëteit van liefhebberij, waar hij, stil mannetje van dertien jaar, dat in de klas veel prijzen behaalde, op een Zondag-avond met vader & moeder had mogen meegaan, - of zij 't niet was, die hij 't eenvoudigst en het diepst had bemind? Toen het lange melodrama, met 't doodgaan van den laatsten held, afgespeeld was, had hij zich aan den uitgang op schildwacht gesteld, & bevend van angst & verrukking, zag hij haar aan, met zijn naïeve oogen van blond engeltje. En nooit zag hij haar weer. Maar... een jaar lang dweeptte hij toch met haar, & was bij fier over haar! En op de wandelingen op de schoolplaats, of in het Park, met zijn 'boezemvriend' van toen, praatte hij, als over een groote gebeurtenis in zijn leven - & op 't concert in den Tuin, ontvluchtten de twee knapen 't rumoer der Zondagsvreugde, & zetten zich ergens op een bank, onder 't loover, romantisch door de maan beschenen, & daar werd beraadslaagd, & hoog-ernstig luidop gedroomd van hun liefdens, en over het groote

Geluk, dat zij beiden nu kenden! Ja, dát was wel het Blonde in hem, het eenige wat hem in vollen eigendom toebehoorde.

Maar zou hij dan nooit meer zeggen, dan dit eenvoudig-mooie, zonder het complexe te kunnen weergeven, dat hem in 't Leven zoo bedwelmde & aantrok? Kon men loochenen, dat er in hem andere gedachten woelden dan in het ongestoffeerde hoofdje van een zoet kind? Beteekende ze dan niets, de gedurige foltering die het onvolmaakte, het trachten naar het 'andere', in hem verwekte?

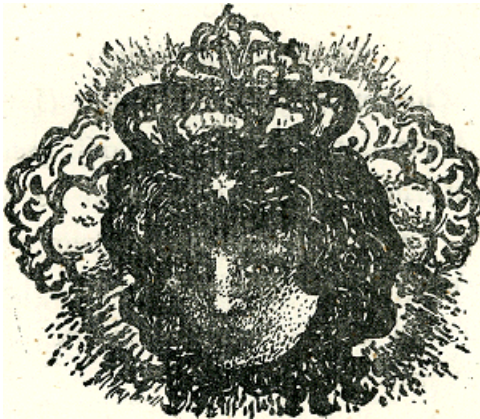
Hij had het in de laatste weken schrikkelijk gevoeld. Zijn schedel had hem, bij elke groote inspanning, als met een ijzeren band toegesnoerd geschenen, & hij had soms de vreemde gewaarwording van iemand, wiens hersens te klein zijn voor de groote gedachten, die hij zou willen denken. Zou er verband zijn tusschen dit feit & dit andere, dat zijn grootvader krankzinnig gestorven was? Ook een, die te veel had willen denken. Maar dat konden toch ook geen blonde gedachten geweest zijn... Als hij zijn kamer, zonder het te weten, met zware stappen doorwandelde, kwam soms over heel hem een enorme trilling: het docht hem heel hoog op te gaan, iets heel grootsch te zijn, een visioen te hebben van heel groote dingen. Dan sloeg een vreeselijke angst om zijn hart: de waanzin!

De waanzin! Maar, indien hij dáar aanleg voor had of meende te hebben, hoe kon men hem dan voor zoo gezond houden & alles afkeuren wat niet gezond was in zijn gedachten? Er was iets dubbelzieligs in hem, hij bemerkte het nu. Het kind, dat dood was, & de jonge-man, die in zijn herinneringen om dit kind weende. En heel zijn Noodlot kwam nu vóór hem recht staan. Die inbeeldingen soms, als van naderenden waanzin - het huiverig sensiebele van heel zijn wezen - die weëe borst, die vermoeidheid in de lenden, & o vooral die gedurige hoofdpijn... Dát voelen! En weten, dat men niet méer kan dan men doet! En het tóch willen!

Max wond zich langzamerhand bij 't denken op. Zijn hoofd gloeide, & 't scheen hem of zijn twee oogen hem stil-weg uitbrandden. De tabaksreuk van zijn pijp stikte hem: Hij legde die op de tafel neer, & zeeg achterover in zijn leunstoel, heel heel vermoeid, terwijl hij nu & dan, half bewusteloos, mompelde:

‘En tóch - en tóch - er is méér...’

EMM. DE BOM.

[Nummer 2]

Portretten.

Paul Verlaine.

*Hij had het hooge
 Voorhoofd heel bleek, geboogd, had recht geloken
 Donkere oogstreep, en jongensneusje, en proefmond die gedoken
 In hangsnor, kin in haar, schuin, dat te strooken
 De hand ging, latjes-hand, leedjes, gebroken
 Leek 't, nu gezet, zoo 't been, stijf, strak voor 'm uitgestoken,
 - Zat hij niet zoo?
 Bleek van d' emotie dat, vreemd dier, verstoken
 Voor mensche' altijd, die 'm jaagde' en in een hok
 Sloten, schand' voor al-tijd, nu z i j n gesproken
 Woord h i j zou hooren doen, hooren en hopen
 Liefde van menschen, die hun ooren open
 Zetten voor hém: las zóo, tonen gebroken,
 Orglend hervor, ál-door, uit dat gedoken
 Hoofd: álmaar bleef de ooglijn geloken,
 Beefde kind-hand.
 Tot groeid', tumultueus, 't schoon, bleek, 't gewroken
 Hoofd om, handklappe', absolutie volsproken -
 Lachten, schreiden d'oogen, opengeloken? -*

5 Nov. 92

Antoon Derkinderen.

*Slanke Messias, die met blonde kuif en
 Bleeke gelaat en moede extatische oogen,
 Liep op een markt en kathedralen-bogen
 Peinzend bemaalde in rose-en-blauwe-duiven-
 Kleurge vizioenen, of als kleur van druiven:
 Midden-eeuwsch vroomheid-rijk, daar opgetogen
 't Jubelde en spitste naar waar, goud in hoogen,
 Madonna pralend de oogen deê neêrhuiven: -*

*Slanke Messias, die ten top van droomen
 Klom, en daar greep met niet-grijpende handen
 Die niet bleek ijl, maar lichaam, vleesch vol schromen:
 Schromende vrouw, koelend handen die branden,
 Brandend die koel gewijde vorme' aankomen:
 Madonna-zijn, zijn vrouw door d' aardsche landen.*

Maart '93 ALBERT VERWEY.

[Kamers]***Van Verleden.***

Sinds maanden blees zij dicht: geen zonnestraal sloop steelsch door ruit noch reet. Vale gordijnen hingen zwaar en dik. Niets roerde. Eiken tasels stonden log en drukten vast hun pooten in 't tapijt. Een oude geur, een geur van eenzaamheid, hing in de lucht. Doffe weeën, verkropt in onverbroken zwijgen, suften uit dit zwijgen tegen...

Tot ééns, het gele kaarslicht, luwe glimlach, straal van troost komt schijnen in die duisternissen. De koude smart weekt in een teere schromen. Oogen, die 't geheim van eene ziel verrassen. En 't bange van de lange nacht wijkt voor dit lichtgestreel. Echter, in hoeken hangt nog iets van 't duister van voorheen: geheugenissen van den Winter, strepend hun grijs gelijn op 't helderblauwe van de Lent.

- Mijn ziel, ontdooiend in het onverhoopte licht, kunt gij uw oogen aan het licht niet wennen?

- Uit alle hoeken kijken nog huiverig die oû erinneringen mij aan. En lang, o lang, zacht-geluw Licht, moet gij nog lichten, eer uit deez' Kamer gij verdrijft de grauwe schimmen van mijn oude Leed....

Van Droomen.

Mijn ziel, gij zijt als 't klein nieuwsgierig meisje, zóo, op slijknatte zwarte straat, in aanduisterenden winteravond, ontmoet:

Reikhalzend rekte zij haar hoosdjen, op teenen wippend, tot hoogen vensterrichel; bevend verlangen naar dat van daarboven; te klein om zóo te zien het voor haar mysterieuze van die lange fuite mooi-versierde zalen.

Eerst stille kamers, vreemd droomend in avonddommel, - de wanden stil-levend, van de stille statig-rechte wezens, uit kaders kijkend, strak in geheimenissen, - levende droomen van schijndooide mensen, nog levend in 't verleden, vullend de kamer met geheugenissen uit lang weggewalmde jaren.

Glijdende oogen langs tapijten voorhang, half omhoog, in kamer met halfduister van reeds dooden en nog levenden.

Eindelijk, aan 't eind, het glimmig temperlicht zacht-roode valgordijnen, met gouden haken vastgeklemd - het roomen zijig licht van lamp met Japanschen valhoed; - in d' hoeken, stille klaarte met wat duisternis van vroeger: geheel: fluweelige warmte van een mooien voor-herfst-nacht. En in die Vrede, kalm twee mensen, met zalige gezichten, stil starend in dit licht, oplevend in dit kalm geleef in Rust, met blijde oogen denkend.

En 't kind gaat weg, met droefheid, wíjl 't maar van vèr dit mooie land te zien krijgt,
- 't Kanaän van haar verlangen, nooit bereikt, en zelden nog ontwaard, alleen na
vele smart. Zij lost de bleeke vingertjes van koude richels, en voelt in 't nederdalen
tot de goorheid haar hart opwalgen, met benauwdheid als in een diepen droom-val.

Nu gaat zij langzaam weg, verdroomd in 't roesemen van mallemolenlawaaí. En,
nu ze op de overzij nog even wil het gouden Licht zien, versperren reeds nijdig
dosse schimmen rumoerige passanten het heldere zien van 't mooie Licht. En,
koud-stuur, heft zich 't hooge Huis, arduinen gevel, een berg, onwrikbaar.

Zoo moet ik, hoog, heel hoog, mijn ziel boven mijn stos optillen, mij hangen aan de
richels van mijn droomen-vensters, in zeldene heldere momenten. Dán kan ik 't
zien, hoe Enkelen, na vele donkere zalen vol verleden, in heldergouden Kamer van
sereen Begrijpen, vredig bloeien, als bladstille palmen in oase-zoelte en zacht-gelen
zonnegloed.

Mij bindt nog 't Leven - mijn hals is spoedig móê - mijn hart dat weegt zoo zwaar en
trekt me naar het gore beneden - mijn oogen sluieren zich zoo snel door tranen van
de zwakken. En, zag ik ééns toch Heerlijkheid, wil mijn arme ziels-meisje het
wéér-zien, - het Volk beschaduw't dan de hooge vensters van 't Paleis - veel zwarte
schimmen van veel leed staan tusschen mij en het schoon-kalme Lamplicht in die
Avondkamer.

EMM. DE BOM.

Jehane.**I**

Zie hoe met helmijzer drukt in maagdeslapen visioenen

Jesus en Aartsengelen.

Het mager kind-fantoom glijdt langs duisterte.

Onvoldaan zingen opstuitend klanken;

Alleen staand over heien.

Maar waar boschdonkerte is rondt almaar

Almaar het woord

Van Jesus en Aartsengelen,

Oreléans! Oreléans! Oreléans!

En haar naam schel omhoog:

Jehane! Jehane! Jehane!

II

*Verslankt in pantser gaat ze te paard;
Glijdend als toen ze liep niet bewegend niet ziend.
Immers houden de toomen Rafaël, Gabriël,
Glanst uit vóór haar Michaël,
Jesus in haar banier!*

*Niets van Koningsgoud, zij-wit hofkleed,
Neergestrekt sluier-doorzicht;
Blauw pantser.*

*Onder veel diepe helmstemmen van soldaten
Gilt fluitend haar verlangende stem
Schel om hoog:
Jehane! Jehane! Jehane!*

III

*In vuur alleen kan ze opgaan,
Heilig vuur zacht-gaand langs haar,
Aaiende vlammen haar opnemend,
Lost ze zich wijd in een vlam,
Een vlam van blauw pantser
Opgaand hoog uit de aardvlammen,
Glijdend tot Jesus,
Vlam-krinkend:
Jehane! Jehane! Jehane!*

ANDRÉ JOLLES.

Aanteekeningen over een hedendaagsche richting.

Die tijd dien wij meêleven is schrikkelijk en schoon. O raadselig ingewikkelde, bonte, aanlokkende absurditeit, paroxysme, val & oprijzing van rassen & maatschappijen, alles weer omgewoeld, alle begrip op-nieuw gepooteld & betwist, 'k voel heel dat leven door mijn geest kloppen... Dezen tijd misprijzen - invloed van, vooral, Huysmans' knorrig & kleingeestig oude-vrijgezels-pessimisme - is een belangwekkende coquetterie zeer in den smaak bij de meesten van ons geslacht, zonder zelfs dát voorwendsel, dat ze zich sterk & hoog genoeg gevoelen om het léven te kunnen haten. Ze zien niet dat die koorts, die onrust, al dat maar-uit-zich-zelf-willen van onzen tijd zijn grootheid is. Hij zoekt, hij tast rond... Ernest Hello - een groote vergetene - heeft het wèl gezien: 'Les yeux à demi ouverts, mal éveillé de son cauchemar, il ne possède pas, il ne tient pas; mais il désire, il désire, il désire, ô mon Dieu, comme jamais le monde n'a désiré...' En dát zal wezen zijn roemglans, want wij kunnen toch maar groot zijn door ons Verlangen alleen.

Men heeft ons herhaald dat heel deze eeuw een eeuw van positivisme is en van ontleding. Ik zal verder toonen dat het kenmerk van *dezen* tegenwoordigen tijd is: het zoeken naar harmonie, synthesis. Want wij hebben ontleed tot wanhopens toe. Ieder heeft zich afgezonderd, één zijde beschou-

wend van wat is, vestigend zijn aandacht op één punt. Hoe verder wij ons ontwikkelden, hoe meer verdeelden wij, in ons, geweten, gedacht, gevoel, sensatie. Ontleding heeft alle begrippen herleid tot onherleidbare eenheid; immer fragmenteerend, tot het onkenbare. De wetenschap werd slechts een samenstel van bijzondere, soms tegenstrijdige, gevolgtrekkingen & bepalingen. En het eenzijdige der proesnemende methode, de anarchie van de uiteenlopende stelsels, deden ons, erfgenamen van zooveel eeuwen reeds en zooveel filosofieën! op scepticisme stranden.

Ons mank vernuft heeft te lang door het beperkte en het bijna gewandeld, & het zichtbare gespeld, om niet onvoldaan verder te wenschen. En, op het einde van dit jaarhonderd, - na den onbetwistbaren achteruitgang van de Renaissance & de blinde verwaandheid der achttiende eeuw - groeide weer in de menschen de bewustheid van het Mysterie.

*
**

Men heeft weer erkend dat de Geheimenis overal rond ons is en in ons. Iedermaal wij de oogen openen zien we een geheim. Wij leven in zoo een woud van geheimen dat de meeste oogen, er aan gewend, die niet meer bemerken, in de schijnwereld van 't leven.

Geboren worden, en sterven! schrikkelijke raadsels elken dag ontmoet op den weg, - en daartusschen al het onbegrijpelijke van ieders lot. En dan, denkt maar: slapen, droomen... Al wat men geschreven heeft over den droom legt zoo weinig uit! en om alleen dat laatste voorbeeld in te zien, zonder zelfs de oudheid & het occultisme te raadplegen: de geleerden die sinds twintig jaar dat onderwerp bestudeerden breken elkaars theorieën af, vinden slechts onderstellingen voor zekere ontrustend vreemde verschijnsels - in-twee- of in-drie-verdeeling van het ik, geheugen der organische stof, enz. - en zelfs de oorzaak van den droom, & zelfs het verschil tusschen den droom & het gedacht wakker, want ge dróomt toch dat ge

wákker zijt. En Radestock, die een der volledigste werken schreef over 'Schlaf und Traum' vindt geen ander gevolgtrekking dan: 'Men weet nooit waar rede eindigt en dwaasheid begint'...

De minste aaneenketening van ideeën, het minste gebaar zijn geheimen. O, hebt gij nooit teruggeschrikt bij het nederdalen in de diepste kelders van den geest, in het duizelig vage van het onbewuste en het instinct, in die Redon'sche rijken van krielende en onduidelijke dingen-in-vorming, duistere gedachten die we nooit kennen zullen? We weten een zoo klein gedeelte van wat in ons werkt! En al die onzichtbare, vreeselijke machten die ons drijven, buiten onzen wil!...

En heeft nooit angst u de keel gegrepen, bij 't denken dat in alles wat we zien een niet-te-kennen iets is, & of de dingen wel zijn zooals wij ze zien, of wij niet 'slechts de keerzijde van alles zien'; of er geen ander raadselachtig leven is, en alles zou maar een weerschijn zijn, dat we als in een spiegel ontwaren, - o de dingen zijn misschien symbolen van een goddelijke gedachte?

En hebt gij nooit, in een kamer, het oneindig mysterieuze gevoeld van een diepglimmenden spiegel, van een open venster, - van een lampvlam die naar omhoog rekt als iets geestelijks & bijna bovennatuurlijks?

En herinnert ge u geen avonden, dat, in een atmosfeer van suizend stilzwijgen & onbeweeglijkheid, alle dingen rond u schenen te luisteren aandachtig, & dat als zwarte en trage waters van geheimen, onontwarbaar, u omvangen hielden, en dat zich in uwen geest zooveel betrekkingen en overeenkomsten rythmeerden, dat gij bedwelmd waart als in opvloeienden waanzin?

'Ik heb van de kunst, schreef Maeterlinck in een brief, een zoo groot denkbeeld, dat het samensmelt met die zee van mysteries die we in ons dragen.' En, zoo is't, de kunst keert heden terug tot haar eeuwig onderwerp, het Mysterie.

En 't is weer het mysterie van de vrouw, dat ondoorgrondelijk en altijd wisselend mirakel. En velen ook buigen zich naar het kind, dat misschien nog herinneringen heeft van waar het komt, & in zijn onwetendheid soms meer schijnt te weten dan wij. Wat zijn zijn oogen zuiver, & wat is onze kunst lang! En het verlangen nu - wij hebben zooveel ontleed! - om in groote kracht van liefde, en eenvoudig als kinderen, terug te keeren naar onze oorsprongen, & geweten, verstand, gevoel, weer samen te smelten in alles-leerende intuïtie.

En weer trachten nu de kunstenaars de kerngedachte der dingen, de niet veranderende geheimenis te doen schijnen door het vergankelijke der zichtbare vormen, & weer trachten zij uit te spreken wat geen naam heeft in menschentaal.

Ik wil hier aanduiden dat de zucht naar harmonie & synthesis de meeste artiesten van dezen tijd terugleidt naar een metaphysische kunst.

*
**

Ik durf het woord Mysticisme niet uitspreken. Sinds eenigen tijd werd het al te dikwijls geplakt op slag van mode-uitingen eener toegelatene & normale gemeenheid. Al het onbepaald idealisme, het 'k-zou-wel-elders-willen-zijn', het 'vague-à-l'âme' der kleine symbolistjes, de kinderlijke - of oudjesachtige - in-extremis-gevoelerigheid van een wereld die afsterft, de religioozerij der caboteerende peladantisten, 't wordt al - ai mij! - mysticisme genoemd... Opstellen om die nieuwe strooming uit te leggen verschenen in de *Revue philosophique* van Ribot (onnoodig is 't, niet waar? te bemerken dat de naam der enkelen die in onzen tijd de hoogste liefde kenden, Hello, Villiers de l'Isle-Adam, & in stonden van heiligmakende genade, Mallarmé & Verlaine, verzwegen bleven), en M. Paulhan, in een werk over 'het

Nieuw Mysticisme', ontdekte zelfs die veelgevraagde waar in Daudet, - & in... Spencer & Auguste Comte!

Neen, een mystische school - en Joris-Karl Huysmans heeft er nog op gewezen in de voorrede van Remy de Gourmont's *Latin mystique* - bestaat er niet. Een literaire *school* is overigens een vrij theatrale onderneming die misschien nog succès kan verwerven in een afgelegen provincie. Men moet ook niet gaan denken dat er een nieuw tijdperk begint van in bijbelsche woorden-hoogdravendheid gedragen wijsgeerige gedachten. Maar men moet bestatigen - anderen kunnen oordeelen - dat zeer veel kunstenaars heden vooral aangetrokken worden door het ongeziene, & dat hun kunst weer wordt 'une suite de symboles toujours présents à l'esprit pour lui faire concevoir l'invisible⁽¹⁾.'

Helaas, die zesde zin: die zin van 't oneindige! zuchtte Laforgue... Heel deze eeuw leed aan heimwee naar 't onbekende. Zichzelf vluchtend, 'any where out of the world', veroverend onwaarschijnlijke rijken, ver van goorheid en vermoeienis & nutteloos leven van dag-uit-dag-in; afvarend naar Oostersche landen (de romantiek) of oude fabelvreemde religies. Afgezonderd in droomen, de goede haven der avonden vindend in wat geloof. Of, zich als uit het leven rekkend door nooit-te-genaken wellust, ideaal erotisme, begeerte naar 't onmogelijke; - tevens lager dan ooit dalend in 't kwaad & hooger stijgend in 't zuivere.

Dat eindeloos verlangen dat de menschen groot maakt - want wie niet verlangt het eeuwige gelijkt aan een doode - is als van een tijd die op alle wegen zijnen God zoekt. Het is de Liefde, waarvan Plato zegt in zijn *Sumposion*, dat ze voor eenig doel heeft het onsterfelijke. En de woorden der dichters, ze zijn als hooggepunte vlammen die optongen naar de geheimen. Zij zijn als een wondere tuin van zonnebloemen die hun

(1) Jouffroy: *Cours d'Esthétique*.

aangezicht keeren naar de onbekende Goden. Maar aan Enkelen slechts werd het gegund in Liefde op te gaan tot waar, volgens de woorden van Dionysius Areopagites, 'de geheimenis zich opent in de doorlichtende duisternis, voor het stilzwijgen dat het verholene uitspreekt.'

*
**

Een eeuw van ontleding; & nu, schreef ik hooger, zucht naar harmonie. Het kenmerk van heel 't verstandelijk leven van dezen tijd is 't nazoeken van Eenheid.

Dat is geworden 't groot probleem der wetenschappen. Eerst, met Proust, de eenheid der Stof. Met Meyer, de eenheid der Kracht. Schwann & Schleiden bewezen de evenaardigheid van vleesch- & plantcel; & de synthesis werd volbracht door Haeckel, den theoreticus van 't darwinisme, die besloot tot de eenheid van 't Leven.

De Wijsbegeerte wil ook in één formule de gelijkstellingen der wetenschappen uitspreken, & gaat over tot monisme: ik herinner het stelsel der aperceptie van Wundt (veronderstelt éénzelfde basis aan wil, gevoel & gedacht), & misschien, wijst hij in zijn 'Psychologie', zijn wat we noemen lichaam & ziel de twee verschillig geziene zijden van één wezen.

En nu, synthetische richting ook in de Kunst.

Terwijl eenigen vooral het decoratieve zien - de dingen gansch suggereeren door het kenmerkend aanduiden der grondvormen, der fundamenteele rythmen, - droomen anderen reeds van een samensmelting der kunsten, - schilderijen die een ingewikkeld literair gedacht weergeven in beweeg van muzikale lijnen en kleuren. Om die richting te beoordeelen is 't hier de plaats niet. Wij zouden kunnen herinneren dat indien 'iedere kunst naar een onbepaalde uitbreiding harer macht streeft, dat streven haar brengt tot hare grenzen, & die zou ze niet overschrijden zonder gevaar te

lopen zich te verliezen in het onbegrijpelijke, het vreemde & 't ongerijmde' (Richard Wagner). Maar 't is hier alleen te doen, om te bemerken dat de Kunst nu, vooral de Idee wil uitdrukken, de Idee in den platonischen zin, die den vorm bezielt, harmonisch de samenschikking der elementen bepaalt.

Nu moet nagezien worden of in literatuur die zoogezegd mystische richting, hooger gemeld, niet samengaat met trachten naar synthesis.

In de woorden is de synthesis reeds volbracht. De prozaschrijvers en dichters dezer eeuw hebben de woorden hun sensationeele & emotioneele waarde teruggeschonken die ze oorspronkelijk bezaten; de taal vergeet hare overeengekomen beteekenis om terug te keeren naar zang⁽¹⁾. Weer zijn de woorden levende wezens die niet alleen begrippen uitdrukken, maar gewaarwordingen als schilder- & beeldhouwkunst, & aandoeningen als muziek. En door kracht van suggestie zijn zij geschikt geworden tot *synthetische* herschepping der dingen door de kunst.

De artiesten die 'k bedoel hoeven zich niet meer zoo bijzonder op de taal toe te leggen. Hoofdzaak voor hen is: zoo oprecht & eenvoudig als 't kan, weergeven de idee, die mysterie is en waarheid. Eenigen, die groot zijn in geloof en liefde - ik denk aan zekere srakken uit 'Sagesse' - zijn gestegen, in dat soort geestelijk erethisme dat men bezieling heeft genoemd, tot die hoogte waar ik & niet-ik samensmelten, & waar de beelden zichzelf vormen, overeenstemmend, volledig, natuurlijk, niet meer door verstand alleen, maar als 't ware door de primitiefste daad van 't geweten. Synthesis in bevatting & in vorm.

Noemt die nu mystici of metaphysici of hoe gij ook wilt, maar het zijn die kunstenaars die ons redden zullen uit een literatuur die mooier zegt dan ze hoog voelt, - uit realisme dat de wereld objectief wil schilderen, als een

(1) Zie Vittorio Pica, in zijn studie over Mallarmé (Dell' Arte aristocratica).

verschijnsel dat buiten ons werkt, & de ontledende zelf-beschouwing der onder-Bourgets.

Die zullen samenvatten schoonheid & waarheid - want zij zullen dichter bij de waarheid staan dan de realisten, die alleen het uiterlijke zien, de uiterlijke symbolen, & dus de nabootsing eener nabootsing leveren. En ook samenvatten kunst en godsdienst, die een-zelfden oorsprong hadden & misschien weer zullen samenvloeien, - het letterlijk geloof zich langzaam veranderend in symbolisch geloof, & ten anderen kant de kunst weer wordende het *verbeelden* van mysteries.

- En nu ik deze losse gedachten herlees, denk ik hoe Vlaanderen lang braak lag, & nog zoo rijk is aan kracht & schatten van heilig diep gevoel; & hoe eenvoudige Westvlamingen reeds ongewone woorden stamelden die ons zooveel doen hopen; hoe tal van andere Vlamingen - in 't Fransch schrijvend; ik noem de twee laatstgekome: Maeterlinck & Elskamp - ons heel een toekomst voorspellen; en ik denk of, in dat land dat dicht bij de natuur bleef & nog niet tot volkomen bewustheid geraakte, niet eens één zal opstaan die zichzelf zal ontdekken, & verwezenlijken, met den eenvoud, & de geloovige liefde die ons ontbreekt, *die Kunst*.

A.V. DE MEERE.

Verzen.

*In de donkre kamer, van het astraal-licht,
Zweeft mijn Siderisch lichaam in zwart rouw-licht*

*Naar het vlottend Gistren, langs gedachten-zeeën,
Zwarte, zwarte kleuren-tinten, niets dan weeën.*

*Al mijn zijnde Mensch-gedenk heb ik gelezen:
Niets dan ween-gedruppel pan mijn arrem Wezen...*

*In gedenk-paleizen van mijn levend Hart,
Angstig droom-gezweef van maagden-in-rouw-zwart.*

*Blank-gevinger balsem strooiend op mijn Ziel!
o Dat slechts wat zon me in 't harte viel!*

*Uit feeëngorgels cirklen zachte wondergalmen,
Lijk stergeluid, in aether-geuren, klanken-kleurend,
Of 't reine snaargetril in reinende englenzielen
Wanneer ze uit gouden lelie-droomen pas ontwaken.
Het stem-geruisch van verre, wiegelende accoorden
Klinkt zacht en zachter in het plechtig avond-woorden,
Lijk 't regendroppeel-klaatsen op het lichtend water,
En't glimmer-lichtend suizel-zingen door het loover.*

*En zilver-witte nenupharen, op het meer,
En zilver-blanke zwanen, drijvend op het meer,
- een stoet in wit gewaad langs een bestanden hemel, -
Beluistren 't zachte licht-geruisch der Hemel-sterren,
Mijn vleugel-droomen, mijn beminde liefde woorden,
Door engelen-hand in 't ruim verspreid en daar ontvlamd!*

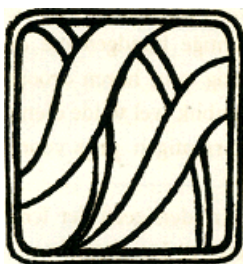
*O Lief, gij wondre Fee uit 't wonder toover-sprookje,
Ik glans nu in den Hemel uwer zoete liefde.
De rozen uwer kussen, lijk mirakel-bloemen,
Omvlechten hoofd en hals met frissche loover-kransen,
En luide zingen uwe zwarte droomen-oogen,
- de laatste schemering zaalgen wellust drinkend, -
Een lied van leven, lieven, waarlijk Mensch-zijn!*

*Hosannah! wij gaan verder dan ons oogen peinzen
Veel verder dan ons hopen en ons lusten reikt.*

*En klokken klinken zacht en ruischen liefdewoorden;
Één liefdezucht vervult het droomend avond-landschap;
En wellust-dronken baadt mijn zangerige ziel,
Mijn reine Fee! in 't blonde meer van uw gedachten!*

VICTOR DE MEYERE.

[De XX]

Alles goed ingezien, men hoeft wat streng de aandacht in te roepen van wie op zich namen die onderneming te doen slagen - schoon, & schooner nog dan welke andere op dat gebied getracht - daar zij zich niet bekommeren met het gevaar waarvan de groote ouderdom der vereeniging oorzaak is, & dat die ouderdom ons niet bepaald geruststelt over de waardigheid van haar einde.

De schoone dood wordt twijfelachtig, eens de hooggroei voorbij, & wenschen dat de XX zouden verdwijnen eer ze te oud worden, is meer dan een bizonder vrouwelijke coquetterie, ten andere nogal heldhaftig. De grond waarin men ons zal neêrleggen zal alleen bewaren de dooden; & de levenden, die zullen inbegrepen geweest zijn vóór hun uur in die uitvaart & in dat los breken van een vrijwillig stemmengeluid, ontzaglijk & vreugdig, van allerlei gebeden, zullen zich snel ontdoen van de aardekluiten, & herrijzen.

Het doel voor welks verwezenlijking de XX elkander gekozen hadden, vóór tien jaar, & waartoe zij gezamenlijk hebben gewerkt - wie het meest, hoeft niet te worden uitgemaakt - is bereikt. De onafhankelijkheid is aangewonnen heden, & al wie ervan gebruik maken zijn die schuldig aan de generositeit der XX. Want alles in kunst is mogelijk geworden daar - in België - waar vóór ons gekamp niets nieuws & gewaagds toegelaten was.

Welnu, de uitslag van dien tienjarigen strijd is roemrijk genoeg. Het is een zeer te benijden glorie: ten voordeele der impressionisten, neo-impressionisten & moderne beeldhouwers, een deel te doen afstaan van den roem door oudere Schilder- & Beeldhouwkunst bemachtigd.

In hunnen optocht hebben de XX hunne burens opgeruid, Literatuur, Muziek, Tooneel. En héél de kunst werd vrijgelaten!

Maar het gebeurt dat in 't inrichten van het veroverde, de Schilder-

kunst, die zoo dapper den kruistocht had gepredikt, & gestreden, haast zelf zou gaan bezwijken onder de drukking eener almachtige bondgenoot die, hoe edelmoedig schijnend, streed dunkt het baatzuchtig voor haren droom: zich te verbreiden ten nadeele van wie zij voor 't oogenblik wel wilde dienen. Want heden eischt ze van de Schilderkunst een overmatigen prijs voor de hulp die ze toebracht.

Iets zoo monsterachtigs als een verslaafdheid! In den geest der schrijvers is geen schilderwerk nog uitstaanbaar dan tot zoo ver het *litterair* is.

Al zou 'k erg ondankbaar schijnen, wat me niet scheelt, stel ik voor den strijd te hernemen met ons eigen krachten, & ons wapens die nog niet als te verstompt zijn te richten tegen de veel te verwaande Bondgenoot!

Zoo erg komt me het literaire schilderen voor als een onvruchtbare varieteit, een slag haaskonijn!

Beter zou 't wezen, voor de mooie logische aaneenketening der schilderscholen, zich te betrouwen op die groep artiesten die zich pas ontwikkelden, zoo schielijk, naar de industrie. Die groep ontwaart voor de beeldende kunsten een eindlooze uitbreiding tot de verste grenzen der nijverheid, & de strijd zal worden hernomen voor de middelen & de effecten die ze geschikt kunnen achten tot het verjongen van een verlatene & verouderde versierkunst. Want de gedachte kan waarlijk niemand misnoegen van een kunstgracie te geven aan ieder ding, alle gerief dat, sinds hoelang! dat juk & dat charme verleerd had.

De schilderkunst moet overstroomden als een Nijlwater, losbreken haar dijken: de gouden omlijstingen, & alles bevruchten wat zij zal hebben aangeraakt.

Het mishaaft me volstrekt niet te denken dat het voor het Volk is dat de artiesten, & de besten, zich zullen bezighouden, & scheppen die 'sociale kunst' dat onze aanzienlijkste critici dachten te zien opdagen in de kunstuitingen van eenigen die zich naar het volk bogen om welsprekende & medelijdende inspiraties; zij zijn: Millet, wijlen de Groux, Israël, Meunier. Maar

die *vroegen* aan het volk aesthetische aandoeningen; de sociale artiesten zullen 't er *geven*, & door andere middelen dan het verbeelden van min of meer deerniswekkende gebeurtenissen uit 's volks eigen leven. De verwarring is volkomen. Men zal nog lang haarklieven over dat vraagpunt os de Kunst zal gered worden *door* het volk, terwijl de kunst haar echte zending zal volbrengen door zich *aan* het volk te wijden. Dat ze wel weten, die de schilderkunst hopen te herscheppen door zich in de hersrisschende bronnen te dompelen van den volkseenvoud, dat dergelijk bad slechts haar einde wat kan verschuiven, indien zij aanhoudt in *de uitgeputte & scrophuleuze vormen van het tafereel & Het standbeeld*. Het hoeft dat onder de verscheidene gedaanten, makkelijk op te sommen, 't een als 't ander weze gedemocratiseerd!

De Kunst alleen die zich zal toepassen op de nijverheid komt overeen met wat dees uur vergt. En beter dan de kunstnijverheid! De vereenzelviging zal beginnen met het feit eener mogelijke bezitneming; onontbeerlijk weldra; later onvermijdbaar!

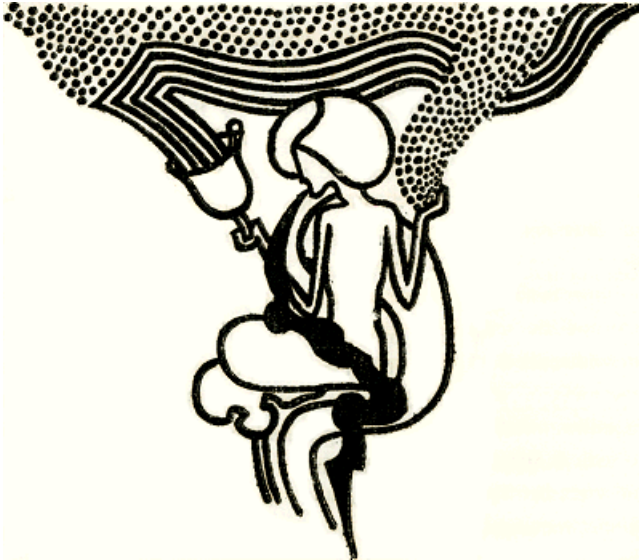
Opklimmen zal de kunst tot het koninklijke, eindelijk, waarvan zij verviel, in onze beschaafde westerlanden. En daar die troonherstelling gepaard zal gaan met de nakende verheffing eener Maatschappij die een ftoffelijk bestaan voldoende & gelijk voor allen zal herkennen, hebben de artiesten zich niet overmatig te ontrusten over het weinige onmiddelijk profijt dat hun werken zullen opbrengen. En, eens weg die kommer van overdreven winst, die alle zede & schaamte ontnemt aan de artiesten van nu, zal het weldrakomend werk den stempel dragen van een heerlijke waardigheid.

Heden verwezenlijkt WALTER CRANE dat type van den kunstenaar die ons allen reeds voorbij is & met gezag den weg toont. De Engelsche meester brengt in toepassing die waarheid ons geleerd door KROPOTKINE: 'De Kunst, om zich te ontwikkelen, moet verbonden aan de nijverheid door duizenden tusschenliggende graden, zóó, dat ze bijna ineensmelten.'

En 't is een ongelukkig verzuim, - dat het propaganda-karakter ver-

mindert van 't salonnetje dat de XX, navolgend wat men deed te Antwerpen in het eerste salon van de 'Association pour l'Art.' (Mei 92), hebben gewijd aan de kunstindustrieën, - dat ze niet anzochten de aanwezigheid van den meester.

HENRY VAN DE VELDE.

Over Johannes Viator.

I

De woordkunst in Nederland - voor zooverre die opmerkens-waardig is in het laatst van deze eeuw - is geweest eene die den vorm zocht. De kunstenaars hebben niet willen zijn hooge zieners, die, purend uit hun denken ideeën-voor-altijd, die gaven aan de menschen in haar eigen kleed, in den vorm, die bij een puur-mooi idee zuiver zal zijn - maar zij hebben met een afkeer van ideeën-kunst - alleen te verklaren door bekendheid met wat een eeuw al daarvoor versleten was - zich louter gezet aan het werk om zich een vorm te scheppen. Zóó weinig moeite hun de gedachte waaraan hun kunst uiting zou geven, dat zij de theorie, de formule, die zou zijn het richtsnoer van hun willen, van buiten overnamen.

De richting-'85 is geweest naturalistisch: lyriek en epiek.

De epiek overgenomen van de Fransche in haar laatste stadium: de naturalistische roman, zooals die gegroeid was uit het, op de romantiek gebaseerde en daarin geboren, realisme.

De lyriek, zoo zuiver mogelijk, stemmingskunst: zoeken naar de meest gerasfineerde verbeelding van het in zichzelf geziene.

Beide dus in essentie Fransch en alleen eigen in het uiterlijke.

Die essentie, die, in de nu-komende kunst, idee is, was bij het Fransche voorbeeld der Nederlandsche artisten: het zijnde, de natuur; en hun kunst: het waarnemen en verwoorden van het materieel-geziene.

De meerderheid van de Hollandsche woord-artisten na '80 maakte

waarneming tot de essentie en verwoording tot de kunst van hun werk: impressionisten, sensationisten.

Bij het werk van de naturalisten zijn essentie en kunst geheel gescheiden: de natuur is buiten hen en wat hun werk tot kunst maakt is de waarnemingen verwoording, onafscheidelijk verbonden;

bij de Hollandsche sensationisten staan de beide bestanddeelen dichter bijeen: hunne waarneming nadert kunst door de meer of mindere mooiheid van hun individueele visie;

bij de symbolisten en mystici van nu zijn essentie en kunst onscheidbaar, omdat zij willen in de idee het mooie en in de verwoording het mooi van de idee, omdat zij trachten naar het wijsgeerig-mooi.

In deze, maar zeer generaliseerende, karakteristiek, past het niet van de kleine afwijkingen, van de nuanceeringen, kennis te nemen, maar gewezen moet op dit merkwaardig verschijnsel, dat symptomen van eene neiging naar de kunst van straks, de filosofische, zeer duidelijk waarneembaar zijn geweest in het werk van enkelen der artisten uit deze periode.

Genoemd moeten worden als intuïtief-profetische verzen 'Het Boek van Kind en God' door Kloos, en vooral de Christus-sonnetten van Verwey.

Maar evenmin mag vergeten worden dat van Deyssel in zijn studies over Lidewijde en La Terre heeft gegeven stukken wijfgeerige literatuur-beschouwing, wegwijzers naar de kunst, die thans reeds begint te komen.

Terwijl de richting-'85 reactie was op de voorafgaande - jonge mannen zich artist wetend en niets vindend in hun land, dat aan hun kunst-idee voldoet, verwerpen het oude en willen heftig iets nieuws - is het pogen van wie nu de jongeren zijn, slechts gedeeltelijk het gevolg van onvoldaanheid met het bestaande. Want kleine beginnen van bevrediging hunner schoonheid-verlangens zijn daarin reeds.

En geheel de toekomst, die zij wenschen, is niet een vaag, als ideaal gezien, beeld, maar de logische voortzetting, de consequente ópbouwing

op een fundament, dat is. Zij schakelen verder een keten, wiens vervolgen een tijd lang onderbroken was, en het onmiddelijk hun voorafgaande is voor hen dus niet zoozeer een afdwaling, waarop zij reageeren, als wel een tijdelijke en gedeeltelijke rust hunner eigen ideeën, die nu verstoord wordt. In het werk hunner voorgangers en tijdgenooten kunnen zij dus alleen belang stellen als in iets hun geheel vreemd, dat alleen om zichzelf hunne belangstelling verdient, tenzij verband met hun eigen aspiraties die wekt.

Mystici en symbolisten noemde ik hen omdat, wat zij willen, is als van de groote oud-Christelijke kunstenaars het werk, waarvan het religieuze de intiemste eigenschap vormt, eene religie, die zuiver geboren wordt uit Liesde tot het schoone in leven en denken, het goede Weten, dat 'ad firmandum cor sincerum sola fides sussicit' en die dus steeds zal gevonden worden bij eene kunst, die het mooie wil van de Idee.

En dít gezegd te hebben is van Diepenbrock de groote verdienste; merkwaardig gepreciseerd in zijn savant artikel over het boek van Rémy de Gourmont, te hebben uitgesproken wat wij, 'qui, n'attendant plus rien des présomptions de ce siècle,⁽¹⁾ ne prévoyons qu'un au delà de misères de plus en plus sûrement, de plus en plus rapidement réalisé⁽²⁾', vager misschien hadden gevoeld.

II

In het werk van een wijsgeerig kunstenaar zal het de filosofie zijn, die men te beschouwen heeft. Van Johannes Viator, het laatste boek van van Eeden, zal ik nu dus geven wat mij de essentie, de kern lijkt.

Johannes, nadat Windekind vergeefs gepoogd heeft hem het pan-

(1) Latin Mystique-Préface.

(2) ibid.-Introduction.

theïsme te doen aannemen, leert de Liefde kennen in verschillende fasen, die van Eeden, door de verdeeling van zijn boek in dagen, telkens met eene stijging en renunciatie, aldus gerangschikt heeft.

De liefde van den jongen voor de gracie van meisjes, 'het schoon der blonde haren, het lief der wisselende houdingen, de zuivere klank der kinderstemmen', die zich echter ten slotte op zijn gemoed afbeeldde 'als een ledig spinsel van vormen en klanken'. Het was ijl, onbevredigend, niet vast, niet voedend, niet sterk, niet grijpbaar'.

De liefde van den jongen man voor de vrouw, zoolang ze ideaal blijft, de mooie, onbewuste liefde, die zij zich denkt louter gebouwd op sympathie, op een allerhoogst samenstemmen in willen - tot plotseling komt het zien van het lijf en het wachten op de ideale wordt 'als van een man, die een vrouw verwacht.'

Dezelfde liefde, maar met krachtiger wil. Heftig bij Johannes de afkeer van de gedachte aan het lage in de liefde, dat hij éens zag, en daardoor stijging van Liefde tot Extase - die blijkt on-waar te zijn.

Maar leven blijft nog in Johannes die als extase gedachte liefde, zóó dat hij dooden wil den man, die nu zijn liefste zal bezitten. En die daad, 'die zal een misdaad heeten en onbegrepen zijn, zal breken als een schitterende vonk van heiligheid en schoonheid door den mist van de kleurlooze deugd der menschen'. Want zij zullen hem haten en opsluiten en zóó zal hij zich aan hen ontrukkt hebben. En nog verder vermooiend zijn voelen ziet hij ten slotte in den moord een offer, gebracht om af te weren 'de schending van zijn heiligste.'

Maar zijn haat sterft weg voor de schoonheid der Wereld, die hij gezien heeft en zijn liefde wordt nu die der barmhartigheid, de groote ál-liefde voor wat mensch is, het zien van het goede in al wat mensch is en het liefhebben daarvan. Tot hij bemerkt, dat grooter dan zijne barmhartigheid de vereering is van haar, die hij ze schonk. En dit doet hem zich voelen 'als een gehuldigd priester, die zijnen God niet gelooft.'

Maar eindelijk heeft 'Gods liefde op hem geschenen.' En puur voelt hij zich nu in sfeeren van zuiverheid levend, waarin ééne voor hem de voldoening is van alle begeerten. 'Als twee zeeën, die scheiding breken en invloeiend zich vermengen gaan' heeft hij gevoeld in zich komen 'het vlakke, klare licht harer oogen.' En veel sprak hij tot haar, maar de kern zijner woorden was dit: 'Ik kan mij niet onttrekken aan het lijfleven, dat mij zoovel bedrogen heeft, maar ik zal het neerhouden en mijn leven scheiden in tweeën, het hoge en het lage. Maar gij moet zijn in hooger ziele sfeer alleen.'

Maar zij zag geen leelijkheid tusschen hem en zichzelf. En voor haar vermooit hij zich nu met sterk willen: 'een woud van goedheid, een tempel van goedheid, - ja een burcht, een sterke stad van goedheid wil hij staan.' Maar zijn leven blijft een marteling, een gestadige strijd tusschen het mooie en leelijke en de vrees blijft voor het kwaad, voor wat hij als kwaad ziet: de lijfsdaad.

En zijne laatste stijging in liefde eindigt met een zang van zijne goede geleidster, zijne schoone droomenfee, Marjon:

'De schijn dezer dingen is Lust, maar dit is groot bedrog. Het ware wezen is offering en renunciatie. Neem dus de schrikkelijke schuld van deze uwe heerlijkste daad op u, maar weef wijding om haar, die u gegeven heeft deze liefde Gods en spreid heiliging en zegen aan al wat haar aangaat. Want zij is de betere en gelukkigere in deze.'

En noem deze dingen met den naam "Mysterie". - En houd ze mysterieus want hoe kan dit heilige onontwijd door het onheilig leven gedragen worden?

Johannes heeft nu geleerd de hoogste spanning van Liesde te kennen, zoo zuiver als een abstractie. Maar háar wil is het te geven die schoone vondst aan de menschen. En als laatste renunciatie, als opperste afstand-doening en geheel zichzelf-geven om Liefdes wille, wil hij nu wel lijden

alle spot en bitterheid van de menschen om hun dit te zeggen, ook bij zijn weten, dat als deze Liefde 'zich nu geven zal en zich van deze hoogte af verbreeden over velen' dit ook verloren gaat voor henzelfen. En zóó zegt hij zijn innigste gedachte uit tot allen:

'Alleen Liefde in hoogste spanning, sterker dan alles in de ziel, maakt lijfsverlangen goed. Liefde, geheel eenig, gansch volkomen, van mensch tot mensch, maar ook, in diepere doorgronding Liefde tot het kind, tot het Ongeborene. Deze, deze gansch, deze alleen, maakt de lijfszonde goed. En waar ze niet is, gansch, volkomen, eenig, welbewust - daar is ook alle lijfszonde vuil, verachtelijk, - ontucht, overspel'...

'Zie, - dit geef ik, Johannes, den menschen, mijn gelijken, met eene Liefde, die geen Wederliefde vergt.'

III

Ik heb, met aldus de stijgingen in Johannes Liefde te volgen, ontwikkeld hoe zich in mijn denken die stijging vertoond heeft; telkens aangewezen wat ik het culminatiepunt meente en ten slotte in van Eeden 's eigen woorden,⁽¹⁾ de kern gegeven van zijn boek, zooals hijzelf bedoelde, dat die zou zijn.

De filosofie, die hem tot dat resultaat bracht, voorafgaande aan dat besluit, staat tot die innerlijkste essentie niet in het noodzakelijk verband van oorzaak en gevolg. Ik zeg dit niet als een algemeene waarheid, maar als eventualiteit in dit bijzondere geval: Johannes Viator.

Want filosofie kan zijn een geregelde groeiing van het eene denkbeeld uit het andere, maar waarbij een vorig volstrekt onmisbaar is om het

(1) Het reeds gecursiveerde.

volgende te doen zijn; of ook een reeks van ideeën, naast elkaar gesteld - maar hier wil elk resultaat meer zijn dan het vorige en dat onnoodig maken, zoodat alleen het eindelijk-bereikte dat is, waarmee men rekening moet houden.

En tegenover dit einde, tegenover deze resultante van alle filosofische beschouwingen, die bij van Eeden is: de lijfsdaad een osser en daarvoor de hoogste daad van menschen, stel ik deze van Zola: de lijfsdaad het geluk van het deelnemen aan de schepping en de zekerheid van het vervuld-hebben eener wet, de helderheid van het logisch gevonden doel. En ik citeer het volgende uit 'La Faute de l'Abbé Mouret,' dat Zola's beschouwing geheel doet blijken:

'Ils éprouvaient une perfection absolue de leur être. La joie de la création les baignait, les égalait aux puissances mères du monde, faisait d'eux les forces mêmes de la terre. Et il y avait encore, dans leur bonheur, la certitude d'une loi accomplie, la sérénité du but logiquement trouvé, pas à pas.'

La joie de la création! Het scheppen, het gelijkstaan met de moeder krachten-zels van de wereld - de lijfsdaad en haar lust! De opperste uiting van leven: het scheppen, de hoogste levens-actie van den mensch - symbool van de scheppende kracht in God, symbool van Gods Zijn.

En nu moet ik, om duidelijk te doen zien hoe van Eeden deze hooge beteekenis geheel miskend heeft - en ik meen, dat hij daardoor al inferieur is aan de hooge filosofie van Zola, omdat hij maar altijd hangen bleef aan het lage en alleen uit dat lage tot een troostrijk resultaat kon komen, door zijne offerverklaring van wat de, het meest het God-zijn naderende, levensdaad is - om duidelijk te doen zien zijn geheel-ontkennen zelfs van wat het mooiste is in de wereldorde, deze regels nog van hem aanhalen:

'En de dingen des Allerhoogften beelden wij af in bewegingen der ziel. In vreugde, in genade, in liefde, in erbarmen. Maar ook dit is alles gelij-

kenis. En tot onze kennis komt het dat het meest ongelijkbare het waarachtigste is.'

Maar het waarachtigste is het menselijk Leven beeld van Gods Zijn, en de hoogste menschenlevens-daad is die de goddelijke het meest nadert, is het scheppen. En het lijfgenot is één met deze hoogste intensietheid van actie.

*

**

Het beste heest van Eeden gewild met zijn Johannes Viator. Hij heeft willen zijn, boven zijne tijdgenooten, filosofisch artist. En, als de grootsten onder de weinigen uit dezen tijd, die zóó genoemd kunnen worden, wil hij zijn: religieus.

Maar zijne religieusiteit is niet de hunne. In hem is iets, dat ik moeilijk definieeren kan en waarvoor orthodoxie mij de beste naam schijnt.

Bij de mystieken toch is het religieuze niet het blijkbaar aangenomen hebben van een dogma en de heftige ostentatie daarvan, maar een heerlijk, sereen-kalm Gelooven, de Liefde van den kunstenaar voor wat hem het heiligste, het schoonste lijkt. Want iemand, die artist is, hetzij hij zich uit of niet, en die zijn kunst hoog maakt, heerschend in denken en zeggen, zal in zijn religie vinden de prachtigste wijsheid van het Schoone en die liefhebben met uiterste Liefde, stellend haar ver boven al het gewone menschengeval.

Maar - en zie hier wat Van Eeden tot orthodox dogmaticus maakt, omdat hij daarin anders is - zijne Liefde zal te zuiver zijn om hem ooit een reden te zijn tot hoovaardij, nooit ook zal hij die willen prediken aan menschen, anders dan door zijn werk. Niet van zichzelf zal hij beschouwen dit eene gave aan hen, maar zichzelf den begiftigde achten, den begenadigde uit velen, deemoedig.

De religie, die steunt op mooi-willen en het mooi-weten van het

Heilige, de Genade, is onbekommerd voor wat anderen van haar vinden.

Want over dat schoone twist men niet, als man, die het waardig liefheeft, en men verkondigt het niet. Alle praten daarover - tenzij met goedgeheten sympathieken - is pretentie.

En grooter acht ik die en meer hinderlijk, naarmate het mooi-gevondene hooger staat.

J.F. MORAAZ.

[Nummer 3]

[Brieven en platen van Vincent van Gogh]

Sinds wij beschikten over de keus van het zwartvullen dezer periodieke bladen, & over dit werktuig - dat wij schoon eischen - onzer willen, bepaalde zich in zoo'n vorm tot dan toe on bestemd, die wensch: eens een gedenkteeken oprichten ter verheerlijking van Vincent van Gogh.

Dat het duurzaam ware, zoo wilde het een gevoel dat zich uiteenlegt: ijdelheid van den werkman die zich toch wil overleven in zijn werk, - hoogmoed, dat 't er op aankomen zou zoo 'n daad *nú juist* volbracht te hebben, & om eenige klaarziendheid die zou veredeld. Het aarzelen om bouwstoffen van problematische waarde te gebruiken die wijzelf & de gelijkaardige willen mochten vergaren, duurde nog, als ons niet de mijn veropenbaard geworden waar Vincent volzinnen stapelde, hecht als steenen.

De catalogus der onlangsche tentoonstelling te Amsterdam, door vrienden ingericht zoozeer als wij bezorgd hèm te eeren, bracht den schat aan 't licht, - &, ontroerd, gingen wij aan Mevrouw W^{we} Theo van Gogh, die hem met piëteit bewaarde, de toelating vragen om er in te mogen putten.

Intusschen was de '*Mercur de France*', aan wie de schilder Bernard zijn geestdriftige bewondering overleverde, ons vóorgegaan met de uitgave der brieven uit het laatste tijdperk van Vincent's leven, - het in Frankrijk geleefde. Zij trokken hevig de aandacht ginds.

Niets meer dan billijk, & dat de fastueus-grootsche bekroning werd

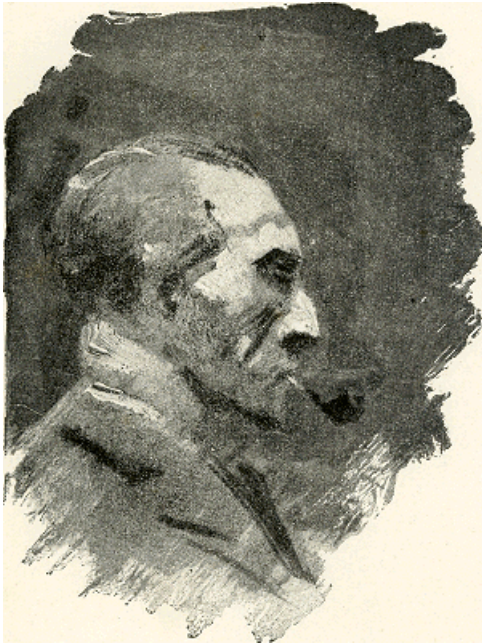
ontwaard - ginds - van een weidsch monument dat zou ingestort hebben onder den horizon, op den geboortegrond, zijn verdiepingen & basis. De afstand schijnt des te minder deze illusie te kunnen vernietigen, daar *hijzelf*, van uit het diepste van Provence, & ondanks de leêgte des hemels in het noorden van zijn eigen heuvel-zijn, zijn vaderland nooit uit het oog verloor,

Hoogstens de architecten- & aannemers-van-beroep zullen deze wijs van opbouwen vreemd achten, dat het onderste van het gebouw - ons aandeel in het werk: een keur van brieven sedert 1882, wanneer hij met het schilderen probeeren ging - oprijze uit den grond, nadat de kruin hoog reeds in wolken praalt. Zoo altijd gaat de kunstenaarsgeest te werk. Men zou gelooven dat hij voor Die van den hemel werkt, & dat hij de basis van zijn werk vestigt op dien uitverkorenen grond.

En immers, al vangt het aan in den wijden hemel die nooit hoog genoeg schijnt, alle werk eindigt toch op de afschuwelijke aarde, 't Is de wet der aantrekkingskracht, die haar vermogen uitstrekt tot de Verzuchtingen & de Droomen.

Men wille wel meten den weinigen tijd dien Vincent behoefde om te zinken van dien kreet van geestdrift en geloof - waarmeê wij de reeks zijner brieven, door ons geopenbaard, willen sluiten, om in niets het werk onzer medezuster te herhalen - tot den dood.

Wij denken heden, met een grievende aandoening, aan die zwarte ure, die een zóó buitengewoon genie wegschrapte, dat de gedachte ons angstig in het hoofd rees, of *hij* wel niet een der laatste kon zijn, - & die vrees alleen zou zijn genie betuigen.

Dit portret: geschilderd door Lievens, Engelsch artiest, vriend van Vincent op de Academie van Antwerpen.

's Gravenhage, 15 Augustus '82

‘Het is nu net ongeveer *twee jaren* dat ik in den Borinage begon te teekenen...’

Ge moet het mij niet kwalijk nemen, beste broer, dat ik u weer eens schrijf, - het is om u te zeggen dat ik in het schilderen zoo bijzonder plezier heb.

Verleden zaterdag avond heb ik een ding aangepakt waar ik al dikwijls van gedroomd had:

Het is een gezicht in de vlakke groene weilanden, met hoopen hooi. Een kolenweg met een sloot erlangs loopt dwars erdoor. En aan den horizon midden in 't schilderij, de zon. 't Was geheel een kwestie van kleur en toon - de schakeering van de gamma kleuren van de lucht: eerst een lilas nevel, waarin de roode zon half bedekt door een donkerpaarsche wolk met schitterend rood fijn randje; bij de zon reflecties van vermiljoen, maar daarboven een strook geel dat groen werd & hooger blauwachtig (het zoogenaamde *cerulean blue*), & dan hier & daar lilas & grauwe wolken die reflecties pakken van de zon.

De grond nu was een soort tapijtweefsel van groen, grijs, bruin, maar vol schakeering & wemeling. Het water van 't slootje schittert in dien toonigen grond. Het is iets wat Emile Breton b.v. zou schilderen.

Dan heb ik een groot brok duingrond geëmpateerd & vet geschilderd.

Van deze twee weet ik zeker dat men er niet aan zeggen zou dat het mijn eerste geschilderde studies zijn.

Om u de waarheid te zeggen verrast het mij: ik had gedacht dat de eerste dingen naar niets zouden lijken, & ofschoon ik 't zelf zeg, ze lijken wel degelijk naar iets, & dat verwondert me een beetje.

Ik geloof dat het daardoor komt dat ik, vóór & alleer ik begon te schilderen, zoolang heb geteekend & de perspectief bestudeerd, om een ding dat ik zag in elkaar te kunnen zetten.

Nu, sedert ik mijn verf & schildergerief gekocht heb, heb ik dan ook gesjouwd & gewerkt dat ik doodaf ben, nu op 't moment, van zeven geschilderde studies... Ik heb letterlijk mijzelf niet kunnen houden, - ik kan er niet van afblijven, of er van uitrusten.

... Israëls heeft nog vier groote teekeningen... Het is wel animeerend om zoo iets te zien, want dan zie ik dat ik nog veel moet bijleeren.

Alleen dat wilde ik u zeggen: ik gevoel dat er dingen van kleur bij mij voor den dag komen, bij 't schilderen, die ik vroeger niet had. Dingen van breedheid & krachten.

Beschouw dus 't geen ik van mijn eigen werk zeg, niet alsof ik er reeds over content was: het tegendeel is waar. Doch dat geloof ik dat gewonnen is, dat ik voortaan, als iets mij treft in de natuur, meer middelen tot mijn dispositie heb dan vroeger om ze met meer kracht uit te drukken...

Ik geloof ook niet dat het me hinderen zou als mijn gezondheid bij tijden eens van streek was. Voor zoover ik kan nagaan zijn het de slechtste schilders niet die nu & dan een week of veertien dagen hebben dat ze niet werken kunnen. Dat heeft wel eens zijn oorzak dat zij juist diegenen zijn 'qui y mettent leur peau' zooals Millet zegt. Dat hindert niet & men moet mijns inziens zich niet sparen als het er op aankomt; is het dat men een

tijdje uitgeput is, dat komt weer terecht, & men heeft gewonnen dat men zijn studies binnen heeft, net als de boer zijn koren of hooi. Nu denk ik voor mij voorlopig nog niet aan rust houden.

's Gravenhage '82

Het is reeds laat, maar toch, ik wou u nog eens schrijven. Gij zijt niet hier, toch heb ik behoefte aan u, & het is mij als waren we soms niet ver van elkaar.

Ik heb vandaag iets met mezelf afgesproken: dat is, mijn ongesteldheid, of liever de restes ervan, te beschouwen als niet bestaande. Er is genoeg tijd verloren, het werk moet worden doorgezet. Dus, wel of niet wel, ik ga weer teekenen geregeld van 's morgens tot 's avonds. Ik wil niet dat iemand me weer kan zeggen: 'O dat zijn maar oude teekeningen!'

... Mijn handen zijn wat te blank geworden naar mijn zin, maar wat kan ik er aan doen? Ik zal weer buiten gaan; het kan me minder scheelen, dat het me mogelijk eens opbreekt, dan dat ik langer van 't werk afblijf. De kunst is jaloersch, zij wil niet dan men ongesteldheid stelt boven haar. Dus, ik geef haar haar zin.

... Zulken als ik *mogen* eigenlijk niet ziek zijn. Gij moet goed begrijpen hoe ik de kunst beschouw. Om te komen tot het waarachtige moet men lang & veel werken. - Wat ik wil & mij ten doel stel is bliksems moeielijk, & toch geloof ik niet dat ik te hoog mik. - Ik wil teekeningen maken die sommige mensen *treffen*.

... Enfin, ik wil het zoo ver brengen, dat men zegt van mijn werk: die man voelt diep & die man voelt fijn. Ondanks mijn zoogenaamde grofheid - begrijpt ge - misschien juift daarom. Het lijkt nu nog pretentieus om zoo

te spreken, maar dat is dan ook de reden waarom ik er kracht achter wil zetten.

Wat ben ik in 't oog van de meesten? Een nulliteit, of een zonderling, of een onaangenaam mensch, - iemand die in de maatschappij geen positie heeft of hebben zal, enfin wat minder dan de minsten.

Goed: gesteld dat alles ware precies zóo, dan zou ik door mijn werk eens willen toonen wat er zit in 't hart van zoo 'n zonderlinge, van zoo 'n niemand.

Dit is mijn ambitie die minder gegrond is op wrevel dan op liefde malgré tout, meer gegrond op een gevoel van sereniteit dan op hartstocht.

... Al is het dat ik dikwijls in de beroerdigheid zit, toch is er binnen in mij een kalme reine harmonie & muziek.

De kunst vraagt een hardnekkig werken, een werken ondanks alles, & een altijd doorgaande observatie.

Met hardnekkig bedoel ik vooreerst een gedurigen arbeid, maar ook het niet loslaten van zijn opvatting op 't zeggen van dezen of genen.

Ik heb in den laatsten tijd al bijzonder weinig conversatie gehad met schilders. Ik heb mij daar niet slecht bij bevonden. Het is niet de taal van de schilders zoo zeer als de taal van de natuur waar men naar luisteren moet. Ik kan me nu beter begrijpen dan ruim een half jaar, waarom Mauve zei: 'Praat me toch niet over Dupré, praat me liever van dien slootkant, of zoo iets'. - Dat schijnt wel bar, & toch is 't volkomen juist. Het voelen van de dingen zelf, van de werkelijkheid, is van meer belang dan het voelen van schilderijen, het is vruchtbaarder & meer levenwekkend.

Wat ik zeggen wil met betrekking tot verschil tusschen oude kunst & hedendaagsche kunst is: misschien zijn de nieuwen meer denkers.

... Rembrandt & Ruysdael zijn subliem, & voor ons evenzeer als voor

hun tijdgenooten, maar er is iets in de moderneren dat meer persoonlijk intiem bij ons thuis komt.

Ik heb weer een studie geteekend van het kinderwiegje, vandaag, met veegen kleur erin. Ik zal dat wiegje, hoop ik, nog wel honderd keer teekenen - behalve dat van vandaag - met hardnekkigheid.

's Gravenhage, '82

Om buiten notities te nemen, of om een klein krabbeltje te maken, is een sterk ontwikkeld gevoel voor den contour absoluut vereischte, evenzeer als voor 't hooger opvoeren later.

Dat nu krijgt men, geloof ik, niet van zelf, - maar primo, door observatie, verder (vooral) door hardnekkig werken & zoeken; verder moet er bepaald studie van anatomie & perspectief bij komen.

Ik heb naast mij hangen een landschapstudie van Roelofs (een penschets), maar ik kan u niet zeggen hoe expressief die eenvoudige contour is. Alles is er in.

Een ander nog sprekender voorbeeld is de groote houdsnêe: 'Bergère', van Millet, die 'k verleden jaar van u zag, & steeds mij bijgebleven is. Verder b.v. de penschetsjes van Ostade & Boeren Breughel.

Als ik zulke resultaten zie, dan voel ik ten duidelijkste het groote gewicht van den contour. En ge weet b.v. aan 'Sorrow' dat ik mij veel moeite geef om mijzelf op te werken in dat opzicht. Maar gij zult wel zien, als ge op 't atelier komt, dat behalve dat zoeken naar den contour ik ook wel degelijk, net als een ander, gevoel heb voor de *krachten*.

Ik heb dien ouden knotwilg nog geattaqueerd, & ik geloof dat dat de beste van de aquarellen geworden is. Een somber landschap. Ik heb 't willen maken zóó als dunkt mij het baanwachtertje met zijn kiel & rood vlaggetje 't zien & voelen moet, als hij denkt: wat is 't triestig vandaag.

Ik werk met veel plezier dezer dagen ofschoon nu & dan ik nog terdeeg naweeën van mijn ongesteldheid gevoel.

Wat nu betreft handelswaarde van mijn werk, pretenties daaromtrent heb ik geen andere, dan dat 't me zeer verwonderen zou indien met den tijd mijn werk niet net zoo goed verkocht zou worden als dat van anderen. Os dat *nu* gebeuren zal of *later*, wel, ik laat dat betrekkelijk over; alleen trouw te werken naar de natuur & met hardnekkigheid, is, dunkt mij, een zekere weg, & die niet op nul *kan* uitloopen.

Het gevoel en de liefde voor de natuur vindt altijd vroeger of later weerklank bij menschen die zich voor kunst interesseeren. De plicht van den schilder is het, zich geheel in de natuur te verdiepen, & al zijn intelligentie te gebruiken, zijn gevoel in zijn werk te leggen, zoodat het voor anderen verstaanbaar wordt. Maar werken op verkoopbaarheid is niet precies de rechte weg, mijns inziens, maar veeleer de liefhebbers verneuken. En dat hebben de echten niet gedaan, maar de sympathie die zij kregen vroeger of later, kwam om reden van hun oprechtheid. Meer weet ik er niet van, & geloos ook niet noodig te hebben er meer van te weten. Werk maken om liefhebbers te vinden & liesde bij hen op te wekken is iets anders, en natuurlijk gepermitteerd. Maar 't moet niet een speculatie worden die allicht verkeerd zou uitdraaien, en zeer zeker tijd, die aan 't werk gespendeerd behoort te worden, zou doen verliezen.

Gij zult in mijn aquarellen van nu natuurlijk nog dingen vinden die er uit moeten, - maar dat moet door den tijd komen. Alleen weet het goed,

dat ik er heel ver vandaan ben om er een systeem of zoo iets op na te houden & er me in op te sluiten.

Nu, adieu, - & geloos me dat somwijlen ik er hartelijk om lach, dat de lui mij (die eigenlijk niets anders ben dan een vriend van de natuur, van studie, van werk, - ook van menschen vooral) verdenken van diverse kwaardigheden & absurditeiten waaraan geen haar op mijn hoosd denkt

s' Gravenhage, '83

Ik was nogal eens op Scheveningen dezer dagen, waarde Théo, & trof op een avond heel aardig het aankomen van een pink. Bij het monument staat een planken huisje, waar een kerel op den uitkijk zit. Zoodra de pink duidelijk zichtbaar naderde, kwam de kerel te voorschijn met een groote blauwe vlag & gevolgd door een bende klein grut van kinderen die hem niet tot de knieën raakten. Het was blijkbaar een groot plezier voor hen om bij den man met de vlag te staan, & zeker, in hun verbeelding, zodoende mée te helpen om de pink te doen arriveeren. Een paar minuten nadat de man gewaaid had met zijn vlag kwam een kerel op een oud paard er bij, die 't anker moest gaan halen. Daarna voegden zich bij de groep verscheidene mannen & vrouwen, ook moeders met kinderen, om de equipage te ontvangen.

Toen de pink dicht genoeg bij was, ging de kerel te paard in zee, & kwam terug met het anker.

Daarna werden de mannen op den rug van kerels met hooge waterlaarzen aan 't strand gebracht, & was 't een heel lawaai van verwelkoming bij iederen aankomeling.

Toen ze er allen waren marcheerde de kudde naar huis als een troep schapen, of een karavaan, met de kerel op den kemel, ik bedoel op het paard, er als een hooge schim boven uitstekende.

Natuurlijk heb ik met al mijn attentie de verschillende incidenten trachten te schetsen. Heb er ook iets van geschilderd, namelijk het groepje dat ik hierbij krabbel.

.... Geziet aan bijgaande krabbeling wat mijn zoeken is: van die groepen volk die 't een of ander doen. Maar wat is het moeielijk daar leven & beweging in te krijgen, & de figuren op hun plaats & van elkaar af te krijgen! Het is dat groote vraagstuk: *moutonner*, groepen figuren die, ofschoon een geheel vormende van boven met de koppen of schouders de een over den ander heen komen kijken. Terwijl op den voorgrond de beenen der eerste siguren zich krachtig afteekenen, & hooger op de rokken en broekspijpen weer een foort warreboel vormen waar toch nog teekening in zit. Dan rechts & links, naarmate de plaats van het oogpunt, de meerdere uitbreiding of verkorting van de kanten. Als compositie baseeren zich alle mogelijke scènes met figuren, - 't zij een markt, 't zij 't aankomen van een schuit, 't zij een troep volk bij de gaarkeuken, de groepen op straat pratend & wandelend - op datzelfde principie van de kudde schapen, - & komt het alles neêr op dezelfde kwesties van licht & bruin & perspectief.

.... Ik zit er een beetje in met de verf en met een & ander, - maar ge weet er alles van. Ik kan op verschillende manier mijn werk varieeren, & er is & blijft zoo eeuwig veel te teekenen. Want dat groepje volk van bijgaand krabbeltje varieert tot in 't oneindige & vereischt ontelbare aparte studies & krabbels van afzonderlijke figuurtjes, die men als in de vlucht op straat moet opvangen. Op die wijs moet er langzamerhand karakter & beteekenis in komen.

.... Ik heb van dat inkomen van de pink zeker wel een stuk of tien verschillende incidenten.

's Gravenhage '85.

Het is wel curieus dat gij & ik dikwijls dezelfde gedachten schijnen te hebben. Gisteren avond kwam ik b.v. terug met een studie uit het bosch, & juist was ik deze week, vooral toen, zeer verdiept geweest in die kwestie van diepte van kleur, - & had er met u erg graag eens over gesproken, juist naar aanleiding van de studie die ik maakte. En ziedaar, in uw brief van heden morgen spreekt ge er toevalligerwijze over, dat ge op Montmartre getroffen waart door de sterk geprononceerde kleuren die toch harmonieus bleven.

... Ik was gisteren avond bezig aan een ietwat oplopend terrein van boschgrond bedekt met vermolmd & dorre beukenblâren. Die grond was lichter & donkerder roodbruin, door slagschaduw van boomen die er strepen overwierpen flauwer of krachtiger halfuitgewischt. De kwestie was, & ik bevond het zeer moeilijk te zijn, de diepte van kleur te krijgen, de enorme kracht & vastheid van dat terrein & toch bij 't schilderen merkte ik pas hoeveel licht er nog in die donkerheid zat. Het licht te houden, & toch den gloed, de diepte van die rijke kleur te houden. Want er is geen tapijt denkbaar zoo prachtig als dat diepe bruinrood, in den gloed van een door het hout echter getemperde herfstavondzon.

Uit dien grond spruiten jonge beukeboomen die licht pakken aan den eenen kant, daar schitterend groen zijn, & de schaduwkant van die stammen is een warm sterk zwartgroen. Achter die stammetjes, achter dien bruinrooden grond, is een lucht heel fijn, blauw, grijs warm, - bijna niet blauw - tintelend. En daartegen is nog een wazige rand van groenigheid, & een netwerk van stammetjes, & geelachtige blâren. Eenige figuren van

houtzoekers scharrelen daar rond als donkere massas mysterieuze schaduwen. Een witte muts van een vrouw die bukt om een dorren tak te grijpen spreekt plotseling tegen het diepe roodbruin van den grond. Een rok pakt licht, een slagschaduw valt, een donker silhouet van een kerel verschijnt boven op den houtkant. Een witte muts, kap, schouder, buste, van een vrouw mouleert zich tegen de lucht. De figuren - ze zijn groot & vol poëzij - doen zich voor in de schemering van den diepen schaduwtoon als énorre terres cuites in wording op een atelier. - Ik beschrijf u de natuur; in hoever ik die weergaf in mijne schets weet ik zelf niet, maar wel dat ik getroffen werd door de harmonie van groen, rood, zwart, geel, blauw, bruin, grijs.

Het was zeer de Groux-achtig, een effect als b.v. die schets van 'le Départ du Conscriit' vroeger op 't Palais Ducal.

Om het te schilderen was een sjouwerij. Er zit in den grond anderhalve groote tube wit; toch is die grond zeer donker. Verder rood, geel, bruin, oker, zwart, terre-sienne, bistre, - & 't resultaat is een roodbruin, doch dat varieert tot diep wijnrood en tot bleek blond rosachtig toe. Er zijn dan nog mossen & een randje frisch gras dat licht pakt & sterk schittert & erg moeilijk te krijgen is. Ziedaar eindelijk een schets, wat er ook van gezegd zou worden, ik zou volhouden dat ze eenige beteekenis heest, iets zegt.

Ik heb bij 't maken gezegd tot mij zelf: laat ik niet weggaan voor er iets herfstavondachtigs in is, iets mysterieus, iets waar ernst in zit.

Ik moest echter, daar het effect niet blijft, snel schilderen. De figuren zijn in eenige krachtige streken met een stevige kwast er op gezet, - in eens. Het trof mij hoe stevig die stammetjes in den grond zaten; ik begon ze met 't penseel, doch om rede van dien grond die reeds geëmpateerd was zonk een penseelstreek weg als niets. Toen kneep ik wortels en stammen er in uit de tube, en modelleerde die wat met 't penseel. Ja, nu staan ze er in, spruiten er uit, staan er in geworteld met kracht.

In zekeren zin ben ik blij dat ik geen schilderen *geleerd* heb: allicht

had ik dan geleerd effecten als die voorbij te loopen; nu zeg ik: neen, - maar juist dát moet ik hebben, is 't niet mogelijk dan is 't niet mogelijk, ik wil 't beproeven ofschoon ik niet weet hoe het hoort.

Hoe ik het schilder *weet ik zelf niet*. Ik kom met een witte plank voor de plek zitten die mij treft, ik kijk naar 't geen ik voor oogen heb, ik zeg tot mezelf: die witte plank moet iets worden. Ik kom terug ontevreden; ik zet het weg, & als ik wat uitgerust ben ga ik er met een soort angst naar kijken; dan blijf ik nog ontevreden, omdat ik die prachtige natuur te veel in den geest heb dan dat ik er over tevreden zou zijn. Maar toch, ik zie in mijn werk een terugklank van 't geen mij trof, ik zie dat de natuur mij iets verteld heeft, tot mij gesproken heeft, & dat ik in snelschrift dat heb opgeschreven. In mijn snelschrift mogen woorden zijn die niet te ontcijferen zijn, fouten & leemten: toch is er iets over van 'tgeen het bosch of strand of figuur zeiden, - & is het niet een tamme of conventionele taal, die niet uit de natuur zelf voortkwam, maar uit een geleerde manier van doen of een systeem.

....Gij ziet, ik verdiep mij met alle kracht in 't schilderen, ik verdiep mij in de kleur. Ik heb mij daarvan onthouden tot nu toe & heb daar geen spijt van. Had ik niet geteekend, zoo zou ik een figuur dat zich voordoet als een onafgewerkte terre cuite niet voelen & niet aangrijpen. Maar nu, ik voel me in volle zee, - het schilderen moet vooruit met alle kracht die we kunnen bijzetten.

....Ik weet zeker dat ik gevoel voor kleur heb & meer & meer krijgen zal, dat het schilderen mij in merg & been zit.

....Het is niet in veel verf gebruiken gelegen dat men goed schildert. Maar om een grond goed krachtig te maken, om een lucht blank te krijgen moet men soms niet op een tube zien. Soms brengt 't motief meê dat men dun schildert, soms geeft de stof, de natuur der dingen, vanzelf aan, dat zij geëmpateerd moeten worden. Bij Mauve, - die toch in vergelijking met J. Maris, & nog meer in vergelijking met Millet of Jules Dupré, zeer sober schildert - staan toch in hoeken van 't atelier sigarenkistjes met de overblijfsels

van tubes die even talrijk zijn als de leêge flesschen in de hoeken van de kamers op een soirée of maaltijd (zooals b.v. Zola ze beschrijft).

Ge vraagt naar mijn gezondheid, - maar hoe is het met de uwe? Ik zou gelooven dat mijn remedie de uwe ook was: buiten zijn, - schilderen. 't Gaat mij goed; bij vermoeienis blijf ik last hebben, doch 't wordt eer beter dan erger. Ik geloof dat het ook goed werkt dat ik zoo sober mogelijk lees. Maar vooral het schilderen is mijn remedie.

Nuenen, '85.

Ik wou dat de vier doeken waarover ik u schreef, waarde Théo, weg waren. Als ik ze lang hier houd verschilder ik ze misschien weer, & ik geloof 't beter is ge ze krijgt zooals ze uit de hei komen.

Ik vraag het u, is het niet voor ons beiden, après tout, beter om hard te werken, al zijn er beroerdigheden aan verbonden, dan in een tijd als nu te zitten philosopheeren? Ik weet de toekomst niet, Theo, maar ik ken wel de eeuwige wet dat alles verandert. Denk tien jaar terug, de dingen waren anders, de toestanden, de stemming van de lui, alles enfin. En tien jaar verder draait zeker ook weer veel om. Maar *iets doen* blijft; & iets gedaan hebben, daar heeft men niet licht spijt van. Hoe actiever hoe beter, & ik had liever een mislukking dan een stilzitten.

Het zal zoo heel lang niet duren of hetgeen we kunnen laten zien zal belangrijker zijn. Ge ziet't zelf wel, - & 't is een verschijnsel dat mij verbazend veel plezier doet - dat men meer & meer begint tentoonstellingen te maken van één persoon of heel enkelen die bij elkaar hooren. Dat is een

verschijnsel in den kunsthandel dat, naar ik durf meenen, meer avenir heeft dan andere ondernemingen. Het is goed, men begint te begrijpen dat een Bouguereau niet goed kan doen naast een Jacques, een figuur van Beyle of L'Hermitte naast een Schelfhout of Koekkoek.

Als mijn werk bij mij bleef, geloof ik dat ik er telkens aan zou verschilderen. Door het aan u te sturen, & aan Portier, zooals 't van buiten of uit de hutten komt, zal er wel eens één onderdoor lopen dat niet deugt, - maar er zullen dingen bewaard blijven die er niet beter op worden zouden door ze dikwijls te verschilderen.

Het boerenleven brengt zoo uiteenlopende dingen mede dat, als Millet spreekt van 'travailler comme *plusieurs nègres*', dit waarachtig dient te gebeuren, wil men tot een geheel komen...

Men moge er meê lachen dat Courbet zegt: 'Peindre des anges! qui est-ce qui a vu des anges?' Maar ik zou er wel bij willen zeggen b.v.: 'Des justices au harem, qui est-ce qui a vu des justices au harem?' (het schilderij van Benjamin Constant) & zoo veel andere Moorsche, Spaansche dingen, recepties bij kardinalen, enz., en dan al die historieschilderijen die toch ook nog maar blijven meters lang bij meters breed! Waar dient het alles toe? En wat wil men er toch meê? Dat wordt meerendeels muf & saai als eenige jaren erover heen zijn gegaan, & verveelt meer & meer.

... Tegenwoordig, als kenners vóór een schilderij staan als dat van Benjamin Constant, of als een receptie bij een kardinaal door ik weet niet wat voor Spanjaard, is het de gewoonte met een zeer diepzinnig air iets te zeggen van 'knappe techniek'. Maar, zoodra diezelfde kenners vóór een geval uit 't boerenleven, of vóór een teekening van b.v. Rafaëlli zouden komen, zouden zij met 't zelfde air de techniek critiseeren.

... Ik weet niet hoe het u gaat, maar wat mij betreft, hoe meer ik er aan werk, hoe meer het boerenleven me absorbeert. En hoe minder &

minder ik ga geven om 't zij de Cabanelachtige dingen (waaronder ik ook Jacquet, ook Benj. Constant van tegenwoordig zou rekenen), 't zij de hooggeroemde maar zoo onnuitsprekelijk wanhopig drooge techniek van de Italianen & Spanjaarden.

Imagiers! Dat woord van Jacques, ik denk er dikwijls aan. - Toch heb ik *geen parti-pris*, ik heb gevoel voor Rafaëlli die toch heel iets anders schildert dan boeren, ik heb gevoel voor Alfred Stevens, voor Tissot, om iets te noemen dat gansch anders is dan boeren, ik heb gevoel voor een mooi portret. - Zola, die zich overigens m.i. nogal eens colossaal vergist in zijn oordeel over schilderijen, zegt in 'Mes Haines' iets moois over kunst in 't algemeen: 'Dans l'oeuvre d'art, je cherche, j'aime l'homme, l'artiste.' Ziedaar, dat vind ik volkomen waar. Ik vraag u, wat zit er voor een *man*, wat voor een ziener, kijker, *denker*, wat voor een soort menschelijk karakter, achter zekere doeken waarvan de techniek wordt geroemd! Immers dikwijls *niets*. Maar een Rafaëlli is *iemand*, en L'Hermitte is *iemand*; & bij veel schilderijen van haast onbekende lui voelt men dat het met een *wil*, een *gevoel*, een *hartstocht*, een *liefde* is gemaakt.

... Als men rekent al wat men te loopen en te sjouwen heeft om 'het rouwboerke' & zijn hut te schilderen, durf ik beweerden dat 't een langer en vermoeiender reis is dan veel schilders van uitheemsche onderwerpen - zij het 'la justice au harem' of de receptie bij een kardinaal - voor hun meest uitgezocht excentrieke onderwerpen doen... Leven in die hutten dag in dag uit, net als de boeren op 't veld zitten, - in den zomer de zonnehitte, in den winter sneeuw en vorst uitstaan, niet binnenskamers maar buiten & niet voor een wandeling maar dag in dag uit als de boeren zelf.

... Schijnbaar is er niets eenvoudiger dan boeren of vodderapers en andere arbeiders schilderen, maar geen motieven in de schilderkunst zijn zoomoeielijk als die alledaagsche figuren! Er bestaat, voor zoover ik weet, geen enkele akademie waar men een spitter, een zaaier, een vrouw die den pot over 't vuur hangt of een naaister leert teekenen en schilderen. Maar in elke stad van een beetje beteekenis is een akademie met keus van modellen voor

historische, arabische, Louis XV, & in een woord *alle niet in werkelijkheid bestaانبare figuren*.

...Alle akademische figuren zijn op dezelfde wijs en laat ons zeggen on ne peut mieux in elkaar gezet. Onberispelijk, *zonder fouten*. Ge zult reeds merken waar il heen wil: *ook zonder ons iets nieuws te ontdekken te geven*.

Niet alzo, de figuren van een Millet, een L'Hermitte, een Regamey, een Daumier: zij zitten ook goed in elkaar, maar *anders dan de akademie het leert après tout*. Ik geloof dat, hoe correct akademisch een figuur ook zij, het *overbodig* is in dezen tijd, al ware het van Ingres zelf (behalve zijn 'Source' toch, omdat die juist *wel* iets nieuws was en blijven zal), wanneer er aan ontbreekt dat essentieel moderne: het intieme karakter, het eigenlijk *iets doen*.

Wanneer zal het figuur dan *niet* overbodig zijn, al waren er deshoods fouten & groote fouten in? Als de spitter spit, als de boer een boer is en de boerin een boerin. Is dit iets nieuws? Ja. Zelfs de figuurtjes van Ostade, Terburg, werken niet zooals die van tegenwoordig.

Ik zou hier nog veel meer over willen zeggen, en ik zou willen zeggen hoe veel ik zelf nog beter wil doen wat ik ben begonnen, & hoeveel hooger ik het werk van sommige anderen schat dan mijn eigen. Ik vraag het u, kent gij in de oude Hollandsche school een enkelen spitter, een enkelen zaaier??? Hebben zij ooit gezocht 'een arbeider' te maken? Heeft Velasquez het gezocht in zijn waterdrager, of zijn typen uit 't volk? Neen.

Werken, dat doen de figuren op de oude schilderijen niet. - Ik blok dezer dagen op een vrouw die ik verleden winter zag wortelen uitplukken in de sneeuw. Ziedaar, Millet heest het gedaan, L'Hermitte, & in 't algemeen de boerenschilders van deze eeuw, en Israëls. Die vonden dat mooier dan iets anders. Maar, *zelfs* in deze eeuw, hoe betrekkelijk weinigen onder 't legio schilders die het *figuur* willen, ja, avant tout, *om 't figuur*, d.i. om vorm & model, maar *het zich niet denken* kunnen dan werkende, en

er behoefte bij hebben (wat de ouden ontweken, & ook de oude Hollanders die er veel conventionele acties op na hielden) en, zeg ik, er behoefte bij hebben, *de actie te schilderen om de actie*.

Zoo dat het schilderij of de teekening wel zij en *figuur* teekening om 't figuur & den onuitsprekelijk harmonischen vorm van 't menschelijk lichaam, - doch, tevens, een *wortelen plukken in de sneeuw*. Druk ik me begrijpelijk uit? Ik hoop het, & zeg dit er dan eens bij aan Serret: een naakt figuur van Cabanel, een dame van Jacquet, en een boerin *niet van Bastien-Lepage zelf*, maar een boerin van een *Parijzenaar* die op de akademie zijn teekenen heeft geleerd, zullen de ledematen & de structuur van 't lichaam steeds op eenzelfde manier laten voelen, - charmant soms, correct van proportie en anatomie. Maar als Israëls of Daumier of L'Hermitte b.v. een figuur teekenen zal men den *vorm* van het lichaam *veel meer voelen*, & toch zullen - daarom noem ik er juist graag Daumier bij - de proporties soms haast *willekeurig* zijn, de anatomie & structuur volstrekt niet goed dikwijls, *in de oogen van de academiciens*. Maar, 't zal *leven*. En vooral ook Delacroix.

Het is nog niet goed uitgedrukt: zeg tegen Serret *dat ik wanhopig zou zijn als mijn figuren goed waren*; zeg hem dat ik ze niet akademisch correct *wil*; zeg hem dat ik bedoel dat als men een spitter *photographeert* hij dan *zeker niet spit*; zeg hem dat ik de figuren van Michel-Ange prachtig vind al zijn de beenen bepaald te lang, de heupen & billen te breed; zeg hem dat in mijn oog Millet & L'Hermitte daarom de ware schilders zijn, om dat ze de dingen niet schilderen zóóals ze *zijn*, droog analyseerend nagespeurd, doch zóóals *zij* ze voelen; zeg hem dat mijn groot verlangen is zulke onjuistheden te leeren maken, zulke afwijkingen, omwerkingen, veranderingen van de werkelijkheid, dat het mochten worden: - nu, ja! - leugens, als men wil, maar - waarder dan de letterlijke waarde.

Menschen die zich in artistiek literaire kringen bewegen als Rafaëlli te

Parijs, denken après tout anders dan b.v. ik buiten in 't boerenland. Ik bedoel: zij zoeken één woord dat al hun ideeën samenvat. Hij oppert voor de figuren der toekomst het woord 'karakter'. Ik ben het eens met de bedoeling, geloof ik, doch de juistheid van 't woord, daar geloof ik evenmin in als in de juistheid van andere woorden, evenmin als in de juistheid & doeltreffendheid van mijn eigen expressies. Liever dan te zeggen: er moet karakter zijn in een spitter, omschrijf ik het met te zeggen: die boer moet een boer zijn, die spitter moet spitten, & dan is er iets in, dat essentieel modern is. Maar ik voel zelf dat men uit deze woorden ook conclusies kan trekken door mij niet bedoeld.

...Het *boerenfiguur in zijn actie* te geven, ziedaar wat is (ik herhaal het) essentieel modern, het hart van de moderne kunst zelf, dat wat noch Grieken noch Renaissance noch oude Hollandsche school hebben gedaan.

....Het boeren & werkmansfiguur is men begonnen als 'genre' - maar tegenwoordig, met Millet als eeuwige meester voorop, is dat het hart zelf van de moderne kunst, & zal het blijven.

Lui als Daumier, men moet ze hoog achten, want ze zijn van de baanbrekers.... Hoe meer lui er komen die werkmans- & boerenfiguren maken, hoe liever ik 't zien zou. En ik zelf, ik weet niets anders waar ik zooveel lust in heb.

Dit is een lange brief, & ik weet nog niet of ik duidelijk genoeg gezegd heb wat ik bedoel. Ik schrijf misschien nog een woordje aan Serret. Als ik dat doe, stuur ik den brief aan u om te lezen, want ik wou graag duidelijk maken hoeveel ik aan die kwestie van figuur hecht.

Nuenen, '85

Ge moet vooral niet denken dat ik voor mij groote verwachtingen heb betreffende de appreciatie van mijn werk. Ik geloof dat men tevreden moet zijn als men 't zoover krijgt, men eenige weinigen overtuigen kan van de degelijkheid van waar men naar streeft, en door hen begrepen wordt. En de rest, als 't er bij komt, tant mieux, doch 't is iets waar men zoo min mogelijk zelfs over denken moet. Maar toch geloof ik, het werk moet gezien worden, & wel juist omdat uit den stroom van de voorbijgangers de enkele vrienden bezinken kunnen. Wat het meerendeel zegt of doet daar hoeft men zich niet naar te richten.

...Wat mij bijzonder heeft getroffen bij het terugzien der oud-Hollandsche schilderijen, is dat zij *meestal snel zijn gesschilderd*. Dat deze groote meesters als een Hals, een Rembrandt, een Ruysdael, & zooveel anderen, zooveel mogelijk du premier coup aanzetten, & niet zoo heel veel er op terug kwamen.

Ik heb handen vooral bewonderd van Rembrandt & Hals, handen die leefden maar die *niet afwaren*... Zekere handen in de staalmeesters zelfs, in de Jodenbruid, in Frans Hals. En koppen ook, oogen, neus, mond, met de eerste penseelstreken gedaan zonder retouche. Bracquemond heeft 't goed geëetst, zooals 't gedaan is, en men kan de wijze van schilderen in zijn ets zien.

Theo, wat is het noodig om in dezen tijd eens naar oude Hollandsche schilderijen te zien! En naar de Fransche schilderijen, Corot, Millet, enz. De rest, men kan ze desnoods heel best missen, en brengt sommigen meer van streek dan zij meenen.

In eens schilderen, zooveel mogelijk in eens. Wat is het een genot zoo 'n

Frans Hals te zien! Wat is 't heel iets anders dan de schilderijen - er zijn er zóó veel - waar zorgvuldig alles op dezelfde wijs is gladgestreken.

Toevallig zag ik nu een Meissonnier - die van Fodor - op denzelfden dag dat ik oud-Hollandsche meesters zag, Brouwer, Ostade, Terburg vooral. Welnu, Meissonnier doet het zooals zij: een zeer doordachte, zeer berekende toets, maar in eens er op, en zoo mogelijk in eens goed.

Ik geloof dat 't beter is met 't mes een gedeelte dat mislukt weg te nemen, en van voren af te beginnen, dan dikwijls er op terug komen.

Nu, ik zag een schets van Rubens en een schets van Diaz ook als 't ware tegelijkertijd. Ze waren wel niet 't zelfde, maar het geloof dat de kleur den vorm uitdrukt als zij op haar plaats & in haar verband staat, dat hebben ze toch wel gemeen. Althans Diaz is toch een schilder in merg & been, & in de toppen van zijn vingers had hij consciencie.

Ik moet nog eens terug komen op zekere schilderijen van tegenwoordig die talrijker & talrijker worden. Men heeft een tien, vijftien jaar geleden beginnen te spreken van 'helderheid van licht'. Het zij zoo dat dit oorspronkelijk goed was, het is daadzaak dat er meesterlijke dingen door dat systeem ontslaan zijn. Doch, waar meer & meer 't ontaardt in een overproductie van schilderijen waar, 't heele schilderij door, aan alle vier de hoeken 't zelfde licht den zelfden wat ze noemen, geloof ik, dagtoon en locale kleur heerscht, is dit goed??? Ik meen neen.

Is de Ruijsdael van v.d. Hoop (die met den molen) niet *buiten*? Is er geen *lucht* in en *ruimte*? En toch, 't heele schilderij staat zeer veel lager dan de lui 't zouden aanzetten; lucht & aarde bovendien vormen één geheel, hooren bij elkaar.

Van Goijen, die Corot onder de Hollanders! Ik stond lang vóór dat magistrale doek van de collectie Dupper.

Het geel van Frans Hals, noeme men 't wat men wil, 'citron

amorti' of 'jaune chamois', waar is 't meê gedaan? 't Schijnt in 't schilderij heel licht, doch houd er eens wit tegen....

En groote les die de oude Hollandsche meesters geven is, dunkt me, deze: teekening & kleur als één te beschouwen (wat Bracquemond ook zegt). Dat nu, velen doen 't niet, ze teekenen met alles behalve met gezonde kleur.

Ik heb niets geen lust om veel kennis onder de schilderclub te maken.

... Maar, nog eens van techniek gesproken, er is een heel wat gezonder & degelijker techniek in Israëls, - b.v. al in dat heel oude doek: de visscher van Zandvoort, met prachtig clair-obscur - dan de techniek van hen die overal even glad plat & gedistingeerd door hun blikkoude kleur zijn.

De visscher van Zandvoort, maar hang die gerust naast een ouden Delacroix, 'la Barque du Dante,' & 't is dezelfde familie. *Daar geloof ik in*, maar ik krijg iederenkeer meer het land aan de schilderijen die overal even helder zijn.

Het is voor mij een leelijk ding dat zij zeggen dat ik 'geen techniek' heb. Het is mogelijk dat omdat ik met niemand kennis maak van de schilders dit doodbloeden zal. Het is integendeel waar, dat *juist in zake techniek* ik veel lui die er 't meest over lullen *zwak* vind. Dat schreef ik u reeds. Maar als ik voor den dag kom in Holland met 't een of ander van mijn werk, weet ik vooruit waar ik mede te doen krijg, & met wat voor kaliber van technici. Intusschen, ik ga heel bedaard liever naar de *oude Hollanders* en liever naar de schilderijen van Israëls, en wie *direkt* aan Israëls zich aansluiten; wat de nieuweren niet doen: zij staan veeleer *lijnrecht tegenover* Israëls.

Wat zij noemen helderheid is in veel gevallen een leelijke ateliertoon, van een ongezellig stadsatelier. Naar de schemering 's morgens vroeg of 's avond, schijnt men niet te kijken; er schijnt dus niets meer te bestaan dan

's middags van elf tot drie, - waarlijk een heel fatsoenlijk uur! maar... vaak karakterloos als Jan Salie.

Ik ga van den winter nog verschillende dingen nasporen die ik in de ouden schilderijen opmerkte, wat betreft manier van doen. Ik heb veel gezien wat mij noodig was. Maar vóór alle dingen: wat men noemt 'enlever', ziedaar wat de oude Hollandsche schilders fameus deden.

Dat 'enlever' met weinige penseelstreken, men wil er niet van hooren nu. Maar wat zijn de resultaten het ware! En wat hebben veel Fransche schilders, wat heeft een Israëls dat juist ook meesterlijk goed begrepen! Op 't museum heb ik aan Delacroix veel gedacht. Waarom? Omdat vóór Hals, vóór Rembrandt, vóór Ruysdael en anderen, ik steeds dacht aan dat woord: Lorsque Delacroix peint, c'est comme le lion qui dévore le morceau. Wat is dat het ware! en, o Théo, als ik denk aan wat ik zal noemen de technische club, wat is 't de dood in den pot! Wees er van verzekerd, dat, als ik ooit met die heeren te maken krijg of er van tegenkom, ik mij dom zal houden, doch - à la Vileroque - met een 'coup de dent' achteraan.

En is 't niet iets fataals dat geforceerde, overal evenzeer afmaken (wat men afmaken *noemt!*), overal dat vervelende en zelfde grijslicht in plaats van licht in bruin, - kleur, locale kleur in plaats van toon... Zijn dat geen deplorabele dingen? en is het toch niet zoo?

Enfin, deze dingen vind ik verkeerd omdat ik b.v. Israëls zoo goed vind, omdat er zooveel nieuwe zoowel als oude schilders zijn waar men meê dweepen kan.

Antwerpen, '85.

Verscheiden keeren reeds ben ik op allerlei manieren langs de dokken & kaaïen gewandeld. Vooral wanneer men uit 't zand & de hei & de stilte van een boerendorp komt, & lang niets anders dan in een stille omgeving is geweest, is het curieus als contrast. Het is een ondoorgroondelijke warboel.

Een van de spreekwoorden van de Goncourt was: 'Japonaiserie for ever'. Wel, die dokken zijn een fameuse japonaiserie, grillig, eigenaardig, ongehoord, - ten minste, men kan 't zoo zien.

Ik bedoel, de figuren zijn er altijd in beweging, men ziet ze in de zonderlingste entourages, alles grillig, en er ontstaan vanzelf telkens interessante tegenstellingen.

Men zal door 't raam van een zeer elegante engelsche kroeg uitzien op den vuilsten modder & op een schip waar vellen & buffelhoorns uitgeladen worden door monstrueuse typen van sjouwerlui of uitheemsche matrozen. Daarna staat voor 't raam een zeer blank, zeer fijn engelsch meisje te kijken. Het interieur met figuur gansch in toon & als licht, de zilverachtige lucht boven dien modder & die buffelhoorns. Alweer een reeks tegengestelden die nogal kras is.

Er zullen vlaamsche matrozen met overdreven gezonde gezichten & breede schouders, krachtig & vol & door & door Antwerpsch, mosselen staan te eten en bier drinken, & met veel lawaai & beweging zal dat geschieden. Oppositie: daar komt een zeer klein figuurtje, in 't zwart, met de handjes tegen 't lijf, onhoorbaar aansluipen langs de grijze muren. In een encadrement van gitzwart haar een klein ovaal gezichtje, bruin? oranje-geel? ik weet het niet.

Even slaat ze de oogleden op & kijkt met een scheeven blik uit een paar gitzwarte oogen. Het is een chineesche meid, geheimzinnig, stil als een muis, klein, wandluisachtig van karakter. Contrast met de groep vlaamsche mosselelers.

Antwerpen, '86

KLEUR DRUKT UIT ZICH ZELF IETS UIT, dat kan men niet missen, daar moet men gebruik van maken. Wat mooi doet, werkelijk mooi, is ook juist. - Toen Veronese de portretten zijner 'beau monde' geschilderd had in de 'Noces de Cana', toen had hij al den rijkdom van zijn palet in sombere violetten, in prachtig goudachtige tonen er op besteed. Toen was er nog een dun azuur & parelachtig wit waaraan hij dacht, - dat niet voorkomt in den voorgrond. Hij dondert het er achter, - & 't was goed, veranderd vanzelf in de entourage van marmerpaleizen & hemel, die eigenaardig de figurerei completeert. Zoo prachtig is dat fond dat het vanzelf, 'spontanément', ontstaan is uit een kleurberekening.

Heb ik hier ongelijk in? Is 't niet *anders* geschilderd dan iemand 't doen zou, die tegelijk aan 't paleis had gedacht én aan de figuren, als één geheel?

Al die architectuur & hemel is conventioneel & ondergeschikt aan de figuren, berekend om de figuren mooi te laten doen.

Dat is waarachtig schilderen, & komt mooier uit dan preciese nabootsing der dingen zelf. Aan één ding denken & er de entourage erbij laten hooren, uit te laten voortvloeien.

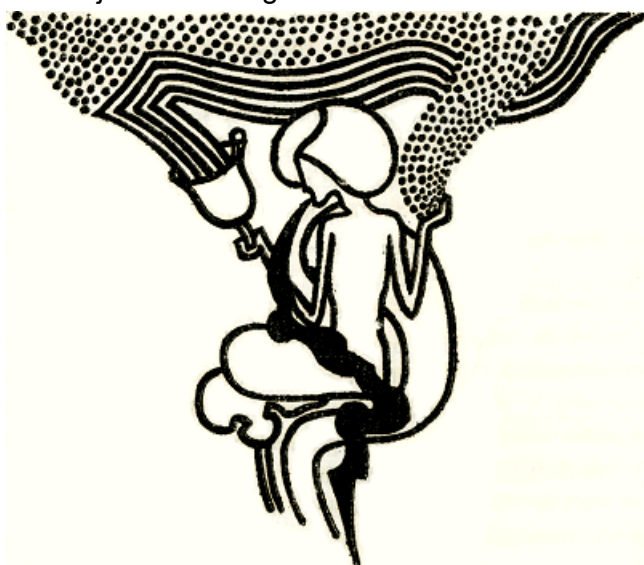
Het studeeren naar de natuur, het worstelen met de werkelijkheid, ik wil 't niet wegedeneeren; jaren lang heb ik zelf haast vruchteloos & met

allerlei trieste resultaten het zoo aangepakt. Il zou die... *fout* niet willen missen.

Dat altijd op diezelfde manier doorgaan gekkenwerk en dom zou zijn, dat bedoel ik, - maar *niet* dat al mijn moeite absoluut verloren zou gaan.

‘On commence par tuer, on finit par guérir’ is een doktersgezegde. Men begint met vruchteloos zich uit te sloven, de natuur te volgen, & alles is tegen den draai in; men eindigt met stil uit zijn palet te scheppen, & de natuur klopt er mée, volgt er uit. Maar deze twee tegenovergestelden bestaan niet tegenover elkaar. Te blokken, al is 't schijnbaar te vergeefs, geeft een vertrouwdheid met de natuur, een degelijker kennis van de dingen.

- De grootste machtigste verbeeldingskrachten hebben tevens dingen naar de werkelijkheid direkt gemaakt waar men verstomd van staat.

Arles, Oct. '88.

Je t'envoie un petit croquis pour te donner au moins une idée de la tournure que prend le travail. Car aujourd'hui je m'y suis remis. J'ai encore les yeux fatigués, mais enfin j'avais une nouvelle idée en tête...

C'est cette fois-ci ma chambre à coucher, tout simplement. Seulement la couleur doit ici faire la chose, & en donnant par sa simplification un style plus grand aux choses, être suggestive ici du *repos* ou du *sommeil* en général. Enfin, la vue du tableau doit reposer la tête ou plutôt l'imagination.

Les murs sont d'un violet pâle, le sol est à carreaux rouges; le bois du lit & les chaises sont jaune beurre frais, le drap & les oreillers citron vert très clair. La couverture rouge écarlate, la fenêtre verte, la table à toilette orangée, la cuvette bleue, les portes lilas.

Et, c'est tout, - rien dans cette chambre à volets clos. La carrure des meubles doit maintenant encore exprimer le repos inébranlable.

Le cadre, comme il n'y a pas de blanc dans le tableau, sera blanc.

Cela pour prendre ma revanche du repos forcé que j'ai été obligé de prendre. J'y travaillerai encore toute la journée demain, mais tu vois comme la conception est simple.

Les ombres & ombres portées sont supprimées: c'est coloré à teintes plates & franches comme les crépons. Cela va contraster avec par exemple la Diligence de Tarascon, & le Café de nuit.

St-Remy, '90

Cela m'a fait beaucoup penser à des peintres belges de ces jours-ci, quand tu m'as dit que Maus avait été voir mes toiles. Alors des souvenirs me viennent, comme une avalanche, & je cherche à me reconstruire toute cette école d'artistes modernes flamands, jusqu'à en avoir le mal du pays, comme un Suisse.

Arles, '88

Je ferai des répétitions de cette étude de la diligence de Tarascon, de la vigne, de la moisson, & surtout du cabaret rouge, ce café de nuit qui est comme couleur ce qu'il y a de plus caractéristique. Mais la figure blanche au milieu, juste comme couleur, doit être mieux bâtie, refaite. Cela, j'ose le dire, c'est du midi vrai. C'est une combinaison calculée de verts rouges.

... Moi, je n'ai pas trop besoin de voir des Titien & des Velasquez dans les musées: j'ai vu certains types vivants qui font que je sais mieux ce que c'est qu'un tableau du midi à présent, qu'avant mon petit voyage. Mon Dieu, mon Dieu! les bonnes personnes que ces artistes qui disent que Delacroix n'est pas de l'orient vrai. Tiens! l'orient vrai, c'est-il alors ce qu'ont fait les Parisiens tels que Gérôme?

Quelle drôle de chose que la *touche*, le coup de brosse! En plein air, exposé au vent, au soleil, à la curiosité des gens, on travaille comme on peut, on remplit sa toile à la diable. Alors pourtant on attrape le vrai & l'essentiel; le plus dissicile, c'est ça. Mais lorsqu'on reprend après un temps cette étude & qu'on arrange ses coups de brosses dans le sens des objets, certes c'est plus harmonieux & agréable à voir, & on y ajoute ce qu'on a de sérénité & de sourire.

Je sais bien que la guérison, si on est brave, vient d'en-dedans, par la grande résignation à la souffrance & à la mort, par l'abandon de sa volonté propre & de son amour-propre. Mais cela ne me vient pas; j'aime à peindre, à voir des gens et des choses & tout ce qui fait notre vie, - factice, si l'on veut. Oui, la vraie vie serait dans autre chose, mais je ne crois pas que j'appartiens à cette catégorie d'âmes qui sont prêtes à vivre & aussi à tout moment prêtes à souffrir.

... Pour réussir, pour avoir prospérité qui dure, il faut avoir un autre tempérament que le mien. Je ne ferai jamais ce que j'aurais pu & dû vouloir & poursuivre.

Je me dis toujours que Gauguin & moi travaillerons peut-être encore ensemble. Je sais que Gauguin peut des choses encore supérieures à ce qu'il a fait. As-tu vu ce portrait qu'il avait fait de moi, peignant des tournesols? Ma figure s'est après tout bien éclairée depuis, mais c'était bien moi, extrêmement fatigué & chargé d'électricité comme j'étais alors.

Eussé-je eu les forces pour continuer, j'aurais fait des portraits de saints & de saintes femmes d'après nature, qui auraient paru d'un autre âge; ç'auraient été des bourgeois d'à présent, ayant pourtant des rapports avec des chrétiens fort primitifs.

Les émotions que cela cause sont cependant trop fortes. J'y resterais. Mais plus tard, plus tard, je ne dis pas que je ne reviendrai pas à la charge.

...Tu as raison mille & mille fois: il ne faut pas songer à tout cela, il faut faire fût-ce des études de choux & de salade pour se calmer, &, après avoir été calmé, alors... ce dont on sera capable.

Arles, '88.

Vraiment, c'est dommage qu'il n'y ait pas davantage de tableaux *en sabots* à Paris. Je ne crois pas que mon paysan fera du tort par exemple au Lautrec que tu as; même j'ose croire que le Lautrec deviendra par contraste simultanément encore plus distingué, & mon tableau gagnera par le rapprochement étrange, parce que la qualité ensoleillée & brûlée, hâlée, du grand soleil & du grand air, se manifestera davantage à côté de la poudre de riz & de la toilette chic. Quelle faute que les Parisiens n'ont pas pris assez de goût aux choses rudes, aux Monticelli, à la barbotine.

Enfin, je sais qu'on ne doit pas se décourager parce que l'utopie ne se réalise pas. Seulement, je trouve que ce que j'ai appris à Paris *s'en va*, & que je reviens aux idées qui m'étaient venues à la campagne avant de connaître les impressionnistes. Et je serais peu étonné si sous peu les impressionnistes trouvaient à redire sur ma façon de faire, qui a plutôt été fécondée par les idées de Delacroix que par les leurs.

Car, au lieu de chercher à rendre exactement ce que j'ai devant les yeux, je me sers de la couleur plus arbitrairement pour m'exprimer fortement. Laissons cela en tant que théorie, mais je vais te donner un exemple de ce que je veux dire.

Je voudrais faire le portrait d'un ami artiste qui rêve de grands rêves, qui travaille comme le rossignol chante, parce que c'est ainsi sa nature.

Cet homme sera blond. Je voudrai mettre dans le tableau l'amour que j'ai pour lui. Je le peindrai donc tel quel, aussi fidèlement que je pourrai, - pour commencer. Mais le tableau n'est pas fini ainsi. Pour le finir, je vais maintenant être coloriste arbitraire. J'exagère le blond de la chevelure, j'arrive aux tons orangés, aux chromes, au citron pâle. Derrière la tête - au lieu de peindre le mur banal du mesquin appartement - je peins l'infini, je fais un fond simple du bleu le plus riche, le plus intense que je puisse confectionner, &, par cette simple combinaison, la tête blonde éclairée sur ce fond bleu riche obtient un effet mystérieux comme l'étoile dans l'azur profond.

Pareillement, dans le portrait de paysan, j'ai procédé de cette façon. Mais en supposant l'homme terrible que j'avais à faire, en plein midi, en pleine fournaise de la moisson. De là, des orangés fulgurants comme du fer rougi, de là des tons de vieil or lumineux dans les ténèbres. Ah, mon cher! les bonnes personnes ne verront dans cette exagération que de la caricature. Mais qu'est-ce que cela nous fait? Nous avons lu 'la Terre' & 'Germinal' & si nous peignons un paysan, nous aimons à montrer que cette lecture a un peu fini par faire corps avec nous.

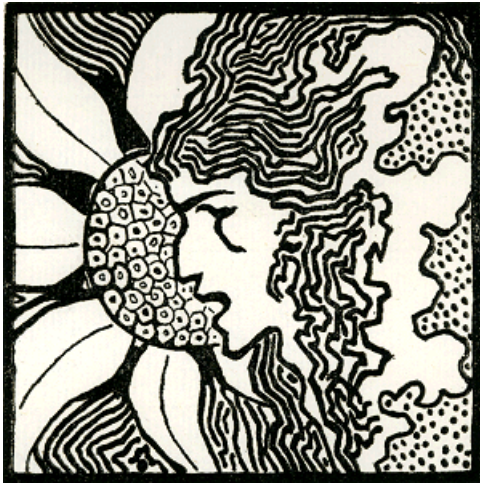
Je n'ai que le choix entre être un bon peintre ou un mauvais. Je choisis le premier. Mais les nécessités de la peinture sont comme celles d'une maîtresse ruineuse: on ne peut rien faire sans argent, & on n'en a jamais assez.

Aussi la peinture devrait s'exécuter aux frais de la société & ce n'est pas l'artiste qui devrait en être surchargé. Mais voilà, il faut encore se taire, car PERSONNE NE NOUS FORCE A TRAVAILLER.

Heureusement mon estomac s'est à tel point rétabli que j'ai vécu trois semaines du mois de biscuits de mer, avec du lait, des oeufs.

C'est la bonne chaleur qui me rend mes forces, & certes je n'ai pas eu

tort d'aller *maintenant* dans le midi, au lieu d'attendre jusqu'à ce que le mal fût irréparable. Oui, je me porte aussi bien que les autres hommes maintenant, ce que je n'ai eu que momentanément, à Nuenen, par exemple, - & cela n'est pas désagréable (par 'les autres hommes', j'entends un peu les terrassiers grévistes, le père Tanguy le père Millet, les paysans). Si l'on se porte bien, il faut pouvoir vivre d'un morceau de pain tout en travaillant toute la journée; & en ayant encore la force de fumer et de boire son verre, car il *faut* ça dans ces conditions. Et sentir néanmoins les étoiles & l'infini en haut clairement. Alors la vie est tout de même presque enchantée!...

[Nummer 4]

[De pleisterbeelden van George Minne]

NOTA OVER DE PLEISTERBEELDEN VAN GEORGE MINNE. - Het is nu vier jaar geleden dat ik ze zag, maar nog richten zich op in mijn geest die hoge & hoekige, stijfsóplijnende gestalten. Het was in-ééns de smart van eeuwen, als een kreet.

Waar vandaan gekomen, uit welke woestijn-desolatie eener aarde nog in vorming, heel dat menschdom primordiaal, deerlijke lichamen tegen elkaar geleund & scheef buigend in evenwijdige schuinte naar de dorheid van den grond, den nek voor eeuwig gebogen onder welken vloek? En die vrouwen met beenachtige handen gekrompen op het schrale vleesch van een doodgeboren kind, & al die eindelooze droefheid eindeloos stilzwijgend & strak-onbeweeglijk, waar vandaan gekomen? Openbaring plots van kunst zeer ongewoon: die symbolisch-vereenvoudigde anatomieën, - als uit rotsen gehouwen grootheid van aegyptische beelden - afgewerkt met de ontroerde & meêlijdende hand der naïefste Gothieken. Vazen van wee! zij zeiden de fataliteit van verborgen machten op dat naakt arme-menschen-vel, de verlatenheid van doodgeweende oogen midden geheimen, & daarna het einde van alle denken, den laatsten val der armen die tegen de uitgemergelde & pijnlijke lijven plakken, te moê om voortaan een gebaar op te heffen. Dingen heel heel ver in het geheugen verzonken zeiden ze, zij stonden daar als autochtonen eener verdoemde aarde, in de tijden der Genesis.

Vergeten in een dorpje van Vlaanderen leeft de kunstenaar die gebeeld heeft de oneindige ellende van alles, in gestalten groot als van steen alleenstaand door eeuwen heen.

GUST VERMEYLEN.

[Kosmos]

Aan wie God zeggen.

't Leven, ai mij, al 't zijnde, dat is al het
 Verwordende: het schijn-dooide; al wat - dat 't meeste -
 Bloeit en 't niet weet; 't bewegelijke beest en
 Maatlijke mensch, die maakt naar maat en tal het
 Sprakige en stomme, of 't lippe- of hande-val, het
 Beeld dat op de aard staat blinken van zijn geest en
 Eeuwig graag zoo: - 't heel al, 't Heel, nooit volweeste,
 't Al, nimmer zijnd, daar 't wordt; - o vriend, wie zal het

Noemen met éénen naam, met éénen dooden
 Naam 't levens-vele? Wie zijn leven leenen
 Aan term die nooit niet meer voor ónze nooden

*Sein van genâ zal zijn? - o ik wou geenen.
Want niet heeft de aard een dooden naam van nooden,
Maar 'n levend beeld: dat zal het menige eenen.*

Aan wie zeggen Werklykheid.

*'t Leven is in de Idee: daar staat dat heele
Stille bestaan dat uit-ons leeft zoo luide
En 't onberekenbare en onbeduide
Van wisselwerking is door deelen vele.*

*Toch heeft niet een van werkingen en deelen
Dáár niet zijn beeld, en al die beelden sluit de
Geest in zijn kim, daar Rede een Kosmos uit de
Chaos van 't Zijn schiep, klaar, zonder verschelen.*

*Kom uit die werkelijke wereld, onbe-
Vredigend, meê naar 't stille en klaar-geschapen
Vredevol rijk, waar grasje en mensch en zon be-*

*Scheidene plaats heeft, en een wakend slapen
Droomen waar licht in schijnt doet schijnen 't onbe-
Angstigend land met de veilige kapen.*

Blind-zyn.

*Nu wou ik blind zijn en in 't lichtloos duister
Het licht zien dagen dat geen dagen kent,
En daarin staan gelijk een stad het juister
Gelede Zijn, en niet veranderend.
En dat monumentaler staan zal, luister-
Rijker in gloor, en 't volk dat gaat en huist er
Schooner van bouw en wenden wisselend,
Maatlijker dan 't op aarde moeizaam went.*

*Wat zal mijn blind oog blij zijn om het staren
Op gang en vorm eeuwig harmonieus -
En de belichting drinken die met klaren
Rythmischen zwaai de bruine en blonde haren
Zal glanzen over 't voorhoofd genereus -
o Ziende vrienden, laak mijn blinden-keus.*

Hopen.

*'k Zit in doodstilte: ik ben heel leeggelopen
 Van liefde en haat voor mensche' en alle dingen,
 En klacht noch kreet noch lach noch lokroep dringen
 Mijn stilte door daar 'k zit in eenzaam hopen:*

*Hopen naar geen, - (noch naar mijzelf, want open
 Sta 'k als een huis vol vensters, en wegdringen
 Mocht ik wel geen van grage stervelingen,
 Maar niets kómt nu noch kán tot hoop mij nopen): -*

*Hopen alleen naar wat niet ik, niet wereld,
 Maar mogelijk ik-èn-wereld zij, wiens komen
 Stil mij voerspeld is in een droom en schromen: -*

*Zoo zat Marië eens in heel heilig beven,
 Als de engel haar kwam zeggen dat zij 't leven
 Zou geven aan den Heiland van de wereld.*

Menschlyk.

Ik was een kind. Ik liep als in besloten
 Tuin van mijn wezen: alle paân omrandden
 Bloemen, bosch donkerde, en nachtschijnen brandden
 Achter de heuvle': ik vraagde er mijn genooten.
 Een zei: hier is het mooi, niet menschlyk. 'k Sloot den
 Tuin open, en liep hard, met mijn twee handen
 Vol bloemen, tot een menschengroep: een man, den
 Schoonste van allen, gaf 'k ze en ik genoot den
 Klank van zijn mond, droom van zijn oog, - den spot van
 Zijn blik toen 'k arm was. Toen, op 't land, in steden,
 Zocht ik wat schoons, zocht mijn leeg lijf kapot van
 Begeerte: en toen, niets meer begeerend, gleden
 Mijn handen naast me, en 'k zei: 'de wereld maakt haar zot van
 Wie wenscht.' Toen was ik rijk in eenzaamheden.

Reisverhaal.

*Nu is mijn leven in me een reisverhaal,
 Van die als kind ging uit een tuin en steeg
 Een berg op en daar eensklaps uitzicht kreeg
 Op zonn'ge wereld, die in snellen daal
 Hij inliep, en zich mengde met de praal
 Van blijgaand volk, en feestte, en gaandeweeg
 IJdel en arm werd, tot hij koud en leeg
 Zat in een vreemd land hoorend vreemde taal.
 En toen een blond blauw-oogig meisje zag
 Vóór hem staan spreken in zijn moederspraak -
 Zij stond als koren in den blauwen dag: -
 'Ik ben geen Vriend, geen Wereld, ik verzaak
 Nooit wie mij neemt: ik ben een ziel, een lach,
 Een zonnestraal die u de haren raak'.'*

Droom-uit-Zyn.

*Mijn droom werd leven toen 'k een vriend mocht geven
Mijn hart vol verzen die tot nog niet dorden;
Nu is mijn leven weer ten droom geworden,
En man, ben ik in droomen kind gebleven.
Want wat ik deed en schreef, leefde en beleven
Deed - ik een kind - komt nu in schoonere orden
Den man verheugen, dat als lippe' ooit morden,
Oogen blij zouden zijn en blijdschap geven.*

*Droomleven leef 'k, en schooner dan tevoren,
Want toen was 't droom door boeken, nu door eigen
Ervaring, toen uit Schijn, nu Zijn geboren,
En Droom-uit-Zijn is 't schoonst wat mensch kan krijgen:
Want wat me 'eerst leeft, dan droomt, gaat nooit verloren,
Zoo me 'eens 't in woorden zeit: - en wie zou 't zwijgen?*

Klachtloos.

*Als ik mijzelf en Vriend en Vrouw in droomen
Zoo juist kan zien, en dan denk hoeveel jaren
Ik met pedant en onvruchtbaar gebaren
Zoo luid was dat geen droom mij na kon komen,
Schrei 'k om mijzelf; - maar dat het Leven zoo men
Doet doen laat, en geen mensch zichzelf maakt, maar een
Elk als een schip op zee door 't weêr moet varen
Naar 't gaat, - dat heeft mijn weemoed weggenomen.*

*En aan mijn droomen geef ik mij gedachtloos
Over als bloem aan zon, als schuit aan winden, -
Want tegen zon, wind, droom zijn menschen machtloos.
Zoo zal ik dan, daar 'k eenmaal doodstil in den
Jammer van 't Zijn stond, nu ook zwijge', en klachtloos
Door droomen gaan, nu zij me op 't lest beminden.*

Droomhuis.

*Mijn kúnnen droome' is in mij als een heilig
 Legaat, dat nooit kan worden weggenomen:
 Ik zou aan 't Zijnde al lang zijn omgekomen,
 Als ik 't niet omgedroomd had tot een veilig
 Verblijf voor mij; - als wie zijn jammer-zeilig
 Wrak laat op rots, en bouwt uit rif, mastboomen,
 Tuigage, een huis, blij 't diep en storm ontkomen,
 't Wrakkig heelal zoo bouw 'k tot droom, dat 'k ijlig*

*Mij redde en elk brok ken voor 'n deel eruit, een
 Heuglijke rest, fataal fragment, daar 'k garen
 't Leed van mijn tijd, tijd van mijn leed, uit sluite en
 Spiegle mijn Zelf dier weêr-teisterde jaren -
 Lucht, aarde en zee, laat niet mijn arm hoofd buiten
 Dit droomhuis komen, daar brutale baren.*

Angstig.

*Konde ik vergeten dat ge uit eermaals leven,
 Gelooven dat ge uit mij alleen geboren,
 Droom die mijn leven zijt, Het Leven voor een
 Mensch die geen and'r ervoer, - dat u gegeven
 Wet mijns schoons enkel, zoo dat u verbleven
 Wijsheid en Kracht, Gerechtigheid en Toren,
 Kinderlijkheid en Vreugd, om onverloren
 Boven het leven staan als Schoonheid-Leven; -*

*Hoe zou 'k nu zwijgen om alleen te hopen
 Dat gij kwaamt uit me en anders geene woorden,
 Want voor dat Eenge moet al 't andre wijken;*

*Maar, 't leven wetend dat u voortbracht, strijken
 Mijn zinnen angstig mijne erinn'ring door, de
 Wereldsche erinn'ring die ik wenschte ontloopen.*

Aarde.

*Als 'k u zoo lief niet had, mijn aarde, zou ik
Zoo niet begeere' u in een droom te vieren,
Maar al uw steden en al uw revieren,
En bosch en berg graag in één beeld beschouw ik.
Als kind al zocht ik u, mijn aarde, en wou ik
U kennen heel, uw hemel met zijn vieren,
Uw oceanen daar uw winden gieren,
Uw blank-zeilende wolk, zwerk wart en rouwig;
Uw landen daardoor zilvren stroomen zwieren,
Uw bergen daarop hooge pijnen razen,
Uw weiden waarop wilde kudden grazen,
Die Mexicaan aan lasso medeslieren; -
En 'k zag u heel, o aarde, en zal u hier en
Hierna vieren met kinderlijk verbazen.*

Zomerweide.

*De blanke koeien waden 't weigras door,
 Uit hoogen hemel daar een wolkbank ligt
 Straalt trillende op koe-ruggen zomerlicht,
 't Gras ripplend krijgt een esmerauden gloor.
 Warm vlakt de vaart daar 't groene riet langs spicht,
 Golf deint en spoelt, trekt zijn geglinsterd spoor
 Stoomboot in stroom en stuurt de schomm'ling door
 Die 't riet doet ruische' en glinstren elke schicht.*

*En middagstilte is in mijn brein en warm
 Voel ik mijn leên gezwoll'n en strek mij gaarn
 Bij wat'r en wei die lijklijk luide zijn.
 't Hoofd achterov'r ontwaar 'k een bleeke lijn
 Tusschen mijn wimpers, 'k hef een loomen arm,
 En hoor wijl 'k slaap de groote booten vaarn.*

ALBERT VERWEY

De man die zijn ik verloren had.

Toen die dichter - dit geschiedde in een ver land, onder gestarnten die we nooit zagen; & kunstenaars in lange gewaad waren langs alle wegen gekomen naar dien allerlaatsten avond - toen die dichter eindelijk aan 't sterven ging, na een normaal leugenachtig & troebel leven, lichtte 't plots in hem open - een nogal ontrustende ontdekking - dat hij, van zijn jeugd as, *alleen zijn eigen schim was geweest!*

Want, zoo zijn beklaglijk lijf nu uitgestrekt lag in de definitieve horizontaalheid, & hij reeds vóór zijn strakke oogen meende te zien doorschemeren het groot Aangezicht der geheimenis die zich oprichtte achter dézen allerlaatsten avond, was in ééns de verlapte plunje van zijn nietig wereldsch leven afgerukt geweest, & zijn geheel kind-zijn, naakt & puur, in hem losgebroken met zijn tranen. Het was als een nieuw leven dat alles vastgrifte in klare zekerheid. Hij had begrepen... En in éénen ach! zwaarmoedigen blik saampakkend de weeke & bleeke dichters in lange gewaad die om de doodsponde wachtten stilzwijgend - egotisten, psychologen, sensitivisten, symbolisten, mystici - somde hij de bankroetjes of van zijn ijdele schijn-ikheid.

O lang weggewischte jeugd! o klare & eenvoudige, als vreugde van planten & jonge boomen, & het leven gansch & alleen gevoel, & niet slechts sentiment of verstand, maar volgen den rythmus der natuur,

het gehééle leven, eer zijn alles, zijn ziel, zijn mysterie zich verdeeld had & verduisterd in de stof! O nooit bedrogene & zuivere oogen, die kalm rusten in 't onbewuste!...

En tot de weeke & bleeke dichters sprak hij in metriesch proza, met eene stem *ad hoc*:

‘Eerst is ontstaan het bewustzijn, gesplitst uit mijn zelf, & heeft me geleerd te beschouwen de dingen als buiten mij zijnde, & al wat ik voelde & wilde & dacht als afzonderlijk zijnde, op elkaar reagerend.

Ontleding heeft mijn eenheid gescheiden in duizenden op elkaar reagerende deeltjes. En het verlies van de intuïtie & *het* Gevoel was het verlies mijner entiteit.

En nu, nu alleen, besef ik dat mijn ik, mijn eenheid, mijn ziel, finds heel lang dood was, en *niets anders geweest dan mijn saamgeraapte gedachtetjes over mijzelf!*

De dichters wier tegenwoordigheid dezen definitieven avond opluisterde bekeken elkaar, en dachten: ‘Dit is verdoëmbaar Hegeliaansch’, & eenigen fluisterden: ‘Hij is reeds ver, hij is elders.’ Maar hij sprak voort:

‘Hoedt u voor de woorden, os de woorden zullen uw ergste vijanden zijn.

Want met mijn ziel is me ontsnapt mijn *eigene* al-waarheid. Honderden & honderden kleine afzonderlijke waarheden moest ik leeren. En die aangeleerde symbolen, die doode woorden die 'k buiten mij greep, zijn in me vleesch geworden, & hebben mijn eigene gedachtetjes vervangen. Dàt vertureluurde nogmeer de stukjes & brokjes van mijn monsterachtig Ik.

Maar zelfs in het huisje opgebouwd met het afgebrokkeld puin der vergeten waarheid is men niet veilig tegen 't absolute. En mijzelf zou ik buiten mij zoeken.

Wanneer door kunst-herinneringen een nieuwe schijn-wereld om me was geschapen, wanneer ik alles zag - laatste raffinement der oer-zonde! - dóór gelezen boeken of beschouwde schilderijen, wanneer ik, voortaan

onbekwaam het onvermengd spontaan Gevoel in mij te laten opbreken, het eenvoudige & alles-zeggende Woord mijner godheid had verloren, toen werd ik artist.

En daar de tijden al verzadigd waren met literatuur, ontdekte ik na veel zoeken de uitzondering in mij, het haast-onnaspeurbaar-klein deeltje dat niet te vinden was bij wie nevens mij in éénzelfde kamer der levens-kazerne sliepen. Dat uitzonderingetje deed ik opgroeien in een broeikas, & begoot het met liefde als een zeldzaam plantje...

En gij hebt dat genoemd het INDIVIDUALISME. En dat doodde op afdoende wijs het weinig overblijvende van mijn individualiteit.'

Een gemurmel, & de bleeke & weeke dichters bekeken elkaar vreemd aan met linksch meêlijden. Maar de individualist die onder den greep des doods zijn ik herwonnen had, wilde voortspreken, & werd profetischincoherent in dien epochmakenden avond:

'O kind-zijn, zalige intuïtie, de gehééle ikheid!... Et tout le reste est littérature!... Mijn zonderlinge & subtiel-schrale boeken hebt ge mooi gevonden! En zal u dan allen de ziekte besmetten? Mooi!... O leugens, & pirouetten van houten poppen, puffisme, wassen-beelden-panopticum, blikkerend gekleurde glassnuisterijen voor wilden-horden!... Liebig van rastaquouerie!... Maar ge zijt allen als dooden!...'

Hij zag, ze begrepen hem nietmeer, & de meesten fluisterden: 'Hij is reeds ver, hij is elders.' En hij liet zijn hoofd achterovervallen, opgeving van alle pogen, laatste renunciatie vóór wat komen ging.

Want hij wift nu dat deze geslachten niet meer te redden waren, dat zij hun gehééle ziel niet kónden herwinnen. Op het achterdoek zijner in-extremis-helderheid kwamen de doodsangsten een visioen doorduisteren, schrikkelijker dan de gehenna van Snorri, dan de vernieling van Gog & Magog.

Ja, hij zag het nu wel, dat met de snelheid der typhusachtige koorts het veelarmig Gedrocht van artisterij overal de kunst versmachten zou, & dat al

wie literatuurtje-spelen, de vertegenwoordigers van een langvergeten ik, de ongehoorde maar onbetwistbaar *oorspronkelijke* snobs dezer tijden, korallen ter eere van 't individualistifch dogma gingen afwisselen met het wierookschommelen, o ijdelheid! vóór de ark hunner kleine uitzondering, & kruispassen slaan op de gespannen koord tusschen circulairen waanzin & delirium acutum, - tot zij de laatste herinneringetjes hunner gefragmenteerde zieltjes zoo onuitsprekelijk byzantijsch gingen uitrafelen, dat zij als een geurtje in lucht & ijlheid zouden vervliegen...

Dit was het einde. En de dichter keerde het aangezicht naar den wand om rustiger te sterven, & weende, stilzwijgend.

Want heel bepaald wist hij nu, dat degene zou worden gesteenigd die komen zou om te zeggen zij geheel-en-gansche oorsprongreine ziel, - & zich aan 't volk toonen, zuiver van alle *dilettantisme*, & moedig genoeg om eens zonder het minste 'talent' te schrijven.

VICTOR LIEBER.

Verzen.

*'k Ben vreemd te moede... er vlot iets om me henen
als grauwe mistlucht in Novemberlanen.*

*'k Ben droef te moede als een, de borst vol tranen
met 't naar gevoel van nimmermeer te weenen.*

*'k Ben laf te moede... o! klaar in 't leven lezen!
O! nimmer zich met mannenkracht omgorden!
O! klaar besef van kunnen-zijn en toch-niet-wezen,
van willen-zijn en toch-niet-willen worden...*

*Van op den grond der zee reikhalzend stijgen
en snakken naar de lucht, het licht, het leven,
en aan der wanhoop ijskorst blijven kleven:
daar, aâmloos, tusschen leven, sterven hijgen..*

*'k Ben droef te moede als een, de borst vol tranen
met 't naar gevoel van nimmermeer te weenen...*

*Mijn hart klopt hoorbaar in den zwarten toren,
boven de straten en haar dof gerucht,
en 't hijgt, in zwenkende en geknotte vlucht
en klaagt in klamme duisternis verloren...*

*Mijn harte weeklaagt in den zwarten toren,
al zijne smarten in de jammerlucht
uitweenend in een langen stervenszucht,
en steeds tot nieuwe jammerklacht herboren.*

*Hoor! 't is mijn hart, dat zij te morzel trekken,
dat, afgebeuld door 't pijnlijk vezelrekken,
in d' eeuwgen nood der aarde om deernis schreit,*

*en boven hen, die 't martlen, hoog verheven,
hoog boven menschenlust en vreugdeleven,
zijn zwaren rouwmoed langs de steden spreidt.*

*'k Heb u in smert gebaard en toch omvangen
met dubbele vreugde, u aan mijn levensgloed
verwarmd, als telgjes nòg zoo blij begroet,
hoe wranger pijn den moederschoot mocht prangen.*

*'k Heb u met liefde omgeven, u gevoed
door 't rustloos zwoegen van mijn zielsverlangen,
de bleekheid van uw wassig weeke wangen
met 't rood dooraderd van mijn hertebloed.*

*Waarom, wen al mijn geestdrift in u gloeide,
wen heel mijn leven in uw leven vloeide,
in u mijn innigst wezen overging,*

*waarom, den strakken blik vol hooploos smachten,
omvat ge me eeuwig in uw bleeken kring,
o kindren van mijn ziel, - o mijn gedachten?*

En 'k sprak:

*O! voer mij ver, heel ver van de aarde,
 waar nooit de mensch zijn dorre stelsels baarde,
 de pijn der denkkraft brak op onvermogen;
 - waar 't maagdelijke onbekende, vóór mijne oogen
 vreemd glanze als 't exotieke zonnebranden
 op wijd ontwaarde en onbereikbre stranden;
 - subtiele vergezichten van gedachten,
 én vorm én kleur steeds van mijn sehnend trachten,
 en weerglans van mijn vluchtigste gepeinzen,
 in ideale lijnen lokkend deinzen,
 en immer nieuw en toch dezelfde tevens,
 bestendig wislen als het doel eens levens
 in 't wislen toch gestuwd naar 't zeker einde.*

O ginds mijn' droom voortdroomen tot d'at einde.

PROSPER VAN LANGENDONCK.

[Brief aan J.F. Moraaz]

DEN HEER J.F. MORAAS: ANTWOORD OP ZIJNE BEOORDEELING VAN 'JOHANNES VIATOR'. - Ik dank u, Wel Edele Heer, voor de toezending van uw stuk in het tijdschrift 'Van Nu en Straks.' Ik ben u voor 't stuk zelf dankbaar, als voor de eerste waardige en respectabele uiting der antipathie die mijn werk, vooral onder de jongeren, schijnt teweeggebracht te hebben, en waarvan mij tot nog toe slechts op onvoldoende wijze kennis is gegeven.

Van u mag ik dus zeker een wèl verstaan en een ruim opnemen der volgende opmerkingen verwachten.

Daar gij onder die jongeren verkeert, is u het bedoelde verschijnsel - de antipathie - zeker welbekend. Gij hebt zonder twijfel ook opgemerkt hoe de motieven die elk er voor zoekt, verschillen, en ge hebt getracht in uw stukje de eigenlijke beteekenis ervan saamvattend te formuleeren. Maar het is u toch niet gelukt mij den bevredigenden indruk te geven dat het nu gezegd is. Het staat nog altijd meer achter uw woorden dan er in.

Na al het ondervondene, doet mij zeer weldadig aan, de met uw afkeuring samengaande ruimte van appreciatie. Voor u is maar weinig, zooals voor zooveel anderen, prijzers en lakers, blind-en-dood-verloren gegaan. Maar toch essentiele dingen zijn u ontsnapt, en het is mij een bewijs van uw verdienste dat dit, in een zoo kort stukje, bijna nauwkeurig uitkomt. Uw eigen woorden concentreeren zich er op en maken gemakkelijk antwoord en begrip.

Vooreerst dit: het woord filosofie, naar de gewone kracht van dezen term, onderstelt een *theorie*. Nu is er in mijn Boek geen theorie. Er is slechts beelding van sentimenten. Men kan nu hierbij wel van wijsgeerige

sentimenten spreken, aanduidend dat zij naderen tot die welke de wijsbegeerte betheoretiseert. Maar men kan ze niet beoordeelen zooals men een wijsgeerig betoog zou doen. Er is geen kwestie van logisch of onlogisch, maar slechts van schoon of leelijk, al of niet wèl gebeeld. De samenhang van 't geheel is niet een redekunstige, maar een artistiek-harmonische.

Nu hebt gij wel niet getracht, zooals sommige booze en dwaze menchen deden, onlogische dingen aan te toonen, maar gij gebruikt niettemin uitdrukkingen als: *resultante* van filosofische *beschouwingen* - iets *eindelijk bereikts* waarmee men *alleen rekening behoeft te houden*, - uitdrukkingen die eene voor dit werk geheel inadaequaat gezindheid aantonen. Er is niets in wat de resultante kan heeten van de rest, of wat iets anders overbodig maakt. Eenvoudig omdat het de *beelding* is van een *groei*, de fixatie in onbewegelijke taal van wat leefde en bewoog, de projectie in het onmiddelijke van wat in opvolging van tijd bestond.

Ook uw wijze van citeeren toont de bedoelde ongeweschte gezindheid. Gij citeert zooals men alleen een betoog citeeren mag, met kleine veranderingen van constructie, tusschenvoeging van een substantief waar in 't origineel het voornaamwoord stond, zelfs met een onjuist woord ('groot' i.p.v. 'snood') en met een andere achterelkaarvolging. Dit nu hinderde mij, eerlijk gezegd, geducht, en verlamde voor mij de kracht der zinnen ten eenenmale. Daar ik in u genoeg bemerk het respect dat elk fijnvoelend man voor het eerlijk werk van een kunstenaar heeft, kan ik dit alleen aan misverstand toeschrijven. Met een vers zoudt ge 't stellig niet hebben gedaan. Welnu, wijsgeerig of niet, tegen de geringste misvorming is dit werk evenmin bestand als een vers.

Maar uw onbetwist recht is het, een der uitgedrukte sentimenten, zooals gij doet, te vergelijken met een overeenkomstig sentiment bij Zola, en te zeggen: dit laatste is mooier. Maar hierbij nu mis ik voldoende aanduiding van uw kant dat gij dat speciale waardoor die sentimenten zich onderscheiden hebt gevoeld.

Het is niet onnatuurlijk dat ik thans vervolgd word met de namen van juist die schrijvers die ik vond dat mij te weinig gaven in plaats van te veel, - maar het is niet heel overtuigend voor mij.

Zou ik de schoonheid van datgene niet begrijpen wat Zola wil uitdrukken in die woorden uit: 'la Faute de l'abbé Mouret'?

Zou ik niet kennen het oude beeld van 't menschenleven dat is God's zijn en de paring die is de scheppings-daad daarin?

Of ik, maar die schoonheid is mij hier niet diep en compact genoeg gezegd, en dat beeld is mij hier niet verheven genoeg gedacht.

Ziet gij niet dat Zola's woorden oppervlakkig zijn? Het sentiment is daar bedacht in de meesleping der situatie, het deed daar goed als een glans-toetsje in 't boek. Het is niet een sterke concentratie van gevoelde wijsheid, een machtig harmoniseerend samenpakken en in woorden tot onbeweeglijkheid sperrend al het denkbaar gevoelde met vasten greep. Er zit de kleine vreugde in van een vondst, zooals de romanschrijver ze beleeft, die zich personifieert met zijn figuren en zich verwondert over de fraaie dingen die hij vinden moet. Het is bedenksel. Is dat groote vreugde, die gelegenheid heeft zich te verheugen over het 'trouver logiquement pas à pas'? Dat is de verheugenis van vóór de schrijftafel, over een verrassende gedachtevondst, geen heilige emotie.

En wij weten allen wel dat Zola de groote wijsheid niet waarlijk machtig is die hij daar te kennen geeft. Waar is in zijn werken de sereniteit die alleen harmonieeren kan met de hier betuigde volmaakte onschuld? Onschuld die christen noch heiden gekend heeft, die alleen in Eden was voor den val, en die ook in zijn Paradou niet blijven mocht? Sprak hij niet van 'la faute'?

Zal Zola het zijn die ons Paulus en Augustinus doet vergeten? Zijn het zijn donkere, zware, moeie boeken, waarvoor het donkere en geheimvolle dogma der kerk, van 't vleesch, in licht en ijlheid zal opgaan?

Het door Zola gezegde is een waarheid, maar een onvolledige. De

uitdrukking van Paulus dat 'het bedenken des vleesches is vijandschap tegen God' is evenzeer een waarheid. Eer gij nu iemand 'inferieur' moogt noemen aan eene wijsheid, moet gij zeker weten dat hij die wijsheid niet heeft kunnen bereiken. Want wie zegt u, dat hij niet, deze wijsheid kennende, ze uit vrije keuze voorbijgaat omdat ze hem niet volledig schijnt, en hij eene nog diepere zocht waaraan gijzelf inferieur zijt? Nooit heeft een dergelijke verklaring kracht, als men niet met meesterschap naast elkander weet te stellen de dingen die men meet en weegt.

De periode van Zola is een zeer fraaie periode, maar een roman-zin. Het is geen poesie. Hem, in wien het sentiment sterk en levend is, geeft ze geen bevrediging. Veel schooner is de taalbeelding er van in 'the Revolt of Islam', Canto sixth, XXXV, XXXVI en XXXVII, - of nog schooner, want fijner, in 'Mei' pag. 145 en 146, beginnende:

'Toen wordt het schemering en avondgroen'.

Hierbij is Zola plat en grof, want hij spreekt in een gewoon redeneerend auteurs-idioom over veel te gewijde dingen. En mij wordt dit voorgehouden om tegen óp te zien!

Ik houd niet van uitleg geven en ik drink al zooveel bitter misverstand dat ik het bijna niet meer proef. Twee aanwijzingen mogen volstaan:

1° De toon, de stemming, de ideëenkleur van het eerste hoofdstuk van den zevenden dag, drukt uit de verheerlijking van de daad, er na. Elk andere wijze scheen mij grof. Wat de lieden zoo vaag noemen was mij met het oog op de dingen zelf, nog te hard, te scherp.

2° Het woord 'offer' is het eenige woord dat kon uitdrukken ons *weten*, dat wij hartstocht zijn, maar God niet.

Nu uw laatste opmerkingen. Deze raken aan het eigenlijke wezen der verbittering en ergernis die mijn werk gewekt heeft. Dit vond ik bij anderen terug, maar niet zoo bezadigd uitgedrukt.

Mijn werk is niet meer dogma dan een schilderij of standbeeld het is. Mijn hoovaardij is niet grooter dan die van alle dichters, mijn prediken is het

prediken van elk lyrisch poëet. Het schijnt alles zoo anders omdat ik andere stemmingen beeld, dan onze tijd, die zeer dogmatisch is, gedooft. Ik deed *wat mij 't natuurlijkst was*, en in waarheid niet anders dan elk artiest: beelden en geven wat hij 't beste heeft.

Waarom ergert nu mijn verkondigen de jongeren zoozeer, terwijl zij van anderen trots en echte zelfverheffing verdroegen in een mate waarin die zeker bij mij niet gevonden wordt?

De redenen zijn gecompliceerd, maar één er van schuilt in uw woorden, dat ik niet sprak voor 'goed geweten sympathieken'.

Uw betoog met den breeden aanhef wordt maar slecht geschraagd door dat dunne tusschenzinnetje aan 't eind. Als mijn publiek uit 'goed geweten sympathieken' bestond, was het dan ongeschreven gebleven?

Is het u niet opgevallen dat het juist een essentieel deel van mijn religie is, geen onderscheid te maken tusschen 'goed geweten sympathieken' en ongeweten antipatieken?

Noemt ge dat orthodoxie? Integendeel, het is ketterij. Het gevoel van ergernis tegen mij is verwant aan dat der ketterjagers, aan dat van 't schrikbewind. Ik was altijd een 'suspecte' in de revolutie, ik heulde met de ci-devants. Ik deed niet zoo ronduit mée aan de illusie dat de wereld vol laag canaille is met enkele, zeer enkele echte menschen, de artiesten, geschaard om Nieuwe Gids en Mercure de France.

En gij hebt niet, zooals gij bedoeldet, *mijn* dogmatiek bewezen, maar de uwe. Want geen zoo kras dogma zult gij bij mij vinden als het uwe: dat praten over en verkondigen van een bepaald schoon - behalve met goed geweten sympathieken - pretentie is.

Dit is dogmatiek want het is gezag. Iets, geheel vreemd aan mijn woorden of gevoelens. Ik beeldde mijn eigen zielsdingen, - maar gij zoudt mij willen dwingen, alleen omdat gij dat zoo meent, niet te gehoorzamen aan dat wat ik in mij als 't beste erken.

Laat mij een woord van Walter Scott tegen u mogen gebruiken. Hij

zei het tegen zijn dochter en ik vraag voor het vaderlijk accent er van uwe verontschuldiging:

'When you have come to age, my dear, you will thank God *that everything which is supremely precious is common.*'

Met de meeste hoogachting,
Bussum, 15 juni 93

F. VAN EEDEN.

[Nummer 5]

Reges Tres

Jan Veth, pictori et poëtae verae virginitatis maxima cum affectione dedicatum.

Dramatis Personae:

Caspar, Tharsis Rex.
 Balthasar, Sabae Rex.
 Melchior, Arabum Rex.
 Michaël Archangelus.
 Puella Regia.

(Tres in rupe morituri reges sapientes consedunt. Nondum sol ortum est. Ubique diluculum morosum albidens.

Caspar florem roseum manu tenet, in fronte topazium gerit, Balthasar florem gilvum cum saphiro, Melchior florem purpureum cum adamante. Silentium satis longum. Tandem Caspar dicet: Nox finitur...)

CASPAR.

*De nacht eindt,
tot de zwarte bron gaan wij.*

MELCHIOR.

*De vader zal ons bij de handen
nemen en langs altaren leiden;
vriendelijke kaarsen
druppen
stille zaligheid-vlammekens
op onze lippen.*

BALTHASAR.

*Uw handjes willen we
nog eenmaal kussen.*

CASPAR.

*Nu komt de zon,
Als toen de klinkende ster,
Als toen
Gaan we tot het kind.*

OMNES.

Tharsis, Saba, Arabië!

CASPAR.

De ster kwam.

Zie, ik heb mij aangedaan

in mijn doorweven

Samaar.

Weet zij wat de randletters zeiden?

'Wonder is geel' en

'de leeuw heeft een vlam gekust.'

Met zeven kemelen die op mijn stem kwammen

Geleid van zeven pauwen,

goud was pantser

mijner slaven.

Bij het ter aarde buigen

Schoven ze

zacht van muziek.

En vreeslijk waren de vrouwen

met ravenhaar,

want ze spraken niet,

maar als ze met witte handen het haar grepen

vlogen ze op, hoog weg.

Boven bazuinde de ster.

BALTHASAR.

In de schatkamern van Balkis

deed ik mij aan

met mijn erfdeel.

Veel vogelen vlogen vooruit bij drieën,

verbonden met harpesnaren
 die trilden in de lucht.
 Veel knechten met raadselen in de schilden,
 en dertig zilveren vrouwen
 die reuken ademden
 van het rijke land
 Saba,
 en in hun kus bedwelming brachten
 tot bleeke dromen.
 Boven bazuinde de ster.

MELCHIOR.

Donker is mijn land,
 zwart deed ik mij aan,
 met tachtig zwarte hengsten,
 lichtend van oogen in den nacht,
 met mij een honderdjarige
 slaaf, die kende
 wijsheid van edelsteen en planten;
 en wrange murre
 in looden vaten
 droegen de acht sprekende runderen
 gladvachtig, die kwaaluitdrijvende
 melk gaven.
 Boven bazuinde de ster.

OMNES.

Wij zagen ons
 tot een vijgenboom

CASPAR.

*De kruin bloesemde
en droeg vrucht.*

BALTHASAR.

*Aan den voet
kolkten drie bronnen.*

MELCHIOR.

*Ivoorblank
was de stam.*

CASPAR.

Herodes! waar is de koning?

BALTHASAR.

Herodes! wij wachten.

MELCHIOR.

Herodes! waar is het kind?

CASPAR.

Maar zijn stem sprak: Ik ben de koning.

BALTHASAR.

Het kind waarheen sterren stralen.

MELCHIOR.

Herodes! wij wachten.

CASPAR.

Het kind waarheen wijzen bidden.

BALTHASAR.

*Hij zeide: Niet hier, maar wijs mij
dat ik meê aanbidde.*

OMNES.

Herodes! wij wachten.

MELCHIOR.

*Bloed zag hij in den nacht
bloed straalden de sterren,
in bloed wurgt, Herodes.*

CASPAR.

De weg is wit naar Bethlehem.

BALTHASAR.

*Kinderzielen nevelden in processien,
als stralen tot het ster-midden.*

MELCHIOR.

*Op de heuvelen rond Bethlehem
stonden wij.*

*Witte koningsmantel
in uw midden is een teeken:
het is het Woord,
het is de Zoon,
het is God!*

CASPAR.

*David! ik zag u waren langs
de heuvelen.
Hebt ge de luchten gekust
van den stal rijzend?*

BALTHASAR.

*De ster heeft aarde en zee gedekt
en geluid en licht.*

OMNES.

*Aangebeden en geöfferd
hebben wij
gaven der landen
Tharfes, Saba, Arabië.*

CASPAR.

*Goud is mijn offer:
Goud wijl ge vorstt zijt.
Over menschen zult ge heerschen, vorst,
in liefde, verzoening, genade,
treurend over afvalligen, een vorst
kastijdend in goedheid.*

BALTHASAR.

*Wierook is mijn offer:
Wierook wijl ge god zijt,
Gods eenig geboren zoon, god in waarheid,
één met den vader,
Wonder der Eeuwen!*

MELCHIOR.

*Murre is mijn offer:
Murre wijl ge mensch zijt,
Spot uw purperen mantel, doornen uw kroon,
God aan het kruis,
lijdend mensch.*

(Silentium satis longum)

CASPAR.

*Hoe milde het kind lacht,
Moeder gelijk!
Zie de bloemen van zijn voetjes
in mijn handen.*

BALTHASAR.

*In mijn baard handjes gedartel,
Moederke lacht tot het kind,
Vader dankt.*

MELCHIOR.

*Stil is de hut,
ezel en os slapen,
en in den hoek neuriën herderen na
het lied dat hen riep,
gemmen-tros uit heilige monden.*

OMNES.

*Heer! erbarm u om
Goud, wierook en murre,
drieëenheid van gaven
tot hem gebracht.*

CASPAR.

*Laat uw adem gaan over ons,
blank als uit den kindermond.*

BALTHASAR.

Laat ons gaan als zacht gelach.

MELCHIOR.

Heer! verlos ons in den klank uwer stem.

OMNES.

*Tot de zwarte bron gaan wij:
het Licht komt.*

(Tum veniet Puella Regia placide cantans)

PUELLA REGIA.

*Een prinses spon in den tuin,
Marioline en blaauwe lavendel.*

De tulpen zeiden:

Mijn lief is wijn.

De rozen zeiden:

Mijn lief is mijn.

De lelies zwegen:

Liefde is pijn,

Blauwe lavendel en mariolijn.

Gegroet, oude koningen!

REGES TRES.

Gegroet, koningskind!

PUELLA REGIA.

Zaagt ge mijn paradijsvogel?

De wind nam hem.

*Hoog was zijn staart als
een gouden pluimbal.*

Zaagt ge hem?

REGES TRES.

*Het licht dat u brengt
voert ons heen.*

PUELLA REGIA.

Gaat ge heen, geeft gij mij uw bloemen?

Tum Caspar florem roseum
puellae tradens dicet:

Kind!

*Eenmaal zag ik een sphinx in zee,
oplachend tegen den Hemel,
een kroon, van arenden omving
zijn hoofd, zijn mondhoeken bliezen
bliksem op.*

*Weg ebde de zee,
en ik zag zijn klauwen als zeilsteen
aantrekken met geweld
wijn zochden de borsten.*

*Maar op spoot uit zijn schedel een bron,
langzaam grooter opfonteinend
met zwaren straal.*

*En ik omfpande die in liefde en werd
opgevoerd in de welriekende tonen
van rein water.*

In mijn hand was de roode bloem.

PUELLA REGIA.

*Een nonne bidt bij 't bekaarst altaar,
Marioline en blauwe lavendel.*

Maria zeide:

Mijn bloed is rein.

Jesus zeide:

Mijn bloed is wijn.

Jesus, Maria,

Uw wonden pijn,

Blauwe lavendel en mariolijn.

Tum Balthazar florem gilvum

puellae tradens dicet:

Zwart en goud is uit het roodgegloeid ei

de vogel Phoenix; de wouddieren

aanbidden dezen

honderd jaren,

en uit de wonderbekkens besproeit hij het woud.

Langs hem ben ik gegaan,

hem noemend Phoenix! Phoenix!

Tranen rijker dan wonderwateren

hebben zijn gloeiogen geschreid,

hij grootste onder vogelen,

eeuwige Phoenix.

En zijn lied was van het onbereikbare,

en zijn wil was verandering.

Weêr gloeide rood het ei, en herboren

in zwart en goud

bleef hij schreiend, grootste onder vogelen,

eeuwige Phoenix.

De grond vruchtig van zijn tranen teelde

de geele bloem.

PUELLA REGIA.

*Ik heb in den barren nacht gedood,
Marioline en blaauwe lavendel.*

*Mijn tranen zeiden
Van groen venijn;
Mijn ziele zeide
Van niet meer zijn.
Mij brandde alles
Van nachtepijn.*

Blaauwe lavendel en mariolijn.

*Tum Melchior florem purpureum
puellae tradens dicet:*

*In den nacht-hemel zag ik twee oogen als werelden,
het waren toornen van licht, het waren stierhorens van vuur,
beheerend door zien,
dwingend als magiër-oogen.*

*Op aarde kromden zich
paarse vrouwen onder helgeele mannen,
in bergsprongen tusschen rotstorens:
eene was kleurend als de regenboog,
eene als de opaal,
en achter was licht als
door zeedieren geschenen.*

*In den nacht zwartten de oogenballen,
doorgrauwend tot zwart,
was alles gedonkerd.*

*Maar in het al-zwart waren nog de oogen als werelden,
toornen van licht, stierhorens van vuur.
Toen heb ik de purperen bloem geplukt.*

PUELLA REGIA.

Gegroet, oude Koningen!

REGES TRES.

Gegroet, Koningskind!

Tum Puella Regia lacrimabit
et genua flectens dicet:

Zwaar zijn mijn bloemen!

MICHAEL ARCHANGELUS.

Jesus, mijn gouden bloemeke!

De witte weg naar Bethlehem

was een tuin

Was niet Maria een palm,

en was niet Josef een laurier,

en de herders het omrandend sterremos?

Toen zijn gegroeid

de geele, de roode, de purperen bloem.

Maar gij zijt de gouden.

Rust, kindje,

de Vader is groot.

Bloemen rij,

want uw voorhoofd is de lelie,

en de borsten uwer moeder

die een mystieke roos is

zijn groothartige asters,

en uw handjes zijn klimmende windekelken,

*terwijl de paarse hagerank uwer oogen
glanst boven het wondere standelkruid
van uw mond.*

*David heeft uw geuren gekust
die om zijn harp rankten.*

*Rust, kind,
tot het gaande Leven.*

*Rust allen
na het bewogen einde.
De Vader is groot.
Ziet hoe roodvurige vlammen
langs den zwarten berg
den blank-vluchtigen omstuwen.*

CASPAR.

Waar is de koning?

BALTHASAR.

Pilatus! Pilatus!

MELCHIOR.

Waar is de God?

CASPAR.

Wij hoorden u roepen: Ziet den Mensch.

BALTHASAR.

Hebt gij hem aangebeden?

MELCHIOR.

Pilatus! Pilatus!

CASPAR.

Hebt gij hem eere bewezen?

BALTHASAR.

*Geschreven is: Deze is de Nazarener Jesus,
koning der Joden.*

OMNES.

Pilatus! Pilatus!

MELCHIOR.

*Geen water zal uw handen wasschen,
geen water ter wereld,
geen bloed zal uw ziel wasschen.*

CASPAR.

Zwart is de dag ter calvarie!

BALTHASAR.

*Hoor! aarde splijt,
Nederig buigt Noordsch eikgeboomt,
zwaargewortelde Oosterceders.*

MELCHIOR.

*Maar een boom staat recht,
en het trotsche voorhang scheurt weg:
voor allen is het Heilige der Heiligen.*

CASPAR.

*Wij schouwen op en herkennen
ons offer in het zijne.
Goud is zijn lichaam nu.*

BALTHASAR.

Wierook is zijn geest.

MELCHIOR.

Murre is zijn lijden.

REGES TRES.

Uit zijn zijde zijn drie bloemen gebloeid.

PUELLA REGIA.

*Zwaar zijn mijn bloemen!
Slangend omkronken mij
zwaar hun geuren,
sfelt omwijken zij mijn oogen,
aan mij ontzuigen hun stelen voedsel.
Zwaar zijn mijn bloemen!*

Tum Michael Archangelus
manum in frontem puellae
ponens dicet:

*Langs drie ladderden
heeft een kind den toren beklommen.
En neêrziend zijn onbegaanbaar terug de wegen,
plooien zich dan niet,
opluikend als de Maria lelie
vleugelen.*

REGES TRES.

*Herrezen God!
God van Genade!
Bron van Licht!*

Sol oritur.

25 Mei 1893.

ANDRÉ JOLLES.

[Sonnetten]

*De zee is ruischende, ruischende in den nacht,
Donkre ademen, sombere rythmen zacht,
Bange deiningen, droef, en ver bevende;
Boven 't vage licht in droom zwevende.*

*Rusteloos ruischen de deiningen, eind'loos rein,
Samen sidderen de bevende klanken;
Golven gebaren snikkende, de blanke,
Biddende omhoog, om in 't licht te zijn.*

*Zóó, met deiningen eind'loos van droeve baren,
Komt in dit donker leven aangevaren*

*Mijn ziel, die is droefruischende in den nacht,
Dien nacht, om haar reinkuische licht gebracht,*

*Zóó opsnikkende, biddende droef uit
Om Licht, met zacht, donkerruischend geluid.*

*Zoo zacht, zoo zachtruischende als een stroom,
Rein, en zoo klaar, en zoo kalm-spiegelend...
Puur als blanke wateren, en wiegelend
Meêdeinend Licht, als een bevende droom...*

*Zoo kuisch en tevreê, zoo welgebeden vroom,
Ons Leven in Liefde, mijn ziel spiegelend
Hâár ziel, en zóó zacht wiegelend
Omhoog, dat het Eeuwige Godslicht koom'...*

*Maar zoo onbewust nog, zoo peinzend, met vragen:
Wáár zal de reine stroom eenmaal verkwijnen,
Wáár zal mijn droom in 't Eindeloos verdwijnen?*

*Rusteloos ruischende, naar horizon,
Als deinende zee naar de reine zon,
Mijn Ziel droomend naar 't verre Lichte-dagen...*

HENRI BOREL.

[Menschen]***Menschen.***

*Naar dien vergevingsdag die nooit verscheen,
gaan zij in 't pijnlijk glore van hun droomen.
Het noodlot heeft hun hoop de hand genomen,
en 't hopen stil vergaat in droef geween.*

*Hun ziel heeft nooit een blijen zang vernomen,
en 't wee staat in hun mensch-zijn diep gesnêen;
ontheilgd is hun geest van 't moede komen,
van 't machtloos vliên, door 't ruim van hun verlêen.*

*En nu, na al de rampen die hen snoeren,
nog grijpen zij naar 't sneeuwig-wit Geluk,
die hooge rots in hun meêwarig lot.*

*Eén wensch in 't lage leven dat zij voeren:
'o Willen, plechtig, gaan door 't levensjuk,
om, met hun ziel, zich te ankren aan hun God!*

Zielsucht.

*o Vluchten naar den verren gang der tijden,
het leven rukken uit zijn aardsche banden,
het vol van liefde aan zijnen schepper wijden
en op het altaar van zijn God verbranden.*

*Uw dagen, kind, deed heel mijn zijn ontwijden,
toen 'k opleefde in het maagd-zijn uwer handen;
mijn Schoonheid, kind, die in uw weelde blijdde,
moest ik, voor u, in de eindloosheid verpanden!*

*Want kon 'k in 't Hooge schittren op mijn wegen,
zoolang de wereld-mensch in mij moest leven,
en 't hoofd deed neigen naar dees droevige aarde?*

*En waarom heeft uw liefde niet gezwogen,
toen mij uw woord niet meer den glans kon geven,
dien ik, tot diadeem, op 't hoofd vergaarde?*

VICTOR DE MEYERE.

**Ave Anima.
(Secunda ordo visionis).**

*Bove'aardsche vreezen, o superieure
Verwonderingen eener Vrouweziel,
Toen dit menigerlei levens-gebeuren,
Opgaan, neêrgaan, gewentel en gewiel
Van dingen en gedachten, lichte' en kleuren,
Voor haar gezicht als een oud kleed verviel.*

*Toen ging z' in gangen harer binnen-oogen,
In lanen van gestalten staanden en stil
Voor zingebouwen, torens hooggetogen,
Meer-breedten vreezende voor wind-geril;
Stadmuren stonden met verbaasden wil,
Vreemd-vragend zien zon-bloemen naar haar oogen.*

*Groot staren hare blikken in het wijde
Raadsel-verschijnen van dit Wereld-heel,
Met tranen-weenen daar al was verscheiden
Schijn-wezen schoon van vroeger aard-tooneel;
Zoo wordt zij nu met dit mysterie-veel
Verwant door wonder-starend oog-verwijden.*

*Bloem-geesten nemen haar in zuster-rijen,
Om deze ziele-liefde éénzaam groot,
En zeer inwendig wonderlijk verblijven
En om haar weemoed en haar oogen rood,
Nu zij met bloemgedaante' als speelgenoot
Wel tweeling-zuster-teerlijk wil vermeien.*

*Mede bloem-bloeiend zingt zij bloeme-talen
Van zonbloem groot, renonkel, dahlia,
Vlam van klaprozen, leliën van dalen,
Toortsbloemen, anemoon en fuchsia.
En waar zij wandelt zien haar alle na,
Meenend dat Hemel-kind is komen dalen.*

*En hoog geheven wijze denneboomen
Bewegen met diep-zinnend hoofd-gebaar,
En langzaam wuivend als ontwaakte droomen,
Verbazen heen en weder met elkaar,
Om 't ziele schoon van deze vrouw vernomen,
Verwondren heilig en beminnen haar.*

*En vogelijns zinge' om de Vrouw-beminder
En lieven om haar wezen zilver-rein
Van wie z' op aarde geene zuster vinden;
Goudblonde kevers maken feest-festijn
Om haar straal-hart, en door bosch-loover heen,
Naderen spiedend schuchter-schichte hinden.*

*En vlugge beken vluchtend door de velden,
En licht-verstralende als zilverlint
In open velden jubelend vermelden
Den roem van haar groot harte welgezind;
Veel regen-spreidende fonteinen welden
Voorbij de voeten van het Menschekind.*

*Wondere, zij verwonderd' in dit Leven
Van wereld-dinge' en zielen onderling
Vermengd, in haar Hart-kerk is nagebleven
Wereld-Liefde, die is Verwondering.
Is niet de Taal-leer waarmêe openging
Het Aard-Mysterie zóó in haar geschreven:*

Wereld-Liefde, die is Verwondering?

*Supreme Vrouw-ziel die hebt al omvangen
In uw armen-omhelzing wereld-wijd,
Stil Vrouwehart luid-vol met veel gezangen
En in dien éénen Taal-zang ingewijd!
Gij bevende van Liefd' en Licht-verlangen,
Supreme Vrouweziel gebenedijd!*

J.D. BIERENS DE HAAN.

Eenig gekapt stroo over de ontwikkelde lui.

Ontwikkelde mensen, voor u wil ik heden wat schrijven. Het is waarachtig geen edel werk maar uw zaagje van de 'genietbare' literatuur wordt sarrend; we ontmoeten nu overal, langs de kolommen van ons bladen, om alle hoeken van ons tijdschriften, uw wijs gelaat, - en uw verwaand getruut, uw soliede onwetendheid, uw joviale bekrompenheid worden te luidruchtig. Daarom deze moedwillige gedachtetjes.

De ontwikkelde mensen zijn het allerverst afgelegen van de Kunst. Zij hebben niets gemeens met de Kunst.

We leven onder zoo'n oceaan van leugen, dat we haast de leugens voor waarheid houden. Als ontwikkelde lui hunnen mond openen, ontrollen daaruit lange linten van leugens of afgeleefde maffe waarheden. Zij hebben al den poespas van den modernen geest opgeraapt. Zij zijn de veelwetende pontifices, zeker en gerust vastgeankerd in de maatschappij van nu, de snellig en tevreden glimlachende mufflissten, die natuurlijk, *organisch*, leven in wat Flaubert eens noemde 'la charognerie contemporaine'. De leugens hebben onder u gewoond, ontwikkelde menschjes: gij zijt niet vrij; gij zijt de vleeschgeworden Leugen. Gij hebt niets te maken met Kunst. Die monsterachtige ketterij: het officiëel onderwijs (programmas, wet, plak, enz.) heeft die onderwijzerszieltjes voortgebracht; het onderwijs heeft de personaliteit verwurgd, al het jonge dat op eigen beenen loopt overrompeld. het eigen-geziene en eigen-gevoelde, al het levend-gedachte dat opbot in een kindergeest verpletterd (want een waarheid is noodlottig een opstand in onzen tijd). En de ontwikkelde mensen zijn wijs, want zij kennen het mysterie niet meer. Cultuurmenschjes, dit zou 'k u in de ooren willen knopen, en in het brein willen spijkeren: gij zijt de

rationalistische hoogepriesters der makke mediocratie, die zich het recht gelooven over alles te spreken zonder iets grondig te kennen. Gij hebt noties van een heeleboel dingen, maar het Eénige dat ge moest weten weet ge niet meer. Dat heeft u verwijderd van de Kunst. Gij hebt niets te maken met de Kunst.

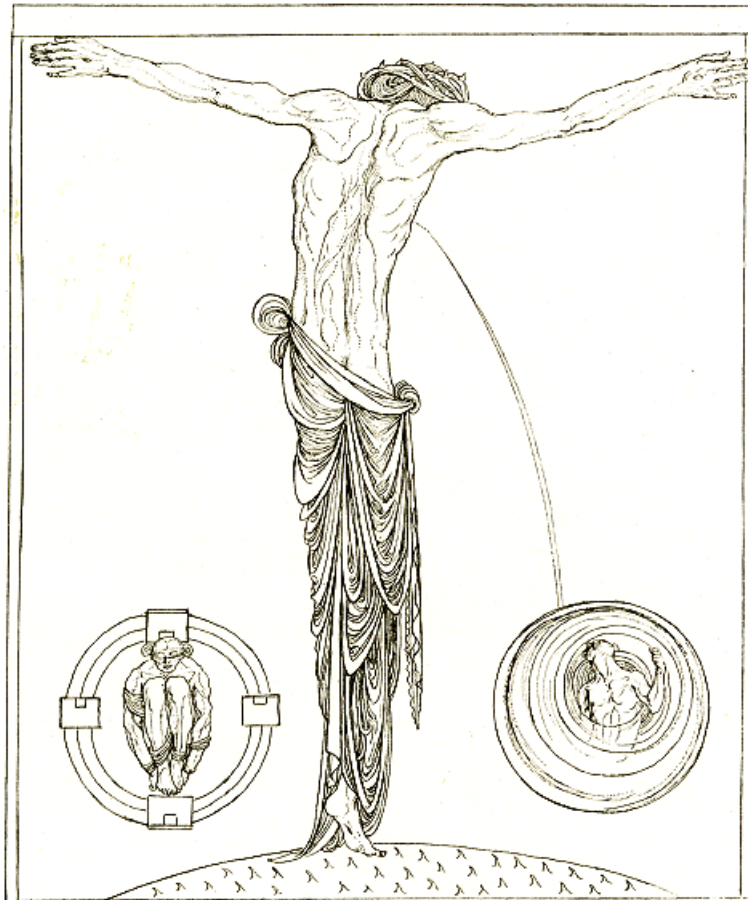
Zij hebben steeds den mond vol met woorden als Waarheid, Natuur, Natuurlijkheid, en wat weet ik al. Lieve God! zij zijn wel de onnatuurlijkste voorbrengselen van het Groot Absurde. In hun geest groeien al de vieze kromme knollige woekerplanten der conventies, de malsche en vetvleezige cactussen der gemeenerede-waarheden, de gore en garstig-riekende zwammen der clichés; uit de melaatsche en vochtige fonguskorst der dogmata, kruipen de ontelbare leugens omvangen en omrankt door het viltkruid der formules. En overal slingeren rond de lianen der gemeenplaatsen, en ziehier eindelijk, sponsachtig, wrattig, knobbelig, loodsbleek, stinkend, netelig en puistig, het geslacht der ontelbare en veelvoudige vooroordeelen.

In hen is het *natuurlijk* Gevoel dood, zij hebben den zin verloren van het Ware. Voor hen is het Ware: het aangenomene, de conventie, - en slechts dat is natuurlijk, waaraan zij gewoon zijn.

Het verkrachten der overlevering is een heiligschennis. Als zij iets ongewoons zien, dan lachen ze. Poovere sullen!

Wat zij kunst noemen is het allerblindste realisme, of - als ze zéér ontwikkeld zijn - de artisterij der aanwoekerende dilettanti en decadenten. Wie nog puur ziet met kinderoogen, en de fijnste, grondigste gevoelens weergeeft rechtstreeks en natuurlijk, wie in den volsten zin van 't woord een Mensch is, die blijft een apocalupsis.

Het is juist omdat wij een natuurlijke, ware, frisch-gezonde Kunst willen dat wij u herhalen, o ontwikkelde bruten: gij hebt niets te maken met de Kunst. Er bestaat een slag van ontwikkelde menschen - de gevaarlijkste! - die steeds toegevend meêloopen, en zij sukkelen de voorhoede achterna van al wie hardnekkig strijden willen om de levende Kunst (die houding komt

soms overeen met tamelijk utilitaire begrippen). Die, toonen een genegenheid voor het 'moderne', vinden het buitengewone 'interessant'; ja, van tijd tot tijd zelfs gelooven ze dat het hun plicht is, geestdristig te schijnen. Maar dan is 't als een oud karkasachtig huurkoetspaard dat - herinnering aan frissche en vlugge jeugd! - dartellustig den wind opsnuift, (van waar komt hij?) en vooruit hossebost en tien meter verder blijft stilstaan, lendenlam en deerlijk hijgend.

Neen, wanneer ze zich eens laten meê sleuren, dan is hun geestdrift als een lucifertje dat dadelijk uitbrandt. En nooit zie ik in hen een meedogenloozen, onwrikbaren haat voor al het middelmatige. Zij staan oneindig ver van de Kunst. Alles rond hen en in hen is middelmatig. Wij kennen de slutse boeken die ze aanprijzen, het schandelijk tooneel dat ze ophemelen. Zij zijn middelmatig in theorie en in praktijk, middelmatig in hun aesthetiek, walgelijk middelmatig in hun deugd en in hun weeke verdrietige ondeugd. Zij zijn groot noch voor het goede noch voor het kwade. En, wat zij ook mogen beweren, zij hebben geen eerbied voor de hooge Kunst. Zij zijn vooral 'badauds', die op de groote weegen der literatuur rondgapen. Ze meten met dezelfde maat Vondel en de December- revues der kleine schouwburgen. Gij, o ontwikkelden, eerbied voor de hooge Kunst? Komt, bekend toch dat de kanalerie der politiek u meer aanlokt. Gij leeft dagelijks dezelfde couranten als het gespuis. Verwijdert u van de Kunst.

Gij leeft in een *andere* wereld dan de Dichters, indien het wel leven mag heeten, het bestaan van wie niet verlangt maar het eeuwige. Gij hebt misschien *geleefd* in een ver weleer, maar met iederen stond gaat ge wat meer dood. Uw woorden klinken een oogenblik in uw schijnwereld, en daarna? Wind blaast door doode boomen, de takken bewegen en schijnen te leven, één ongenblik; tallooze stappen gaan met verward geritsel door dorre blâren, en 't geluid sterft uit, en dan is alles weer vergeten.

Uw woorden ontmoeten nooit de woorden van de Dichters. Zij leven niet in het hooge, het eenige leven, zij zijn doode woorden; en gij allen, gij

zijt dooden. Gij zijt de menigte waarvan Mallarmé eens zij: 'Elle aura, dans tous les sens de la fureur, exaspéré sa médiocrité, sans jamais revenir à autre chose qu'à du néant central.' Gij zijt de zeggars van 't nuttelooze, de makers van Niet.

En voor u, o ontwikkelde lui, zou de kunstenaar moeten spreken! Ziet, eerlijk gesproken: indien ik niet schreef een weinig voor mezelf, en ook om de Kunst in haar eigen, om het Schoone, het Opperste Geheim in zichzelf genomen, - indien ik niet schreef zooals anderen bidden, - dan zou 'k toch nog liever schrijven voor 't volk, de intuïtieve zielen, de barre breinen, de nederigen, de kinderen.

15 Januari 94.

VICTOR LIEBER.

[Nummer 6-7]

Spaansche Reis

Aan Gerlof Van Vloten.

Opdracht.

Vriend die met vriendlijken geest en beschroomde
 Vriendschap mij meêtroonde in het moorsche land, -
 Mij die blijde moderniteit, en brand
 Van daagschheid daagde die ik daaglijks droomde,
 U die droom van 't vergane en moorsche doomde
 Of *gij* poëet waart, die ge in fijnen band
 Van zin en geest vingt, tot er ziel door stroomde,
 Stell'ger als mijne, naar poëten-trant
 Eeuwiglijk vaag: - o wat stoomt hier ons beiden
 't Leven in hart en oogen, onze beide
 Zielen vormen het maar naar eigen beeld; -
 En wat zullen in onze eigene landen
 Onze beelden wonderlijk gaan belanden,
 Blozende in 't grijze daar de zon door speelt.

Malaga, 29 September '93.

Valencia

I

*De bloemen van Valencia: onder tenten
 Ranken ze voor de witte huizen-rijen,
 Rankende oprankende alsof handen glijen,
 Armen vlijen, de bloesems, vrijen, blijen,
 Eén bloem'ge lijst rondom het donkre en jente en
 Wiegende meisje op slanke heup; en zij
 Lachen de zwarte in diamanten brand en
 Kinderlijke oogen, en de maagdehanden,
 Klein en volrond gebootst, hebben waranden
 Van bloemen éene ontplukt voor mij, vreemdlanden.*

II

*En met een anjelier in 't knoopsgat, - geuren
 Van weeldrer bloemen walmden in mijn haren,
 Maar deze liefst me omdat nog liever waren
 Handen in 't vaderland die deden beuren*

*Eéne mij daar toen 'k ging, - ben ik geschreden
 Trappen op van de moorsche Longa: gleden
 Palmen daar niet omhoog: steenen pilaren
 Gekorven stam, en rankwaaierde blaren,
 Vervlochten tot zij boven bogen waren;
 En daalden arabesken uit die hoogte
 Tot muren niet, figurend tot geboogde
 Lijsten om ramen, die mij uitzicht gaven
 Op Moorentuin daar frissche stralen laven
 Donkere oranje en de breede agaven.*

III

*En vóór 't café daar marmeren tabletten
 Fonklen van glazen zilverige orgeaden,
 Die sierlijk leppen de Valenciaden,
 Zomersch getooid, - komt, met gitaar aan
 't Lint om den hals, in halfgesloten oogen
 Schemer van rijker eeuw en kostbrer jaren,
 Tokk'lend als toen, - en om hem heen vergaren
 Refreinende monden, vrool'ken die letten
 Op elk slot, het verliefd-sentimenteele -*

*Hoor 't teer' refrein! - of 't klucht'ge - happende keelen
Klak-klakken 't hem na: - dat straatkind, de romancen-
Zanger, mijn vriend, want ik ook draag de dansen
En maten van verloren vrool'ke tijden
Door 't stof van de steden die lachen blijde.*

IV

*O die meloenen etend onder palmen,
 Uit één vrucht eet, drinkt, wast uw hande' erin,
 En dán verstaat gratie en kindren-zin,
 En in 't gebaar het koninklijke talmen: -*

*Hoe ziet ge op mij die 't hart vol van de galmen
 Van 't klankbord dat het Leven heet, midde' in
 Uw blijheid en uw hoogheid stom, bemin
 Met ooge' alleen, die stil staan als twee schalmen?*

*Weet dat ik in mijn land, waar kleinen haten,
 Heel lang zat krom over mijn leed gebogen:
 Eerst in uw zon groei ik weer recht en wil*

*Nu eerst mijn trotsche Zelf weer groeien laten: -
 Dan, u door trots verwant, zal ik mijn oogen
 Zachten, en will'gen-in uw heldre gril.*

Alicante

I

Aankomst.

Gezonde paarden liepen in 't geleisel -
 De wagen rolde zacht achter hen aan -
 De maan maakte al 't stoffige huizen-grijzel
 Wit en er spookte meenge sombre laan.
 En oleanders bloeiden stil, gebogen
 Tusschen het groen van veel-sprietige palmen,
 En lachen klonk waar 't fonkelde in den kalmen
 Maannacht van glas en zilver en blijde oogen
 Voor 't weidsch café, - en door zuilige alleën
 Van palmen die de stroeve kronen wuifden,
 Domp-deinde, - en 't zwart want spon en zeilen luifden, -
 Mastbosch en vloot, waarvan de lichten gleën
 En deun ter kalme Mediterranée.

Toen, van 't balkon, zag ik dien arm gestoken
 Der palmenstad, die dragend steenen bogen,
 De zee omvat die met haar leit gedoken
 Onder 't gebergt van rots en blauwen hoogen.

II

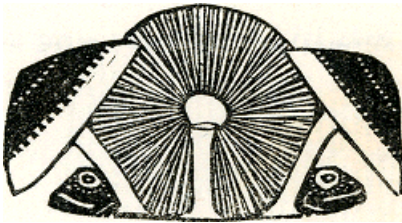
Café.

*De koele doorgang voor 't café is blijde
 Met glazen, waterkraffen, en in kleuren
 De carafons, die zomermenschen bij den
 Bovensten hals optillen en de geuren
 Slurpen die met den scheut in 't water glijden.
 De wind van zee doet lat-en-zon-gordijnen, -
 Die, half ontrold, in ongelijke lijnen
 Kaderen die zee zelf, dier blauw aanglijden
 Boegen opdraagt en brokken mast en dansend
 Want en gul licht op witte zeilen glanzend, -
 Het indolente van haar deining krijgen.
 En palmen vullen, - op geschubde zuilen
 En dadelzware gele trossen, tuilen
 Van groen-zwaardig gevêert, zoo dat de verte,
 Zonwit en blauw, vol wordt van haar ondadig
 Wiegelen daar omhoog, - al 't verdre ruime;
 En wuiven schaduw als met haar'ge pluimen
 Op kar en muil aanrinklend overdadig.*

III

Kustvaart.

Om van een palmenkust in zee te varen,
 En zien voor 't laatst één palm met slank gewiegl
 Voor d' avondhemel staan, terwijl de spiegel
 Van 't water 't rimplend koeltjen op doet klaren, -
 Tot, als de kim rozen schemer verhulde,
 Bollere wind 't zeil klappren deed en vulde,
 En 'k zeilde onder de gouden konstellatie
 Van uw geurigen nacht, en dan, mijn Spanje,
 Als de ochtend daagt te naadren in de statie
 Van boeg en baan, stad die de zon verguldde,
 Veel volks gewuif en aanzwelling van galmen, -
 Wenschte ik, - als Ruyter, stoerst kind van mijn natie,
 Toen, staande op hooge en beeldhouwde kampanje,
 Hij kwam en zag uw steden, bergen, palmen.

Aguilas

*De rots in zee, daar 't slot op 't voorplein 't grauw
Verweerd blazoen van Christenkoning draagt,
Beklimt bruine en barvoet'ge knaap, en nauw
Ziet hij 't me ontcijfren, of roept ongevraagd:*

*El Moro! - En daar venstrig puin steil schraagt
Brokklige rots uit zee die flonkrend blauw
Zwelt in de vert': el Moro! - Tot de laagt
't Luik in 't terras toont en met recht en nauw*

*Metselgewelf, trap in de rots. Wij daar
Staande aan het water, zag mijn knaap alweer
El Moro, waar zijn roofschip landde, en schaar*

*Christenslaven ontscheepte? of zag hij 'm, heer
Van 't omliggende land, gewend daarnaar,
Ziende op zijn slaven tusschen 't maïs neer?*

Malaga

*Moderne tijd, die op donkre ruïnen
 Van kracht en trots richtte uw gestuukte steden,
 Van glas en staal, broos, en waanwijs besneden
 Naar 't strak geslacht dat lacht met u te dienen: -*

*Van valsch gesteente fonklen uw vitrinen,
 Huisraad als 't kost, is roof van 't rijk verleden,
 En 't werk dat vaard'ge en kunst'ge handen deden,
 Doen uw domme en machinale machines.*

*Maar rond u, dansende om oude fonteinen,
 Stort door bedding die droogde 't zelfde water,
 Van berg naar zee, van zee naar berg gekomen, -*

*En voor zijn stroom zie 'k uw barakken stroomen,
 Klein volk, als 't groote eens, vluchtend met geschater -
 't Leven is één, al heeft het andre schijnen.*

Granada

I

Vizioen.

*Als 't Hart van Holland open bloeien zal
 In 't open hart der bloedende Granaat,
 Zal Vrede en Vreugde de bloedroode Daad
 Hoog overbloeien die, drie eeuwen, ál
 Holland doorschrijnde: duistere Alva zal
 Stom staan, niet kwaad; blinkende Parma staat
 Vorstlijk in reverentie; 't rond gelaat
 Goêlijkt van Mondragon; en 't nijgt van tal
 Blijde gezichten naar den Prins die zwijgt,
 Maurits die Daad, Freêrik d'Oranjevreê,
 En, Vorst van Trots, Burger van Deugd, m i j n Vriend
 Barnevelt, die den Staat zoo statig dient,
 Dat d' eenge Koning die als koning dêe,
 Navarre, 'em 't hooge voorhoofd tegennijgt.*

II

Stierespel.

De lucht was grijs en trok in 't blauwe: ronde
Volten opklommen van moltonnen grijzen,
Parelend: jonge stier, verbaasd den blonden
Plooi-nek gestrekt, in korten sprong neemt hij zijn
Loop. - Bonk! 't opgelapt rosje, omkantlend, bij zijn
Geel-leeren heer rolt om, toont roode wonden: -
Bonk! botte lans weert hem. En vlindrend rijzen
Pages als in 't ballet, trippen den grond en
Tergen met doeken rood. - Trompetten: - tra! - de
Dollere dans draait: reikende achter hoornen
Punten ze omfranjed-kleurige kermispijlen -
Hoera! - De espade: en stilstaand voor het toornen
Diens moedeloozen, plant die zonder ijlen
De vlijm en 't kruis, - en dreuning splijt Granade.

III

Alhambra.

Loopen arkaden lichter langs een vijver?
 Stroomt water klaarder over marmren zalen?
 Zag m' ooit door frisscher groen laantjes met stijver
 En kiescher sier in arabesken dwalen?
 Hebben ooit handen met een preutscher ijver
 En wisser kunst, wiskunst, weten vertalen
 In stuc van lijnen, - en ooit vromer schrijver
 Wijsheid van Koran met gedeegner halen, -
 Zoodat 't Heelal der Dingen is begrepen
 In spel van lijnen, en in spreuken, samen
 In kleurge wanden, paarlend bij het dagen,
 De Eenheid van 't Al verheerlijkend, geslepen
 Kant, filigraankunst, teerste en luchtste ramen-
 Omlijsting, 't Eeuwge dat geen hand kan vagen.

IV

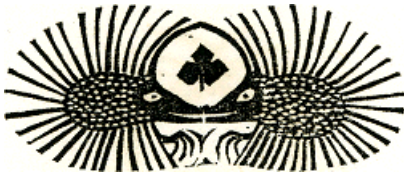
Droomstad.

*De straten van Granada waar in 't donker
 Gitaren gonzen en van 't lang gefluister
 Van minnaars aan de traliën de duister
 Nacht warm wordt, - gaan met graden naar 't geflonker
 Van 't sterrebeeld. En op den top wat wonk er
 Roode lantaarn van het Alhambra? ruischte er
 Weening uit roode muren? of wel, huisde er
 Moorenkoning nog eens en wat zoo klonk er,
 Was 't het gespeel van alle zijn fonteinen -
 Droppengeklater in de zilvren zalen -
 Vrouwengepraat van die in kanten sjalen
 Gehulde en parelen? - De starren straalden
 Klaarder dan ooit, ook kalmer, toen ik daalde
 Naar de stad lêeg en de verlaten pleinen.*

Gibraltar

*Rijden de misses door de straat op fiere
 Genetten en met hagelwitte fronten -
 Bewegen roode Britten zich langs bonten
 Puien-rij, druk van borden en papieren
 Reclames, daar elk huis een store is, ie're
 Verdieping 'n office, daar het van den pronten
 Soldaatstap klankt, en 't wachtwoord klinkt als ronde
 De wacht lost, en een poort knarst op scharniere -
 Daar 't zuidlijk lui'ren met één slag geweken
 Is voor noordlijke kracht en drokte en orde,
 En de stad dringt, een zon-blauwd Charing-Cross? -
 Vraag 't als 't kanonschot rolt en neergestreken
 Galm alle volte een kalme vest doet worden -
 Dit is Gibraltar, blaakrende op zijn rots.*

Tanger**I****Avond.**

*Abdul Salaam de Hadji holde hijgend,
 Zijn handen zwaar met onze reisbagage,
 Door meen'ge smalle en kronklige passage,
 Langs soms een Moor; - en wij die 'm volgden, zwijgend
 Verwonderd, vonden ons op eenmaal stijgend
 Hobblige straat in zon langs, door een rage
 Van kraampjes, en steeds stijgende etalage
 Van tulbandhoofden, burnoesschouders, nijgend
 Op, neer, als golven, naar 't lijf, gaande op treden
 Van straat, schokte, op en neer keilde in de wijde
 Slobbrende burnoes; - maar wat zweeg ik blijde,
 Toen wij, de poort door, 't marktplein opgetreden,
 Op heuvellijn voor avondrood aan 't grazen,
 De stille muilen zagen met verbazen.*

II

Derwischen.

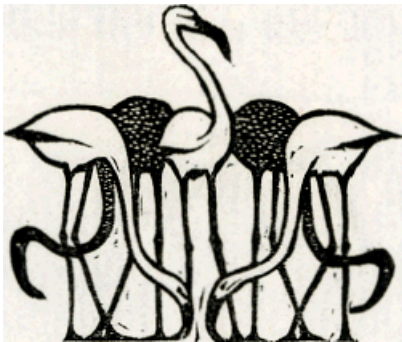
*Het is een dans van vanen - 't schrille pijpen
 Tergt - bom bom - sprong sprong - looden voeten slijpen
 Straat - zang lolt - bloed sproeit smoel - zwart-dropplend zijpen
 Straaltjes op burnoes 't beest diens handen grijpen
 Bijltjes rinklend ting ting, die schedel strijpen
 Met klopje en snêe.*

*Een heil' ge: - zie omknijpen
 Zijn knuist knods - heft hem hoog - laat laag neerbonken
 Op schêel hem - wêer! - die splijt: - door berstjes 't rijpe
 Bloed rilt - Allah! Allah! - Krampend omnijpen
 Vingren 't log lood van wie pijn -, wellust-dronken,
 Worstlend met wijzren, 't kust, in knie gezonken
 Krimpt er omheen; - maar opspringt, duizlend; draaiend
 Boven 't hoofd martlaarsbijltje, 't stuk hoofd aaiend
 Met sneden meer, voordansend; - en weer luider
 Schrilt het gepijp, dolt dans, bonkt wild de bui der
 Wagglende beenen, en valt neer bij wijlen
 Lijk dat als lijk nog danste voor een wijle.*

Cadiz

Staat haar krijtwitte en sierlijke façade
 Niet gastvrij op het water? zijn de kleuren
 Die 't wit en 't groen van haar balkons verfleuren,
 Is 't pronktapijt dat afhangt van de estrade
 Die om den raadhuistoren loopt - in fade
 Goude-appelrand borduursel op azuren
 Ruit, geel en bruin, Leeuw en Kasteel, de keur en
 Roem van Spaansche standaarden, - een parade
 Van stad in zon voor één, een feest-dag, gauw te
 Gaan met dien dag? - Wie aan kwam zeilen over
 De blauwe zee en aanstonds zal verlaten
 Dit Cadiz, weet het niet, maar zal de flauwte
 Van verre erinn'ring vrool'ken met getoover
 Van zulk gevlag en vaandling op de straten.

Sevilla

I

Theater.

*Brand gas in 't zaaltje, geef voor weinig centen
 Stoeltjes en bier, laat het tooneel verbeelden
 Pleintjen of woonhuis, straatje of herberg, speel den
 Daaglijkschen doen van't volk daarin, fragmenten
 Van kleurige klucht, warme' ernst, - vang op den jenten
 Dans van de straat, deunen die nooit verveelden
 't Zorgeloos oor, - laat dan voor 't laatst de weelden
 Van landsdracht en 's volks kleurige gewenten
 Staan op 't theater, nu dat ze in de straten
 Schuilgaan in nieuwerwetsch kostuum en negen-
 Tiendeeuwsche egaalheid en fatsoenlijk praten -
 Dan zal 't tooneel een lachen en een zegen
 Voor't volk zijn dat in blij kortstondig wanen
 Zichzelf zal zien als hier de Sevillanen.*

II

Murillo's Antonio.

*De cel is zwart daar uit klooster-arkaden
 Kalm licht geknielde Antonio beschijnt,
 Maar smalle schou 'rs en bleek hoofd afgepijnd
 Van waken zouden, schoon die oogen baden,
 Zwart zijn, zoo niet van 't zoete Jezus-kijnd
 De rozen voetjes licht gewolk betraden,
 Daar groote in reiken, kinderenglen baden
 Erin, en't straalt z i j n zilverig omlijnd
 Voorhoofd, en vingren om in smeekgevouw.
 Zoodat er stijgt één blijdschap den heldonkren
 Vloer uit, en goud gewolk uit hemelblauw,
 Zoekende elkaar in roze'en paarlen flonkren,
 In 't kinderlijfjes transparante branden,
 En 't menschenhoofd met opgeheven handen.*

Cordoba

I

Moskee.

*In de moskee daar marmren en porfieren
 Pilaren lanen zijn, en lanen bogen,
 Die bogen dragen, zoodat starende oogen
 Licht zien van ver en licht vanboven zwieren,
 Midde' in dat zuilen-veld, daar Arabieren
 Bogen naar 't Oosten, schuilt, schijnloos, omtogen
 Van muren, kathedraal, en galmt door 't hooge
 Koor zang van wie hun god met wierook vieren.
 En wie 't geluid volgend daar komt, verwondert
 Zich dat zóo trotsche kerk in moorschen tempel
 Verloren staat, een klein en afgezonderd
 Huisje in een steenen woud, - maar op den drempel
 Van 't koor voelt hij dat zóo 't spaansch-christlijk heden
 Verloren leeft in 't woud van 't moorsch verleden.*

II

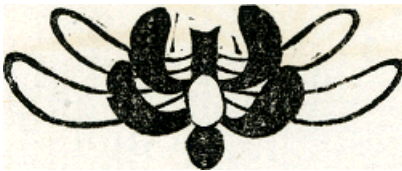
Oude Stad.

*De maan schijnt in de diepe stegen, door de
 Poortjes op pleintjes waar als op portalen
 Donkerder trap op mondt, langs hoge tralen
 Voor een breed raam, en donkert nog de boorde
 Van een diep venster. Wie zijn voetstap hoorde
 Weerklinken en zijn schim in manestralen
 Zag glijden moest wel wanen dat zijn dwalen
 Was door de gangen van oud klooster, voor de
 Stralen van maan en starren open, zonder
 Bedaking, en van menschestappen eenzaam -
 En droomend voortgaand leek het hem groot wonder,
 Als hij licht zag voor venster, en gemeenzaam
 Gelach en praat hoorde, en zijn stap versnelde
 Hij en zag om of hem geen stap verzelde.*

Toledo

*De Taag sproeit zilver: de afgronddiepe kloof
 Bewaakt vanhoog de klare en staatge maan -
 En zwarte en glinstrige bergwanden staan
 Stakklig en steil, en uit hen als een roof-
 Stad rijst Toledo. 't Schuim brult d'echo dooj
 Om molenhuisjes in de diepte - er gaan
 Glimmingen langs hun daakjes - roerge baan
 Vaal water streept smalle en lichtgele schoof
 Lamplicht uit raampje. En rots met rots vereent
 Brug daar de mensch vloer voor uit rots sneed, boog
 Bouwde als een kerk. Ik, daarop staand, vernam
 Nachtstille en stroomdreun, zilveren nacht omhoog,
 Zwarte in de diepte, en soms, 't scherp oor geleend,
 Murmlen dat van de stad daarachter kwam.*

Madrid**I*****Puerta del Sol.***

*Puerta del Sol, waarin de zon van boven
 Blaakt en een stralenkrans van straten spreiden,
 Wat draait en draaft en blinkt het om uw wijden
 Vijver en zijn fontein, in de open hoven
 Van elk verguld café, en voorgeschoven
 Trottoir-vloer! Hoe zwart lak en spangen rijden-
 Ná 't glanzende gespan, en 't kleurge zijden
 Hoofddoek-gewemel in uw heeten oven
 Branden doen Madrileñas! Hoe het venten
 Tiert van uw bladen, de uniformen rooden,
 't Gesprek verfiert nu sprake is van een dooden
 Gen'raal, en 't ruzietje met Marokkanen
 Blaakt tot een krijg in 't brein dier Kastiljanen,
 Dronken van zon, veel koffie, weinig centen.*

II

Manzanares.

Bleekblauwe herfst doet tusschen gele boomen
 Het witte waschgoed op de lijnen blauwen,
 Daar Manzanares' golfjes zich vergauwen
 In breeder bedding smal gegeul en stroomen
 Luider nu regen viel. Hellende zoomen
 Heuveln den stroom, voorgrond bebouwd, en flauwen
 Blauw aan de kim; - en op haar neder schouwen
 Landweg en dorpig stadseind. Vroolijk komen
 En gaan voerlui en boeren met beladen
 Ezels, zweepklappende, op een sukkeldrafje,
 Of staan voor 'n herberg met luidruchtig joelen: -
 Dit 's 't eind Madrid. Ik, langs zijn slijkge paden,
 Ga me in dit vriendlijk, vroolijk achterafje
 Weer de oude jeugd en de oude blijdschap voelen.

ALBERT VERWEY

Herleving der Vlaamsche poëzij.

Over de Vlaamsche poëzij dezer eeuw is meer te zeggen dan in deze bladzijden mogelijk is. Ik moet mij dus bepalen bij een beknopt overzicht en enkele algemeene bemerkingen, die ik eenvoudig en klaar wensch te schrijven. En 't komt me zoo niet heel en al onwaarschijnlijk voor, dat de tot hare 'banale' uitdrukking herleidde algemeenheden, waarrond elke kunstbeweging wentelt, zouden verstaanbaar zijn voor den simpelen 'gezonden' mensch, zoowel als voor den door en door bedreven filosofer.

Dit artikel zal geen stortvloed zijn van vermaledijdingen noch een uitpersing van venijn over de geslachten die ons zijn voorgegaan. Retrospectieve onrechtvaardigheid is bijna even slecht als stelselmatige miskenning van wat in wording is. Wien moed of macht ontbreekt om de kunst eener weggezonden of eener opkomende generatie te hervoelen os meê te voelen, valt minachtend of spottend gefrazel al te licht om niet kleingeestig te wezen.

Voelen moet men kûnnen en inzien de voel- en denkkraft die werd opgelost in de banaal geworden woorden, de verdorde symbolen, vroeger eens bloeiend in de glorie hunner jonge schoonheid; - eene letterkunde hervoelen van haren oorsprong door hare geleidelijke en schier noodzakelijke ontwikkeling en voortschakeling heen, en dat niet alleen zien en voelen als een eenzijdig 'puur artiest', maar als een mensch, mensch genoeg om met

den minste zijner medemenschen te kunnen meêvoelen en denken en den harteklop te kunnen waarnemen van een volk.

Om juist te oordeelen, moet men alle pogen kunnen waardeeren. Voor hem wiens gevoel niet kan opgaan in de extase der gothieken noch zwellen in het breed lyrism van Rubens, is de eerste kunst mismaakt en levenloos, de tweede louter decoratief. Wie slechts banaal en oppervlakkig ziet, vindt alles banaal en oppervlakkig, behalve het excentrieke, het uit zijn verband gerukte.

Eene groote kunst valt zoo niet op eens uit de lucht; men heeft ze niet voor 't grijpen. De kunft groeit met het leven waaruit zij kracht put, al ware 't dan ook terugwerkende kracht. Men stijgt niet naar het schoone langs de ladder van regels en stelsels. Kunst is vorm; kunst is vorm van leven; eene door levenssap gevoedde plant, die reeds schoon kan zijn in haar eigenaardigen, weelderigen, sierlijken of evenredigen wasdom en waarvan het volstrekt schoone de bloem is; de bloem bestaat bijna nooit zonder den stam en nooit zonder den wortel die in 't leven dringt.

Men ziet dan al 't ellendige en nuttelooze van dat getwist over kunst voor den vorm, vorm en inhoud, serene kunst, stemming¹ kunst, volkspoëzie, nationale kunst, enz.; vooraleer over al die dingen zoo hoog op te geven, mocht men zich wel eens afvragen of de werken, waarrond zoo overtuigend en overvloedig wordt geschreven, wezenlijk *Kunst* zijn, leetbare kunst, die niet bij de eerste ómwenteling der gedachten als eene broze korst verbrokkelt; of daarin genoeg gemeenschappelijk of persoonlijk leven is saamgestroomd en werd *uit-gedrukt*; of meer dan gewoon gevoel of mannenkracht nadruk legt op het woord en het door de tijden doet voortklinken.

Van géén gevoel kan gezegd worden dat het niet waar is; van gééne beelding van gevoel dat zij niet menschelijk is; maar de critici verwarren altijd menschenkunst en menschelijken kunst.

De bron van alle kunst is toch de mensch, met zijne eeuwige gevoelens, driften, verzuchtingen, de immer strijdende en toch gezellige, beminnende mensch, die schept uit liefde geniet in 't scheppen en zich bemint en bewondert in 't eigen maaksel; de mensch bezielde met algemeene sympathie, *die al 't geschapene aan de wijde borst wou prangen*, en haten kan met al den gloed zijner teleurgestelde liefde; die hoogst en volledigst verpersoonlijkt is in *den Dichter*, den grooten intuïtieve.

Deze voelt immers dieper, fijner, sterker de betrekkingen die 't stoffelijke en 't ideëele zijn doorkruisen en onderling verbinden, in hem samenloopen en met maat, gewicht, getal gerythmeerd worden in de éénheid zijner sensitieve en intellectueele ziel. In hem weerspiegelt zich de schepping zoo wonderbaar en leeft er met zoo innige pracht dat zijn wezen als wegs melt in haar glorie en hij soms aan 't droomen gaat dat zij ál God is en hij een deel der Godheid; of in 't hoog bewustzijn zijner persoonlijkheid zich inbeeldt den schepper, den bezieler, den toongever te zijn der eindelooze harmonie van het Al. Maar zijn rusteloos streven naar verder, naar schoonheid, waarheid, geluk, naar 't mysterie, 't onbereikbaar absolute, is 't begin der door hem zoo onuitsprekelijk schoon gevoelde, relatie - in hem schoonste aller rythmeeringen - die van hem uitgaat naar 't volstrekt ware, goede, schoone, naar den absoluten God.

Alles in het Al - in zijn wezen, door zijne betrekkingen met alle andere dingen miniatuurweerspiegeling van het Al - groeit, in strijd van in- en terugwerking, op in 't algemeen verband, noodzakelijk organism in 't Organism, kracht uitgaande van de Kracht, in zoo verscheidene, menigvoudige, schijnbaar grillige of tegenstrijdige werking meêgaand in 't grenzenloze leven en vervullende zijne bestemming voor 't absolute.

Is niet de mensch de schoonste schakel van al dat leven?

O dat grootsche menschmod: - Individuën, volgens aanleg en veerkracht rijzend en dalend, voorttelend, onderling in- en terugwerkend, en om elkaar wentelend en elkaar voortstuwend als golven van groote stroomingen: de volkeren: menschenstroomingen, rijzend en dalend, zich splitsend en onderduikend, herlevend in hare opnieuw samensmeltende vertakkingen; onderling in- en terugwerkend en hare wateren mengend; - volkeren, gemeenschappen van menschen, gemeenschappelijk vormend de groote zee van 't menschmod, eindeloos golvend in haar grooten rythmus - oplossing van alle bijzondere rythmeeringen - : rythmus afwisselend naar kracht en breedheid der stroomingen die beurtelings bovenkomen en heengolven langs de oppervlakte der wateren.

Schoone zee van 't menschmod, die heenzwoegt om de aarde, alle luchten weerkaatst en afteekent alle bewegingen van den grond, neergevleid in matte rust, of van vreugd opsprankelend in 't zonnelicht, of woedend in rooden hartstocht, en immer glanzend en bruischend in kleur, klank en maat van haar gevoel. En die eindelooze rythmus van lijnen, kleuren, klanken voortgolvend in de individueele ziel van den grooten wezenlijken mensch, *den Dichter*.

Elk individu streeft, bewust of onbewust, naar 't volledig, alzijdig mensch-zijn, samenvatting der algemeene waarheid waarvan de mensch, in zijn hoofdbegrip, de weerspiegeling is. Doch de wezenlijk sterke geest, de denker, de ziener gaat zijn eigen gang, door eigen denk- en voelkracht. Is hij dichter, dan leeft dat streven met rijzen en dalen in 't innerlijke woord; is die dichter kunstenaar dan zet hij dát vast in 't uiterlijke woord, de taal, oplossing van alle grondbegrippen, door hare eigenaardige woordvorming, hare idiotismen, haren zinsbouw, beelding van den gedachtengang en de eigenaardige vermogens van zijn ras; de taal waardoor zijn persoonlijk gevoels- of geestesleven eene bijzondere strooming of wieling heendrijft, weldra opgelost in breeder of enger golving, naar den aard der gelijklopende, evenwijdige strooming in 't gemoeds- en geestesleven van zijn volk.

Ik zeg, de sterke geest gaat zijn eigen gang. De zwakke begint met het opdienen van aangeleerde algemeenheden en aphorismen, gemeenegoed van 't menschedom, het nazeggen van woorden waarvan hij den diepen zin niet vat, het valsch nazingen van melodieën. Den wezenlijken dichter schijnt niets waar, niets zijn eigen goed, zoolang hij 't niet heeft kunnen voelen, waarnemen en laten vergroeien tot zijn merg en been; zoolang hij 't verband niet heeft gevoeld tusschen de dingen, en doorvoeld zijne betrekking tot de algemeene waarheid. Hoe meer en dieper betrekkingen hij doorleeft, des te meer leeft hij op in de gezamenlijke eenheid, des te vollediger wordt hij mensch; zijn werk geeft meer en meer van het menschelijke weer en wordt algemeen: classiek.

De betrekkingen zijn het noodzakelijk verband tusschen de dingen, doch door den dichter persoonlijk gevoeld, gescandeerd op zijn eigen breed of eng,

sierlijk of stijf gebaar, gedragen op zijn eigen zwakke of krachtige, fijne of zware, warme of koele, wanluidende of welluidende stem. Want men moge 't keeren of draaien hoe men wil, nieuwe criteriums of stelsels verzinnen, dit staat valt: poëzie - zang - vereischt gevoel, gehoor en stem.

Onderlinge inwerking van natuurlijk ontwikkelde individuën vormt sterke nationaliteiten en drukt op de kunst van een volk den stempel der 'echtheid'.

Het zal de roem zijn der flaminganten, der 'Vlamingers,' eenvoudige, meestal weinig geleerde mensen uit kleinen burgerstand en volksklas, dat zoo diep gevoeld, ja, den nationalen grond gevoeld en daarop eene levende letterkunde gesticht te hebben, wanneer het franschsprekend gedeelte van het land, dat alléén een degelijk middelbaar en hooger onderwijs genoot, vóór 1880 niets ernstigs had opgeleverd dan den 'Uilenspiegel' van Ch. De Coster en een paar bundels van Edmond Picard.

Onze letterkunde kan men niet vergelijken bij die der groote volkeren, die ons omringen. Zij bepaalde zich, meestal, bij het uitdrukken der eenvoudige gedachten, die het vlak eener afgezonderde en beperkte ontwikkeling vormden; doch dat enge geestesleven was gedragen door eeuwenlang bedwongen levenskracht, die nog als hoor- en voelbaar omdrijft door den schier maagdelijken bodem.

De Vlaamsche dichters konden niet gemaakt zijn, daarvoor reikte hunne ontwikkeling niet ver genoeg. Hun gevoel was alles voor hen; het legde hun de vaak onbeholpen, maar immer warme uitdrukking in den mond. Hunne gedichten dragen het kenmerk van hun frisch gemoed en hun diepen hartstocht. Men hoort er den ernstigen klank eener overtuigde, jeugdige,

nog niet kunstmatig geleidde stem. Zij waren vooral lyriekers; zij 'zongen'; te midden algemeene onverschilligheid of kleingeestige naäping van het vreemde, zongen zij 't gevoel uit van het 'echt' en 'trouw' gebleven Vlaamsche land.

Hunne eenvoudige sentimenten hebben zij vastgezet in de juiste maat, met het natuurlijk gevoel van den musicalen volzin. En hoe banaal die ook schijnen, zij behooren tot die banaliteiten, welke in den geest van een volk dringen en er blijven leven. De Vlaamsche dichters, weerspiegeling van hun volk, hebben zich vastgeankerd in de geschiedenis van dat volk.

En een hunner zegde met reden:

*'Mijn volk, uw dichter zult gij niet verstooten,
Want het gevoel, opwellende in zijn lied.
Is uit uw eigen rein gemoed gesproten.'*

Maar dat alles is thans conventie geworden en over dien vruchtbaren bodem verkorst. Onze eenige dichters van talent zijn de overblijvenden van vroeger geslachten. Na Albrecht Rodenbach is er in Vlaanderen maar één dichter van wezenlijke kracht opgestaan: Hector Plancquaert, en die bleef bij zijn proefstuk.

De eerste dichters zochten ontwikkeling en dichtvorm elders, vooral in Holland en ook bij de Fransche romantiekers. Jong en zonder verleden als zij waren, begrepen zij die poëzie van diepen weemoed niet, maar tilden haar breeden verzengang op eigen voelkracht. Hunne stem klonk van hooger en wekte tot zelfbewust en eigenaardig leven op. Zij die volgden stonden meer onder Duitschen invloed; ze beidden den breeden stroom in enger bedding, nader bij natuur en volksleven; ze spraken als mannen uit het volk, lijnden zijne gemoedsbewegingen juister af, vereenvoudigden en louterden de dichterlijke taal en brachten tot beter begrip van kunstvorm. De parnassiaansche richting, die reeds vroeg wortel schoot, maar slechts in de

laatste jaren, onder het motto: 'de kunst voor den vorm' algemeen werd, spreidde over de letterkunde een lichten wasem van frisch en kleurig leven en deed al de tinkelende, tintelende en tintende uitdrukkingen der taal naar boven wellen. Al die dichters hadden recht en reden van bestaan. Zij gehoorzaamden aan een natuurlijken aandrang en waren een noodzakelijke schakel in de geleidelijke ontwikkeling der Dichtkunst. Maar wat zij rechtstreeks voelden en met oprechtheid uitdrukten wordt op onnoemelijke wijze uitgewaterd een nagezongen in de flauwe bottermelkpoëzij die thans onze tijdschriften overstroomt.

Eene dorre korst is over den Vlaamschen akker gegroeid: die korst moet gebroken worden.

De gekste excentriciteiten zijn voor het oogenblik. beter in onze poëzij dan dat flauwhertig gezannik, dat den geestestoestand van ons volk niet meer weerspiegelt, en al leverde het bestaan van V.N. en S. geen ander nut op dan aan onze letterkundigen te toonen wat er in Noord-Nederland in de meest uiteenlopende richtingen goeds of slechts, maar toch anders dan bij ons wordt geschreven, en hun te doen beseffen dat er buiten hunnen engen gezichteinder nòg iets bestaat, dat er andere menschen zijn in andere gedachtenkringen levende dan de hunne, - om hun geweten eens om te schudden en hen wat dieper in zichzelf te doen dringen -; dan nog zou het dienst bewijzen aan de Vlaamsche poëzie en bijgevolg aan heel de letterkunde van Nederlandsche taal.

Wat onze eigene gedichten betreft, wij geven ze niet als meesterstukken of voorbeelden. Wij maken, en dat zal men wel zien, geene theoriën tot verdediging van eigen en verguizing van ander werk. Wij stellen ons gerust bloot aan de scherpste kritiek; is ons werk slecht, dan moet het maar vallen; en dat zou nog niet bewijzen dat wij ongelijk hebben in ons streven tot vernieuwing, verbreeding, vollediging der Vlaamsche literatuur. Vrees voor kritiek, van waar zij kome, en met wat godengebulder of gazettiersgezwets ze uitgebazuind worde, zal ons niet weerhouden te zeggen wat wij meenen,

omdat er breeder en waardiger bedoeling kan beftaan dan 't dwepen met eigen voortreffelijkheid en 't ophemelen van eigen verzen.

De Vlaamsche poëzie weerspiegelt den verstandelijken toestand van het volk niet meer en 't is of zij haar natuurlijken dood ging sterven op het oogenblik zelf dat de taalbeweging sterker en sterker wordt, het onderricht van 't Nederlandsch in de middelbare studiën zijne eerste vruchten afwerpt en de Vlamingen in alle richtingen tot grondiger en breeder ontwikkeling komen.

Vlaamsch-België ondergaat de algemeene evolutie. Het nationaal leven wordt omgeroerd tot op den bodem; de natie 'werpt zich om', ook op sociaal en politiek gebied; de tot heden bestaande orde van gedachten verbrokkelt en zinkt weg in het verleden; dieper, breeder en hooger betrekkingen worden saamgeknoopt. De strooming zwelt van al de zoolang bedwongen levenskracht; zij stijgt naar de oppervlakte, in breeder en breeder golving; maar in dit land van kunst en poëzie blijft iets achteruit: de poëzie zelve. Ook zij moet opgaan in dat breeder leven en de baan voorbereiden voor den lang verwachten *grooten Dichter*, die nakend is - wij voelen 't! - die op zal treden met den forschdreunenden voetstap van den jongen god en alles zal zeggen als of het nog niet gezegd ware. Want hij zal gansch het leven herscheppen en, bezielde door den machtigen hartstocht en het jeugdig gevoel van zijn ras, gedragen op heel het verleden, naar het toppunt stijgen van 't menschedom, al de schijnbaar verwikkelde draden samenvatten tot de groote synthesis, die het leven zal zijn der toekomst, en over de hooge wateren heendrijven de volle kracht van zijn groot Geloof en zijne groote Liefde.

En die synthesis zal christen zijn; het Christendom in zijn zuiveren vorm: het catholicisme, is breed genoeg om ieder persoonlijk streven te omvatten en staat nog, en zal immer staan aan het toppunt van alle leven.

Na de middeleeuwen was de schitterende uitspatting der Antwerpsche schilderschool - grootsche opborreling der brutaal heerlijke natuur tijdens de Renaissance - de laatste, roemrijke openbaring van Vlaanderens kunstzin.

Vlaanderen, land van ellende, strijdperk van Europa, werd beurtelings door Spanje, Oostenrijk, Frankrijk overmeesterd, uitgezogen, vertrapt. Geen onderwijs meer; geen zelfbewustzijn, geen vrijheid, geen rust: dus ook noch kunst noch poëzie.

Alles werd den Vlamingen ontnomen; niets kregen zij in ruiling. De Vlaamsche boer is niet receptief. De vreemde beschaving golfde over hem heen en werkte niet in. Geen middel tot ontwikkeling; doch een voordeel: hij bleef zichzelf.

Ieder oogenblik armgeplunderd, ging hij toch weer aan 't werk, halsstarrig als de ossen die hij voortdrees langs de eenzaamheid zijner wijde vlakke velden, berustend in zijn kinderlijk geloof, levend in afgetrokken stilzwijgen zijn diep, diep gemoedsleven. Onveranderd kwam hij door de achttiende eeuw en de Fransche overheersching heen, en zoo moest Conscience maar in de werkelijkheid grijpen om de *Trien* uit zijn *Loteling* voor te stellen als de verpersoonlijking van 't reine, frissche, diepvoelend en gemoedelijk Vlaanderen.

Daar staat nu, na 1815, als vrijgevochten natie, dat kind-volk, zonder geestesontwikkeling of openbaar leven, met zijn naïeven, eenigszins mystischen zin, ongemeen vatbaar voor de poëzie des gevoels, wien de middeleeuwsche liederen nog op de lippen leven, rythmeerend de golvingen van zijn frisch gemoed. Doch onder die onbewogen oppervlakte schuilt diepe hartstocht. 't Is een volk van droomers, van kunstenaars, van lyriekers.

O schoone tijd in 't bestaan eener natie - schoone tijd voor den dichter

vooral - waar de indrukken zich zoo frisch in de ziel des volks weerspiegelen! Dan is de dichter niet het ijdel speeltuig, de loutere uiting van zichzelf of van enkelen, de koortsige najager van nieuwe procédés en effecten, de virtuoos in tinten en geluiden; hij mag optreden als de hoogste, de edelste van dat volk, het leiden als de oudste broeder des huisgezins; meêleven de eenheid van dat ongesplitste leven; de krachtige stem zijn die uitdrukt de groote instincten zijner stamgenooten, en zijn lied laten wiegen op de breede gemoedsbewegingen van heel zijn ras.

De middeleeuwen leverden 't echte steunpunt voor eene eigenaardige poëzie in overeenstemming met den geestestoestand des volks; daar was de reine gevoelspoëzie in haar volmaaktsten vorm, rechtstreeks sprekend tot zijne eenvoudige ziel; het frissche of mystieke lied zóó in eenklank met de innerlijke harmonie zijns wezens, als ware de minste volksjongen die 't zingt de schepper zelf van 't lied.

Het zou verbazend schijnen dat onze eerste dichters dezer eeuw, veelal herkomstig uit beide Vlaanderen, provinciën die meer dan alle andere 't middeleeuwsch karakter hadden behouden, dien toon niet troffen en slechts retorikale alexandrijnen opdreunden, indien men niet wist dat zelfs Duitschland bijna de gansche achttiende eeuw noodig had om tot zelfbewustzijn te komen en de navolging der Fransche letterkunde te laten varen voor die echt germaansche kunst, de stevigste synthesis van een groot volksleven, de natuurlijkste, klassiekste uitdrukking dier edele Arysche ziel in de moderne tijden. Daar ook, bij die jonge, pas herlevende natie, waarmede de onze zooveel karaktertrekken gemeen heeft, was voor de Vlaamsche dichters eene uitmuntende kunstschool. Doch de stoffelijke betrekkingen tusschen beide landen waren al te zeldzaam en de Duitsche dichters waren hier alleen bekend door de vertalingen der Hollandsche.

De Vlamingen waren dan schoolgegaan bij Feith, Helmers, Bilderdijk, wier werken hun, vooral tijdens de al te kortstondige vereeniging met Noord-Nederland, in handen gekomen waren. Hun lust tot schrijven was opge-

wekt geworden door den zwaren dreunslag van 't Hollandsch vers, die eenvoudiger en natuurlijker melodie overstemde, en zij kenden geen hooger doel dan hun simpelen geest tot die 'hoogdravendheid' op te schroeven en den 'onnavolgbaren' Bilderdijk 'van verre' na te streven op 'wassen pennen'.

Een onmogelijk iets, want het verschil tusschen beide landen was te groot. Terwijl hier nog alles in de luren lag, had Holland achter zich drie eeuwen van onafgebroken ontwikkeling, en de sterke letterkunde van Vondels tijdperk. Het burgerlijk leven had er zich gevormd tot een sterk ineengewrongen en onontwarbaar kluwen. De geest was er vol reminiscenties uit de klassieke oudheid en de vreemde literaturen en uiterst vatbaar geworden voor abstractie door discussiën over wijsbegeerte, kerkgeschillen en bijbeltwisten. De taal was er met de algemeene beschaving tot eene verregaande ontwikkeling en nauwgezetheid gekomen; zij had voor iedere nieuwe opvatting eene nieuwe uitdrukking gevonden en, door gestadige beoefening, meer stadia doorloopen dan de Vlamingen, met de sterkste krachtinspanning, konden inwinnen; want één deel der Vlaamsche provinciën was blijven stilstaan bij de taal van Maerlant; het andere, dat vooral tijdens de Renaissance bloeide, bij de taal van Vondel.

Heel dat leven en streven van 't achttiendeuwsche Holland vloeide samen in Bilderdijk, die op den drempel der negentiende eeuw bleef steken en niet de hoge kalmte bezat om met open blik in de toekomst te staren; zijn werk was de laatste, forskklinkende uitboezeming van een voltrokken tijdperk.

Hoe konden de Vlamingen, louter gevoelsmensen, hun nuchteren geest dwingen in dien ingewikkelden vorm, uiting van een ingewikkeld leven dat hun vreemd was en in alle geval tot het verleden behoorde? Hun verleden lag ver, zóó ver achter hen dat zij 't niet meer kenden en van de toekomst alleen hadden zij iets te verwachten.

(Wordt voortgezet).

PROSPER VAN LANGENDONCK.

[Verzen]**Metempsychose.**

*Een zwervende boetelinge
langs ruwe en dorre paân,
door 't loodzwaar pak gebogen
van vroegere euveldaân,*

*zoo zwoegt de ziele door 't leven,
dat eindeloos zich strekt,
steeds uit haar smeulende asch weer,
als Feniks, opgewekt.*

*Want legt ze een sterfelijk hulsel,
- versleten reispak - neer,
dan vindt ze in een ander lichaam,
een lijdensvorm te meer.*

*Meer zonden laat heur elk leven
na zich op den boord van 't graf,
die eischen, van hooger vierschaar,
een steeds verzwaarde straf.*

*Ook groeit, met ieder leven,
't besef van goed en kwaad,
doch hooger klimt het oorbeeld
en lager zinkt de daad!*

*O zaagt ge om 's knaapjes lippen
den lach der onttoovering niet?
In heel zijn wezen dien zweem daar
van heimelijk verdriet?*

*En zaagt ge geen vurige harten,
zichzelven nooit gelijk,
die, steeds naar 't goede strevend,
steeds stromplen in het slijk?*

*Wat hebt gij, o ziel, dan geleden,
in vroegeren levensstrijd?
wat naamlooze misdaân bedreven
waarvoor gij heden lijdt?*

*Hoort! huilend als de baren
der rustelooze zeên,
holt, door den nacht der tijden,
't onsterflijk menschdom heen.*

*Wee! zwervende boetelinge
langs de eindelooze baan,
door 't loodzwaar pak gedrukt van
der eeuwen euveldaân!*

1885.

Schepping.

*Omruischt van zangrig bladgefluister,
door 't mystisch spel van licht en duister
omtinteld met een stralenkrans,
komt ge als een nevelschim gegleden,
nog vormloos ver... maar diep aanbeden
in uw aanstaanden schoonheidsglans.*

*'k Voel uw bezielende adem waaien
van verre. Zie! de bloemen zwaaien
u 't kleurig, reuzig geurenvat.
't Hosannah dreunt van boog tot bogen
of 't woud, in twijg en stam bewogen,
met mij u huldigde en aanbad.*

*Gij zijt gekomen... heel mijn wezen
trilt, vreugdedronken... 'k grijp - gerezen
tot u - naar u, zoo trouw verwacht,
ter wilde omarming... vruchtloos pogen!
uw vorm is wind... uw schijn is logen,
een hersenschim... een droomgedacht!..*

*O! heerlijk beeld der ijdele droomen!
'k wil u doen leven, u doorstroomen,
u sterken met mijn levensgloed;
mijn vleesch zal smelten, 't harte bloeden,
om u te vormen, u te voeden,
mijn eigen kind, mijn vleesch, mijn bloed!*

*En 'k juich, daar de adem mijner longen
uw borst doet golven - opgedrongen
van al wat mij daarbinnen beeft;
daar u de bloedstraal van mijn harte
dooradert, - u mijn liefde en smarte
en hooger hoop in de oogen leeft.*

*Uw blik, waar donkre glansen zweven,
voert op een stroom van wonder leven
mijn ziekelijken schoonheidszin.
Kom! laat het waas der stille droomen
zachtlokkend om uw teerheid doomen
en treê, hooghartig, 't leven in.*

*Mijn kind! Geen liefde moet ge er winnen...
Géén kan u toch als hij beminnen,
wiens hart u sprong tot levensbron;
maar hèm begrijpend in uw wezen,
zal m' in uw sprekende oogen lezen
al wat hij-zelf niet zeggen kon...*

1891.

De Strijd.

*In mijn boezem trillen klanken
uit het eeuwenoud verleden;
woestverwarde tafereelen,
komen voor mijn blik gegleden:
- forsche, lang vergeten zangen,
dringend door de verre tijden;
bloedgekleurde visioenen
van doorzwoegde reuzenstrijden....*

*Wilde strijd! verjong mij 't harte,
zweep mij moed en kracht door de aadren
en doorgloei mijn laffe leden
van de groote ziel der vaadren!
Rol mij door uw zwellend bloedbad,
levensbad voor hart en spieren!
Zwaai me om 't vurig stralend voorhoofd
't rood geklapper der banieren!*

*O! in 't woelig stormgebulder
als een krachtige eik daar pal staan,
waar de onwrikbre voorzaat stond;
al de levenssappen putten,
liefde en geestdrift, haat en strijdzucht,
uit den heiligen moedergrond!*

*Al de wenschen, driften, tochten,
idealen, visioenen,
van een volksstam, kloek en vroom,
in zijn harte voelen bonzen,
in zijn hoofde voelen branden
en zijn eigen ik versmelten
in den breeden liefdestroom!*

*Voortgestuwd door 't grootsch verleden,
al zijn ziels- en lichaamskrachten
drijven naar een edel doel!
Door zijn breedst en innigst wezen,
- godenwellust - voelen sidderen
de eindelooze liefdetrilling
van héél 't menschelijk gevoel!*

*Strijd! o milderende strijd,
waai om mij uw vrede vanen!*

*O! de zegepraal zien naadren
na een koen doorstreden dag:
't voelen aan zijn Forscher adem
en zijn kloeker hamerslag!*

*O! de zege hooren schetteren
in het schel bazuingeschal,
daar de vijand huilend heenvliedt....
door het bloedig scheemrend dal....*

*O! tot stervens toe gewonde,
onbewust van later leed,
ongedeerd door later lafheid,
zijne ontvlamde ziel doen stijgen
in den eersten jubelkreet!*

*Strijd! O zegerijke strijd,
wind mij in uw glorievanen!*

1891.

Naglans.

*Wanneer, in 't dalen, nog de zonne draalde en beidde
 en als een stervend hart in 't kwijnend Westen hing,
 was 't dan haar bloed, dat vloeide, of was het de aard, die schreide,
 de troosteloze, daar heur glorie henenging?*

*Zie! Langzaam krimpt de gloed, die laaiend zich verbreidde,
 en smelt allengskens tot een bleeken, bleeken kring,
 die, lang nog scheemrend aan den verre rand der heide,
 de insluimrende aarde omwaast als een herinnering.*

*O! toen ik, bij uw droef vertrek, te sterven meende...
 - Ik weet niet of gij minde, ik weet niet of gij weende,
 maar innig brandend, als mijn passie, was mijn smart.*

*Doch eindelijk week de pijn, die diep en vlijmend griede,
 wijl niet mijn liefde, maar 't herdenken aan mijn liefde,
 als zoete weemoed glimt om 't ingetogen hart.*

Mei 1892.

Fragmenten.

*Onzichtbre leidster mijner prille jeugd,
o gij, wie slechts de ontluikende oogen zagen,
toen, plots opborlend, wilde levensvreugd
mijn bruischend bloed in rooden gloed deed jagen.*

*Mij trof uw glans van waarheid en van deugd,
maar 't hert was van de wereld, en uw tragen
doch wissen tocht, door 't eenig doel verheugd,
versmaadde ik om me op eigen weg te wagen.*

*'t Oneindge baadde in maagdelijken glans:
hier 't schemerzicht der aardsche paradijzen,
ginds 't wijkend weemlen van d'onpeilbren trans.*

*Gij woudt me 't enge en steile bergpad wijzen:
mijn' geest bekoorde uw strenge woordenva,
maar 't harte sprak: "k Ben meester van 't Heelal!"*

Mei 1892.

En 'k ging:

*daar brak, aan de kinnen,
als uit reuzige vlammenbron,
een stroom van gouden wateren
uit den gloeienden mond der zon.*

*Daarboven ontvouwde de hemel,
- als een tent voor den rijzenden dag -
in grijsgeschaduwde plooien
de azuren lentevlag.*

*En de aarde deinde en deinde
in groene en groene pracht;
heur zwangere boezem zwoegde
van zwellende barenskracht.*

*Eéne eindloos levende tintling!
Eén trillen van liefde en lust!
De vreugde klapte op, als een vlinder
die al de bloemen kust.*

*Al de uchtendliedren zongen
van leven en zalig-zijn,
en oog en harte dronken
den blonden morgenwijn.*

*Bedwelmend steeg hij naar 't hoofde
en vloeide in de aderen rond...*

*.....
't Was de eerste dag der wereld!
't was de eerste morgenstond!*

Mei 1892.

*En eens... 't was avond... 'k had zoolang gezworven
langs dorre velden, zonder lucht noch leven.
Geen einde blonk voor 't uitgeputte streven.
Mijn kracht bezweek, mijn hoop was uitgestorven.*

*'k Heb in vertwijfling 't smeekend oog geheven
en, driemaal 't hart mij slaande, 't diep bedorven,
u teêr aanroepen en uw min herworven,
want liefdevol kwaamt gij me naderzweven.*

*Uw hoofd omstraalde een glans van hemelvonken.
Gij hebt mij levensbrood en -drank geschonken,
het schijngewaad der strengheid afgesmeten,
mij als een kind aan 't kloppend hart getogen,
en 'k heb gelezen, in uw minnende oogen,
dat alles was vergeven en vergeten.*

Mei 1892. PROSPER VAN LANGENDONCK.

[Een Morgen]**Een Morgen.**

*Nu zijn de tijden rijp, dat zonne perelt
op elk grasblaadje, en 't uitgespreid gelach
mijn oogen doopt en mijn gedachten wijdt.
Hoog staan de boomen in de jeugd der wereld
als heiligen, en heel deze eeuw'ge dag
is licht en wit, vol suiz'len wijd en zijd;
ik hoor het sap in al de planten zwellen,
en hoe, met stillen wil, de schepping groeit.*

*o Wonder Leven, gansch opengebloeid
rond mijn blij hoofd, dat staat in heel uw helle
wisslend gewentel, levenswil die zijt
vermeestrend en verreïnend steeds uzelf,
vlam die vernielt, liefde die schept! o welle
thans uit ons borsten door de vreugd bevrijd
't hooglied omhoog onzer verwonderingen,
om 't licht Mirakel van al 't zijn te zingen,
't Geheim dat ook, in 't diepste van ons zelf,
óns vlam is, één met ál rythmen der dingen.*

*Thans wilde ik dat mijn lied zich hoog kon bogen
 boven de menschen-rust als een gewelf,
 thans wilde ik dat mijn woorden hemelbogen
 van zaligheid over de wereld spanden.*

*Niet hij die schroomt in 't twijfelziek geweten,
 maar slechts wie stérk verlangend op kan branden
 en in verscheppende Al-Vreugd zich vergeten,
 zal ik belijden, zegenrijken Bode
 der Kunst die 'k over mijn bloedwarme landen
 soms op te bouwen droom met dees' mijn handen,
 de oogen gekeerd naar de onbekende Goden.*

1893. GUST VERMEYLEN.

De Kunst in de vrije Gemeenschap

Musschien kunnen mijn gedachten eenige begrippen opwekken en tot bewustheid brengen in geesten, die daarna hun eigen waarheid mochten ontdekken. Deze min of meer wijsgeerige beschouwingen beroemen zich niet op meer onfeilbaarheid dan welke filosofie ook. Slechts haar negatieve zijde heeft onmiddellijk, voor anderen, een praktische waarde: spreken van een nieuw ideaal doel meldt de verloochening der pseudo-idealen onzer moderne kunst.

De kunst die komt - gemeenschapskunst? De beteekenis van deze uitdrukking heeft men tamelijk verminkt, maar een passender woord vind ik niet - de kunst die komt is zeker niet af te lijnen in vaste omtrekken. Maar mag het niet vergeven worden dat wij, die nauw ademen in de moerassenlucht dezer tijden, droomen gaan van blijde en lichtrijke landen, die daar ergens te veroveren liggen, aan de horizonnen van onze eeuw? Droomen... En toch weten we dat die droomen niet gansch illusie zijn: wij durven spreken van een nieuwe kunst, omdat wij een nieuw leven zien beginnen. Een goede kunst groeit alleen uit een goed leven; de kunst is een organisme dat natuurlijk, noodzakelijk ontstaat uit den samenhang der algemeene bedingen, uit dat eeuwig en alles-omvattende organisme dat het leven heet. 'Planten kweekt men aan den wortel, schrijft Jan Veth, en niet de losse bloem kan men stekken. En de wortel van een welgekonstrueerde kunst kan alleen een wel-gefundeerd leven zijn.' Maar Veth schijnt heel de uitgebreidheid van het vraagpunt niet te zien, hij is blijven steken bij het

utilitair gezond-verstand van den Engelschman Crane; wanneer hij ons spreekt van een welgefundeerd leven, dan schijnt hij alleen te denken aan een verandering in de oeconomische toestanden der maatschappij. Ik geloof echter dat een nieuwe kunst uit een nieuw leven zal groeien, niet alleen omdat de oeconomische toestanden der maatschappij veranderen gaan, maar omdat zich reeds heel een nieuwe opvatting van 't leven zelf openbaart. En, om dit te herleiden tot één enkele en laatste bepalende rede: nu openbaart zich een nieuwe opvatting van 't leven, omdat zich onder de menschen langzaam gevormd heeft een nieuwe opvatting van God.

Er bestaat een eenheid in den groei der maatschappij, en het determineerend principie van die eenheid is: het begrip dat de mensch zich maakt van het Mysterie. De Godsidee is de oorspronkelijke beweegkracht der geschiedenis, en alle omwenteling in de maatschappelijke verhoudingen heeft als eenige oorzaak: een wijziging der gedachten over de Geheimenis.

Het nieuw leven zal alleen geboren worden uit een nieuw geloof; van dat nieuw geloof wil ik eerst spreken.

Het heerschend begrip in de vroegere Arysche religies en filosofieën was dat van het zelfstandig wezen, de substantie: God was het kernwezen der wereld, en de wereld zelf het geheel der modaliteiten waardoor God zich ontwikkelde. Maar bij de Semieten was het heerschend begrip meer bepaald dat der oorzaak dan dat der substantie: want voor hen was God de onafhankelijke oorzaak der wereld, een oorzaak gansch afgescheiden van wat zij niet noodzakelijk maar vrijwillig voortgebracht had. Vandaar de verpersoonlijking van God als koning, opperheer, almachtige meester.

Die twee groote opvattingen van de Geheimenis vind ik terug door heel de aaneenschakeling van tijdkringen die de geschiedenis heet. Aan de eene zijde, de willekeurige macht, buiten de wereld, die over de wereld heerscht en op het geschapene werkt. Aan de andere zijde, de Geheimenis als ziel van 't bestaande, de innerlijke, expansieve kracht van actie en reactie, de noodwendigheid die werkt van binnen naar buiten.

De notie van den persoonlijken God, wiens wil zich uitstrekt over de menschen, heeft nu sinds tweeduizend jaar den vorm onzer maatschappijen bepaald. God, uitschrijver eener *transcendentale* wet, bracht achter zich de wereldlijke hiërarchie meê, het verordenen van 't leven door uiterlijke regels. Het goddelijk gezag en het wereldlijke zijn twee denkbeelden die steeds elkaar bijstonden. Menschen achtten zich de vertegenwoordigers van Godswil op aarde, en meenden voor de anderen de bovenzinnelijke bevelen te moeten uitleggen, zeggend dat dít goed is en dát kwaad, dít veroorloofd en dát strafbaar. Eeuwen lang gingen de menschen gebogen onder wetten, geen wetten die ze zelf in zichzelf gevonden hadden, geen wetten die in nauwe betrekking met hun eigen natuur, en slechts de erkenning waren der vrije ontwikkeling van die natuur, maar wetten die ze van buiten zich aannamen in ootmoedige onderwerping. Zij lieten zich niet over aan den almachtigen innerlijken drang van hun eigenen aard, maar trachtten hun leven te vernauwen, te bedwingen en samen te drukken om het in den vasten vorm van de uiterlijke norm te doen passen. De wet, voorgeschreven door eenigen die het leven van allen willen leiden omdat zij wanen, de sukkelaars! het Leven te kennen, was de eeuwenlange schennis van den grooten heiligen levensrythmus.

In de moderne beschaving heerschten die opvattingen onder de gedaante die ze van de Christelijke Kerk ontvangen hadden. Ik zeg niet Christus, maar de Christelijke Kerk. Misschien, wij weten 't niet, is Christus gekomen om de menschen te leeren dat ze geschapen zijn voor een vrij en vreugdig en zelfbewust bestaan op aarde. Maar het Christendom - de achttien eeuwen die achter onzen rug liggen - heeft de wet van 't leven *buiten* het leven geplaatst, en daarom moest zijn naam gepaard gaan met dien van despotisme. Het beschouwde de geschiedenis als de verwezenlijking van een goddelijk plan, vastgesteld in de goddelijke voorzienigheid. De stots, de zinlijkheid, was het kwaad, en de mensch zelf een laag en verachtelijk ding, zich steeds tot het kwaad inkrommend, besmet door de erfzonde. De vreugde

die de mensch aan zichzelf moet voelen, waar vindt men ze in die leer van nederigheid en deemoed, negatie van de menschheid, religie voor tamme zieltjes? Moesten dan de menschen niet geperkt worden als een kudde, te zwak om zichzelf te leiden, en blind voortstompelend tot waar de wil van hoogere geesten heenwees? Het Christendom, dat steunt op den *nood* der menschen, heeft eeuwen gebogen gehouden onder zijn dogmata en zijn zwaard.

Maar van de Christelijke leer, die hare historische rol vervullen moest, willen wij thans slechts dit onthouden: de liefde voor al wie lijden, en tot het mooie leven op te roepen zijn, - en dan, 't geloof dat ook de smart soms versterkt, en een noodwendigheid kan wezen, dat veel dingen in ons moeten verbrand door het lijden, als wij onzen verzuiverden wil weer hooger willen oprichten. Ja, soms moet men zichzelf kunnen naar onder duwen en breken in de smart, zichzelf verzaken om hooger-op te mogen bloeien. En het schijnt me dat we nu juist, nu dat eeuwen van wee deze rassen verreinen, op het oogenblik staan dat het leven zichzelf zal overweldigen om zich weer hooger uit te spreiden.

Want langzamerhand heeft zich onder het oude afbrokkelend geloof dat nieuwer opgedrongen. Hoewel de wetenschap een negatie van alle geloof wilde wezen in de verwaandheid harer jeugd, zij moest zelf weldra het mysterie erkennen, dat wat niet te noemen is in menschentaal. Maar het begrip van dat mysterie werd verplaatst; God is de *immanente* noodzakelijkheid geworden, de bezielende kracht die vernielt en schept in eeuwige beweging en eeuwigen groei, de hoogste geheimenis: het Leven, dat, zoowel in de cel als in het heelal der wentelende werelden, een schikking is der elementen, een vorm van *organisatie*; en het principie van die organisatie, wat we niet kennen, is de Rythmus van 't Leven, God. Wij zijn, alles is een functie van den Rythmus.

Het is juist omdat ik in God geloof, in de Harmonie zelf der dingen, dat ik slechts de inwendige natuurwet erken, de evolutie die van binnen naar buiten werkt: geloof dat het leven zijn einde in zichzelf heeft, dat men

zich alleen moet laten dragen op den noodzakelijken aandrang van zijn eigenen aard, dat er overeenstemming bestaat in actie en reactie en vrije ontwikkeling aller bewuste en onbewuste natuurlijke krachten.

Zoo ziet elk zijne verhouding tot het heelal door zijnen geest herschapen, en voelt zich op zijne plaats. Wij worden dan geleid tot een volledigend begrip: de opvatting van 't leven als een organisatie leert ons den samenhang van al wat bestaat. Ieder heeft gecoöperereerd tot het opbouwen onzer rijke beschavingen; de oorzaak van allen vooruitgang, hoe gering ook, is te zoeken in de gemeenschap alleen, en geen gedachte werd ooit gebaard zonder de meêwerking van duizenden en duizenden menschen, zonder de meêwerking van heel het verleden en het tegenwoordige. In de samenleving, één machtig organisme dat zichzelf organiseert en door zijn eigene levenskracht voort- en opgroeit, heeft alles wat organisch voortgebracht wordt zijn rede van zijn, alles is in nauw verband, in noodwendig verband met het geheel elk mensch is solidair tot al de andere.

(Wordt voortgezet.)

GUST VERMEYLEN.

